

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK VE
DİNDARLIK DURUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema BALCI

Bursa / 2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK VE
DİNDARLIK DURUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Sema BALCI

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman Kurt

Bursa / 2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda 701521005 numaralı Sema BALCI'nın hazırladığı "15 Temmuz Şehit ve Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Dindarlık Durumları Üzerine Bir İnceleme " konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 28 / 02 / 2020 günü 11.00 - 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı / başarısız) olduğuna (oy birliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı

Prof. Dr. Abdurrahman Kurt

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Vejdi Bilgin

Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Kemal Ataman

Marmara Üniversitesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 16/01/2020

Tez Başlığı / Konusu: 15 Temmuz Şehit ve Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Dindarlık Durumları Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 68... sayfalık kısmına ilişkin, 02/09/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %.9... 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27.02.2020
Tarih ve İmza

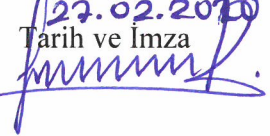
Adı Soyadı: Sema Balcı
Öğrenci No: 701521005
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
16.01.2020

Prof. Dr. Abdurrahman Kurt

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “15 Temmuz Şehit ve Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Dindarlık Durumları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

27.02.2020
Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Sema Balcı
Öğrenci No : 701521005
Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : Din Sosyolojisi
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Sema Balcı
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Din Sosyolojisi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: x+104
Mezuniyet Tarihi	: / / 2020
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Abdurrahman Kurt

15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK VE DİNDARLIK DURUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu tezin amacı 15 Temmuz Darbe girişiminde hayatını kaybeden şehitlerin sosyo-ekonomik ve dindarlık durumlarını ortaya koymaktır. Çalışmada şehitlik kavramı, diğer ilahi dinlerde ve İslam'da şehitlik açıklanmıştır. Akabinde Türkiye'de darbeler tarihi ve 15 Temmuz darbe girişimi hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Araştırmada konu ile alakalı literatür incelenmiş ve derinlemesine mülakat yöntemi benimsenmiştir.

Bu Çalışmada 15 Temmuz darbe girişiminde hayatını kaybeden şehitlerin sokağa çıkma motivasyonlarında etkili olan sosyal faktörler sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmış, 15 Temmuz şehit ve ailelerinin demografik yapıları ve dindarlık durumları incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda şehit ve aileleri hakkında yorum ve bulgular ortaya konulmuştur.

Araştırmanın sonucunda verilerden elde edilen bilgilere göre şehit ve ailelerinin birbirlerinden farklı demografik özellikler gösterse de milli ve manevi değerler konusunda hemfikir oldukları anlaşılmaktadır. Bu ortak değerlerin, 15 Temmuz akşamı halk tarafından darbeye karşı gelmenin en motive edici unsur olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Şehitlik, Darbeler , Sosyo-Ekonomik Yapı, Cihat, Din, Toplum, Dindarlık

ABSTRACT

Name and Surname : Sema Balcı
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Philosophy and Religious Studies
Branch : Sociology of Religion
Degree Awarded : Master
Page Number : x+104
Degree Date : / / 2020
Supervisor : Prof. Dr. Abdurrahman Kurt

A INVESTIGATION ON THE SOCIO-ECONOMIC AND RELIGIONAL SITUATIONS OF JULY MARTYRS AND THEIR FAMILIES

This aim to reveal the statues of socioeconomic and piety of the martyries who lost their lives at the coup attempt on the July 15. In the stud conception of martyrdom has been explained in Islam and also other divine religions. Afterword , it enlightenes about the history of military coups in Turkey and theoretical knowledges about July 15 coup attempt. In the research the relevant literature has been viewed and in-depth interviews has been applied.

In this study the effective social factors at the motivation of taking streets of the martyries who lost their lives on July 15 coup attempt have been reviewed by sociological perspective and it has been analysed demographic structures and statues of prety of the martyries and their families of July 15 coup attempt. In line of the acquried data, it has been revealed some findings and remarks about martyries and their families.

At the result of the research, according to the acquired knowledges from data, martyries and their families have same opinions about national and santimental values although they have different demographical features. It makes sense that these common values are the most motivation constituent to appose to the military coup by public in the evening of July 15.

Keywords:

Martyrdom, Coup Attempts, Socio-Economical Situation, Jihad, Religion,

Society, Religiousness.

ÖNSÖZ

Toplumsal hafıza toplumların tecrübelerine dayanan, etkileri toplumların zor anlarında ortaya çıkan bir bilinç türüdür. Toplumlar yaşadıkları ortak geçmişin etkisiyle kişilik bulurlar; olaylar karşısındaki tepki, sevgi ve nefretlerini, bu kişiliklerine uygun reflekslerle ortaya koyarlar. Türk milletinin toplumsal hafızasında millet, bayrak, vatan, devlet, birlik ve beraberlik gibi değerler için yüksek düzeyde sağduyu mevcuttur. 15 Temmuz Türkiye’de hiç tecrübe edilmemiş bir hadisedir. 15 Temmuz darbe girişimine karşı inanç, ideoloji ve sınıf farkı gözetmeksizin toplumun her kesiminden vatandaş bu kalkışmaya karşı ittifak etmiştir. Bu çalışmada toplumsal hafızayı oluşturan etmenleri anlamak adına 15 Temmuz şehit ve ailelerinin sosyo-ekonomik ve dindarlık durumları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada emeği geçen, akademik birikimini ve tecrübesini derin bir özveriyle aktararak çalışmamı yönlendiren ve ufkumu açan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Abdurrahman Kurt’a, teşekkürlerimi sunarım. Tanımaktan büyük mutluluk duyduğum şehit yakınlarına, lisansüstü süreçte birlikte eğitim aldığımız sevgili arkadaşlarıma ve daima yanımda olan değerli dostlarıma teşekkür ederim. Son olarak, anlayışları, destekleri ve ilmi faaliyetlerimde sundukları tüm imkanlar için başta kardeşim Mehmet Okan Balcı olmak üzere, kıymetli aile fertlerimin her birine teşekkürü bir borç bilirim.

Sema Balcı
Bursa-202

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
B. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	2
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	3
D. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHİTLİK VE TÜRKİYE'DE DARBE OLGUSU

I. ŞEHİTLİK VE DİNLERDE ŞEHİTLİĞİN ÖNEMİ	5
A. DİĞER DİNLERDE ŞEHİTLİK	6
1. Yahudilikte Şehitlik	6
2. Hıristiyanlık 'ta Şehitlik.....	7
B. İSLAM'DA ŞEHİTLİK	9
1. Şehitlik Kavramı ve İslam Tarihi Boyunca Şehitlik	9
2. Şehitliğin Çeşitleri ve Mükafatları	13
II. DARBE KAVRAMI, TÜRKİYE'DE DARBELER VE 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ	16
A. TÜRKİYE'DE DARBELER TARİHİ.....	17
1. Türkiye'de Yaşanan Darbe Olaylarının Kökenleri	17
2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde DARBELER	20
B. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ	27
1. Darbenin İlk Saatleri	28

2. Cumhurbaşkanının “Dışarı Çıkın” Çağrısı.....	29
3. Demokrasi Nöbetleri	30

İKİNCİ BÖLÜM

15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK ve DİNDARLIK DURUMLARI

I. SOSYO-EKONOMİK DURUM ANALİZİ VE AİLE YAPISI.....	33
A. 15 TEMMUZ ŞEHİTLERİNİN GÜNDELİK YAŞAM ÖRÜNTÜLERİ	33
B. ŞEHİT ve AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI.....	36
C. ŞEHİT VE AİLELERİNİN EĞİTİM DURUMLARI.....	43
D. 15 TEMMUZ ŞEHİTLERİNİN AİLE YAPISI VE MEDENİ DURUMLARI.....	45
E. ŞEHİTLERİN YAŞ DAĞILIMI	50
II. 15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİNDARLIK DURUMLARI.....	52
A. ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİNİ HASSASİYETİ.....	53
B. ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİN EĞİTİMİ ve DİNİ GRUPLARA YAKINLIĞI	57
C. VATAN SEVGİSİ İMANDANDIR ANLAYIŞI VE CİHAT AKİDESİNİN 15 TEMMUZ RUHU ÜZERİNDE ETKİSİ	61
D. ŞEHİT OLMA ARZUSU	63
SONUÇ.....	66
BİBLİYOGRAFYA	69
EKLER.....	73
Ek 1. Katılımcılara Ait Çizelge	73
Ek 2. Mülakat Soruları	75
Ek 3. 15 Temmuz Derneğinin Verilerine Göre 15 Temmuz Şehitlerine Ait Çizelge.....	76
Ek3. İlgili Görseller	102

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ANAP	: Anavatan Partisi
CENTO	: Central Treaty Organization(Merkezi Anlaşma Teşkilat)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğruyol Partisi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MİT	: Milli İstibarat Teşkilatı
NATO.	: Nort Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)
RP	: Refah Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜRKSAT	: Türkiye Haberleşme Uydusu

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütü ile bağlantılı kişilerin askeriye içinde yer alan mensupları darbe girişimde bulundu. Bu girişime karşı halk tarafından bir mücadele verildi ve halkın topyekûn direniş bu silahlı girişimi bertaraf etti. Bu direniş toplumun farklı sosyo-ekonomik kesimlerinden oluşan kitleler tarafından gerçekleştirildi. Tarih boyunca birçok mücadeleye şahitlik etmiş Türk toplumu, Türkiye tarihinde bir dönüm noktası olan 15 Temmuz gecesi Türk halk mücadelesiyle darbe girişimini geri püskürtmekle bir demokrasi zaferi elde etti. Sokaklara çıkan insanlar canlarını hiçe sayarak ülkelerini savundu.

15 Temmuz olgusu, bu çalışmada sosyolojik bir perspektifle incelenmiştir. Çalışmanın amacı o gece vatani savunmak uğruna canını feda eden şehitlerimizin ve mensup oldukları ailelerin sosyo-ekonomik ve dindarlık durumları üzerine inceleme yapmak ve onları yakından tanımaya çalışmaktır. Bu çalışmada şehit ve ailelerinin yaş, cinsiyet, eğitim, medeni hal, ekonomik ve dindarlık durumları incelenerek sosyolojik analizi yapılmıştır.

O gece darbeciler devletin imkanlarını kullanarak, darbeye direnen halka silahla karşılık verdi. Çalışma, bu mücadelede hayatlarını kaybeden şehitlerin sosyolojik profillerinin ortaya konulması açısından son derece önem arz etmektedir. Özellikle toplumsal hafıza ve farkındalık oluşturması açısından ve ülkemizin şehitlerimizi bu mücadeleye sevk eden saiklerin ortaya konulması bir gereklidir. 15 Temmuz şehitleri ve ailelerinin sosyal yapılarını ortaya koymak 15 Temmuz hakkında analiz yapabilmemizi kolaylaştıracak ve hem günümüz insanında hem de gelecek nesillerde farkındalık oluşturmasına olanak sağlayacaktır.

Çalışmamız o gece neden sokağa çıkıldı? Neden devlet bu derece sahiplenildi? İnsanlar kendi canlarından ne uğruna vazgeçti? O gece şehit olan kişilerin ve ailelerinin demografik yapıları nasıldır? gibi soruların cevaplarını sosyolojik etmenlerle bulmayı amaçlamaktadır. Ayrıca şehit ve ailelerinin dindarlık ve politik söylemlerinin anlaşılması da çalışmamızın amaçları arasındadır.

B. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

15 Temmuz gecesi sivil ve resmi görevli meydanlara inen vatandaşların 251'i şehit 20194'ü gazi olmuş, ancak gazi sayısı ilerleyen zamanda 2700 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada araştırma evreni olarak sadece sivil şehitler ve aileleri belirlenmiştir. Çalışmada 28 sivil şehidin yakınları ile görüşülmüş, şehit ve ailelerin sosyal profili ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görüşülen aileler yaş, cinsiyet, eğitim ve statü bakımından çeşitlilik göstermektedir. Şehitlerin medeni durumlarına bağlı olarak görüşülen kişilerde eş, ebeveyn ve çocuk olmak üzere üç tip yakınlık durumu söz konusu olmasına rağmen görüşülen kişilerin çoğunluğu şehit eşleridir. Ayrıca bazı şehitlerin ailelerinin yanında iş ve okul arkadaşları ile de görüşülmüş, şehit ve yakınları hakkında daha fazla bilgiye ulaşılması amaçlanmıştır.

15 Temmuz'da darbeciler en yıkıcı eylemlerini İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirdi. Bu çalışmada sadece İstanbul'da ikamet eden şehit yakınları ile mülakat yapılarak ailelerin sosyolojik görünümleri tespit edilmeye çalışıldı. Darbeciler, İstanbul'da genel olarak daha sonra 15 Temmuz Şehitler Köprüsü adını alan Boğaziçi Köprüsü, İstanbul Büyükşehir Belediye binası, Atatürk Havalimanı ve Çengelköy başta olmak üzere stratejik öneme sahip çeşitli bina ve bölgelere saldırı düzenlendi. Görüşülen aileler darbe eyleminin gerçekleştiği semt ve yakınlarında ikamet eden kişilerdir.

Aileleri ile görüşülen 28 şehidin 5'i Avrupa yakasında, 21'i Anadolu yakasında, 1 şehit Erzurum, diğer 1 şehit de Azerbaycan'da ikamet etmekteydi. İstanbul'da yaşamayan iki şehit tatil nedeniyle o tarihte İstanbul'da bulunmaktaydı.

Mülakatlar genellikle şehitlerin evlerinde yapılmış, ancak bazı şehit yakınları iş yerleri ya da kafede görüşmeyi tercih etmiştir. Görüşmeler 2017 Şubat ayında başlayıp, 2019 Ocak ayında sona erdi. Çalışmada 27 görüşme İstanbul'da, bir görüşme de Rize'de gerçekleştirilmiştir. Çalışmada otuzdan fazla aileye ulaşılmış, ancak 28'i görüşmeyi kabul etmiştir. Bu durum, bazı ailelerin duygusal olarak o geceyi konuşmaya hazır olmaması veya bazı aileler ile yüz yüze konuşma imkânı bulunmamasından kaynaklanmıştır. Çalışmanın evreninin belirlenmesinde İstanbul'un tercih edilmesinin nedeni ailelere ulaşılabilirliğin daha kolay olmasıdır.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Bu çalışmada çalışma evreni belirlenmeden önce şehitlerle ilgili medya ve 15 Temmuz konulu kitaplardan veriler toplandı. Bu veriler çerçevesinde araştırma metodu olarak derinlemesine mülakat yapılmasına karar verildi ve mülakat soruları hazırlandı. Mülakat soruları şehit ve ailelerinin yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durumlarıyla ilgili bilgi edinmeye yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca araştırma bir din sosyolojisi çalışması olduğu için katılımcılardan hem kendilerinin hem de şehit olan yakınlarının dindarlık durumları hakkında bilgi edinilmeye çalışıldı.

Şehit ailelerine Üsküdar Belediyesi aracılığıyla ulaşılmıştır. Belediyenin ailelere psikolojik destek verdiği dernekte bazı şehit yakınları ile ön görüşme yapıp mülakat izni alındı ve diğer kişilere de bu aileler aracılığı ile iletişime geçildi. Birebir mülakatların yanında katılımcıların bir arada olduğu ortamlarda toplu gözlem de belirlenen tekniklerden biri olmuştur.

Araştırmada bazı katılımcıların sorulan sorulardan ve çalışmadan memnun olduğu gözlemlenirken, bazılarının ise duygusal sebeplerden dolayı cevap vermekte zorlandığı tespit edilmiştir. Yapılan mülakatlar görüşme süresinde ses kaydına alınmış, ses kaydı yazıya geçirilmiştir. Mülakatların yazılı halleri üzerinde desenlerine göre konular ayrılmış ve tezin ilgili kısımlarına eklenmiştir. Çalışmada nitel yöntem merkezde olmak üzere sayısal veriler de kullanılmıştır. Nitel araştırmanın tercih

edilmesiyle, araştırma grubundan daha ayrıntılı bilgi edinilmesi ve konunun etraflıca anlaşılıp, anlatılabilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde diğer dinler ile İslam’da şehitlik ve darbe olgusu hakkında teorik bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise yapılan mülakatlar sonucu elde edilen verilerle şehit ve ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri ve dindarlık durumları konularına yer verilmiştir.

D. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Tezin teori kısmında açıklanmaya çalışılan şehitlik ve darbe konuları geniş yelpazeli bir literatüre sahiptir. Çalışmamızın bu kısmı ele alınırken konuları teolojik, sosyolojik ve siyasi perspektifle kaleme alan kitap ve makalelerden yararlanılmıştır.

15 Temmuz darbe girişiminin ülkemizde darbe tecrübelerinden alışık olmadığımız şekilde sonuçlanması ve bir dönüm noktası olması konu hakkında birçok eserin kaleme alınmasına yol açmıştır. Bu çalışmada öncelikle 15 Temmuz literatüründen faydalanılmıştır. Ayrıca yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerle birlikte bazı kurumların konuyla ilgili anket çalışmaları da kaynak olarak kullanılmıştır.

15 Temmuz ile ilgili yapılan akademik çalışmalar: “Darbe Kalkışmasının Engellenmesinde Sosyal Medyanın Rolü”- Sercan Ayhan Sungur, “15 Temmuz Darbe Girişiminin Türk Toplumundaki Post Travmatik Etkileri Üzerine Genel bir Değerlendirme”- Kasım Tatlıoğlu, “15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Sivil Toplum-Demokrasi Algısı-Mehmet Erdoğan, “15 Temmuz Üzerine Düşünceler” – Mehmet Evkuran, “Akademinin Gözünden 15 Temmuz ‘Darbe Taammüden Öldürür’”- ed. Bengül Güngörmez ve Mahmut Hakkı Akın ve “15 Temmuz’da Meydanlara İnen Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Dini Profili”- Kübra Kutbay olarak sıralanabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHİTLİK VE TÜRKİYE'DE DARBE OLGUSU

I. ŞEHİTLİK VE DİNLERDE ŞEHİTLİĞİN ÖNEMİ

Şehitlik bir kişinin kutsal amaç veya bir inanç uğruna isteyerek canını feda etmesidir. “Arap dilinde “hazır bulunmak, tanık olmak, kesin bilmek ve olayı haber vermek” gibi anlamlara gelen “*şehadet*” mastarından türeyen *şehit* kelimesi bir şeye tanık olan ve onu kesin olarak bilen kimse demektir.”¹ Batı dillerinde şehitlik olgusu için *martyr* ifadesi kullanılır bu kelime İslam’daki şehitlik kelimesinin anlamı ile paralellik göstermektedir. Şehitlik İngilizcede *martyr* kelimesi ile ifade edilmektedir. Bu kavram Yunanca “tanıklık etmek” anlamlarına gelen, Yunanca *martys* kelimesinden türetilmiştir. Terim olarak inancı uğruna ölen veya öldürülen kimse demektir.²

Şehitlik farklı boyutlarda ele alınabilen bir konu olduğu için şehitliğin kesin sınırlarını çizmek oldukça zordur. Dinler tarihi çalışmalarında bir ölümün şehitlik kapsamında değerlendirilmesi için: “a) Zulüm veya baskı ortamının bulunması; b) Tanıkların gözünde ölümün kahramanca gerçekleşmiş olması; c) Ölümün isteyerek göze alınması, hatta bazen kişinin bizzat kendi hayatına son vermesi; d) Bunun başkaları için yarar sağlaması; e) Bu şekilde öldükten sonra kurtuluş veya öteki dünyada mükâfat beklentisinin bulunması şeklindeki unsurları, özellikle son ikisini içermesi beklenmiştir.”³

¹ Ali Can, “Martyrdom in Quran and New Testament”, *The Journal of International Social Research*, C.VIII, S. 37 (2015), s. 1036.

² Ali Can, a.g.m., s. 1047

³ Salime Leyla Gürkan, “Şehid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: C.38, TDV Yayınları, 2000, s.431.

A. DİĞER DİNLERDE ŞEHİTLİK

1.Yahudilikte Şehitlik

İlahi dinlerin en kadimi olan Yahudilikte şehitlik önemli bir konuma sahiptir, buna rağmen Eski Ahit'te şehitlik anlamını karşılayan bir kavram bulunmamaktadır. Ancak onurlu bir şekilde öldüğü kabul edilen altı kişiden bahsedilmektedir. “(Abimelek, Samson (Şimşon), Ahitofel, Saul, Saul’un silâhdarı ve Zimri) intiharından bahsedilmiştir (Hâkimler, 9/ 53-54; 16/28-30; I. Samuel, 31/4-5; II. Samuel, 17/23; I. Krallar, 16/18)”⁴

İbranicede şehitlik anlamına karşılık gelen kelime “Tanrı’nın Adının Kutsanması” anlamında kullanılan Kidduş ha-Şem’dir.⁵ Bu kavram Yahudi sözlü geleneği olan Talmud’ta geçmektedir. Kidduş Ha-Şem direkt Tanrı adına ölmek anlamına gelmemektedir, kavrama bu anlam sonradan yüklenmiştir. Eski Ahit’te tanrının adının kutsanması bazı bölümlerde şu şekilde geçmektedir:

“Kutsal adıma leke sürmeyeceksiniz. İsrail halkı arasında kutsal tanınacağım. Sizi kutsal kılan Rab benim”⁶, “Uluslar arasında kirlenen, onlar arasında kirlettiğiniz büyük adının kutsallığımı göstereceğim. Onların gözü önünde kutsallığımı sizin aracılığınızla kanıtladığımda, uluslar benim Rab olduğumu anlayacaklar. Egemen Rab böyle diyor.”⁷

Eski Ahit’te şehitlik kavramı olmamasına rağmen, Yahudilikte şehitlik önemli bir olgu sayılmaktadır. Yahudilere göre zorla dinin emirlerine aykırı bir eylemde bulunmaktansa ölümü tercih etmek gerekmektedir. Yahudi tarihi hayatını inancı uğruna feda eden şehitlerle doludur.⁸

Yahudi tarihinde şehitlik olgusunun ortaya çıkması Seleukos Kralı IV. Antiokus Epifanis (M.Ö 175-163) devrine dayandırılır. Seleukos İmparatorluğu

⁴ Salime Leyla Gürkan, “Şehid”, s.431.

⁵ Necati Sümer, *Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.57.

⁶ Levililer, 22/32.

⁷ Hezekiel, 36/23.

⁸ Marc Brettler, “Is There Martyrdom in the Hebrew Bible, Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion”, *Oxford University Press*, New York: 2002, s.3-4.

Makedonya İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ortaya çıkan dört Helenistik İmparatorluktan biridir. Antiokus Roma'ya karşı ülkesini birleştirmek için inanç birliği sağlamaya çalışan bir hükümdardı. Halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitliliğe sahip olmasından dolayı bu birlikteliği sağlamak için en uygun inanış Yunan Tanrılarıydı.⁹ Bu duruma karşı monoteist inanca sahip Yahudiler hem Antiokus'a hem de Helenleşmeye tavizkar davranan liderlerine karşı direniş başlattılar. Bu direniş Daniel'in kitabında şöyle anlatılır:

“Askerleri gidip tapınakla kaleyi kirletecek, günlük sunuları kaldırıp yıkıcı iğrenç şeyi koyacaklar. Kuzey Kralları anlaşmayı bozanları yaltaklanarak ayırtacak, ama Tanrısı'nı tanıyan halk var gücüyle ona karşı duracak. Halkın arasındaki bilge kişiler birçoklarını eğitecekler. Ama bir süre bu kişiler ya kılıçla öldürülecek, yakılacak, tutsak edilecek ya da mallarından edilecekler. Yenilgiye uğrayınca biraz yardım göreceklek. İçtenlikten uzak birçok kişi onlardan yana geçecek. Bilgelerden kimisi tökezleyecek; öyle ki son gelinceye dek arınıp temizlenebilsin, lekesiz duruma gelebilsinler. Çünkü son yine de belirlenen zamanda gelecek.”¹⁰

Yahudiler tarih boyunca milli ve dini yapılarını korumak için çeşitli mücadeleler vermiştir. Bunun sonucunda Yahudilikte din adına mücadele etmek ve gerekirse bu uğurda hayatını kaybetmek önem kazanmıştır. Özellikle Ortaçağ'da Hristiyanlar tarafından maruz kaldıkları zulümler Yahudileri bu zulümlere karşı toplu intihara kadar götürmüştür. Günümüz Yahudi anlayışına göre Yahudi şeriatına uygun davranmak da şehitlik kapsamına dahil edilmiştir.

2. Hristiyanlık 'ta Şehitlik

Hristiyanlıkta şehitlik *martydom* kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kavram inancı uğruna ölümü göze almak anlamına gelen olgudur ve inancı uğruna ölen kimseye de *marty* denir. Hristiyan inancına göre en büyük şehit İsa'dır o tüm insanlık için kendini feda etmiştir. İnananların dinleri için acı çekmeleri ve ölmeleri İsa'nın kendini feda etmesine benzetilir. İsa insanlık için nasıl çarmıha gerilmişse diğer Hristiyanların da onu takip ederek insanlığı kurtarmak adına kendini adaması ve

⁹ David Cook, *İslam'da Şehitlik*, çev. Beyza Topuz, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2017, s. 27.

¹⁰ Daniel, 11/31-35.

gerekirse canını vermesi gerekir. Kilise babalarının öğretisinde şehitler “ikinci İsa” diye nitelenmiştir¹¹ bu nedenle şehitlik olgusu Hıristiyanlıkta önemli bir yere sahiptir.

Marty kelimesi Yeni Ahit’te tanık anlamında kullanılıp ona sonradan şehit anlamı yüklenmiş olsa da, şehitlik olgusu Yeni Ahit’in yazıldığı dönemden daha önceye dayanır. Hıristiyanlar ilk önce Yahudiler tarafından baskı görmüş, onlara karşı direniş göstermiştir. Yahudiler Hıristiyanlardan rahatsızlık duyduklarından onlara karşı şiddetli tepkiler vermiştir. İsa’nın çarmıha gerilmesi de Yahudilerin Romalılarla iş birliğinin sonucunda olmuştur. Romalıların Hristiyanlar üzerindeki baskısı Yahudilerden daha şiddetli olmuş ve Hristiyanlık ilk şehitlerini vermeye başlamıştır bu şehitlerin başında havari Pavlus ve Petrus gelmektedir.¹²

Özellikle Roma imparatoru Diocletian döneminde Hıristiyanlar üzerindeki baskı daha şiddetli bir hal almış ve birçok Hıristiyan dinleri adına hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde Hıristiyanlar varlıklarını şehitlik anlayışı ile sürdürmüşler¹³ ve din adına ölmenin mutlak bir son olmayıp, şehitliğin ahirette mükafat almalarını sağlayacağı inancıyla motive olmuşlardır. Şehitliğin Hıristiyanlar üzerinde motive edici olmasını sağlayan bazı pasajlar şöyledir:

“ Bazı tahtlar ve bunlara oturanları gördüm. Onlara yargılama yetkisi verilmişti. İsa’ya tanıklık ve Tanrı’nın sözü uğruna başı kesilenlerin canlarını da gördüm. Bunlar canavara ve heykeline tapmamış, alınlarına ve ellerine onun işaretini almamış olanlardı. Hepsi dirilip Mesih’le birlikte bin yıllık egemenlik sürdüler.”¹⁴

Bu pasajdan anlaşılacağı üzere Hıristiyanlıkta şehitlik uhrevi bir mükafat vadeden ve insanların bu mükafatı elde etmek için rağbet ettiği bir fedakârlık olduğu ortadadır. Hristiyanlıkta şehitlik bir dönem din adamları tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştirinin nedeni şehitliğin tamamen eleştirilmesi değil, insanların zorunlu durum

¹¹ Gürkan, “Şehid”, s.432.

¹²Gürkan, “Şehid”, s.432.

¹³ Ali Can, “Martyrdom in Quran and New Testament”, *The Journal of International Social Research*, C.VIII, S. 37 (2015), s.1043.

¹⁴ Vahiy, 20/4.

olmadan şehitliği istemeleri idi. Buna rağmen baskı altında olmak gibi zorunlu durumlar dışında Hristiyanlık adına hayatını kaybedenler de genel olarak şehit kabul edilmiştir.

Hristiyanlığın Roma'nın resmi dini olmasından sonra şehitlik anlayışı ve şehit olma şeklinde de bazı değişiklikler olmuştur. Hristiyanlığın ilk döneminde pagan Roma ve Yahudi din adamlarıyla olan mücadele yerini Hristiyan mezhepleri arasındaki mücadeleye bırakmıştır. Mezhep çekişmelerinin olduğu dönemde "Neomartyre" (yeni şehit) kavramı Hristiyan terminolojine girmiştir. Bu kavram özellikle Osmanlı'nın yönetimi altında ölen, ayrıca Çin ve Rus komünist rejimleri tarafından öldürülen Hristiyanları da kapsar.¹⁵

Hristiyanlıkta dinleri adına ölenlere önem verilir ve onlardan övgü ile bahsedilir. Şehitler, Kutsal Ruh ile beraber olmak ve ahirette rahata ermek gibi müjdelerle müjdelenmiştir. Hristiyanlara göre İsa'nın yolunu tercih etmek her türlü sıkıntıyı beraberinde getirir ve İsa nasıl direndi ise İsa'ya inananların aynı direnişi göstermesi gerekir. Hristiyanlıkta şehitliğin amacı Hristiyanların herhangi bir baskı ve zulme karşı dinlerinden taviz vermektense ölümü tercih etmektir. Bu ölüm bir son değil aksine yeniden diriliş ve ahirette ayrıcalık sahibi olmanın anahtarıdır.

B. İSLAM'DA ŞEHİTLİK

1. Şehitlik Kavramı ve İslam Tarihi Boyunca Şehitlik

Arapça ş-h-d kökünden türetilen "şehid" bir şeye tanıklık etmek, hazır bulunmak anlamına gelir, terim olarak ise Allah yolunda ölenlere denir. Şehit kavramı tanık anlamında kullanıldığı gibi Kuran-ı Kerim'de Allah'ın sıfatı olarak da geçmektedir. Bazı alimler şehit kavramından Allah katında şahitlik eden bütün Müslümanların kastedildiği görüşündedir.¹⁶ İslam'da şehitliğe önem verilmiş, Allah

¹⁵ Gürkan, "Şehid", s.432.

¹⁶ Can, "Martyrdom in Quran and New Testament", s.1037.

yolunda öldürülenlerin Rableri katında mükâfatlandırılacağı ve ahiret nimetlerine mazhar olacakları bildirilmiştir.

Hız. Muhammed ilk vahyi alıp tebliğ faaliyetine başladığında içinde yaşadığı toplum tarafından çeşitli tepkilere maruz kalmıştı. Putperest bir toplumda tek tanrılı inancı savunmak, beraberinde putperest güçlülerin İslam'ı kabul eden zayıf Müslümanlara karşı ölümle sonuçlanan tehdit ve baskılarına yol açtı. Dinlerinden dönmek yerine yapılan işkencelere katlanan ve bu uğurda hayatlarını kaybeden Müslümanlar ilk İslam şehitlerini oluşturmuş ve İslam'da şehitlik olgusu ortaya çıkmıştır. İslam'da sonu ölüm olmasa da İslam adına işkence çeken müminler de şehit kapsamına dahil edilmiştir.

610 yılında Mekke'de İslam peygamberi Hız. Muhammed'in ilk vahyi almasıyla birlikte peygamberlik görevi başlamış oldu. Kuran'ı Kerim'de bahsedilen diğer peygamberler gibi Hız. Muhammed'in kavmi de onun mesajından hoşlanmamıştı. Kureyş kabilesi Cahiliye döneminde Mekke'de yönetimi ve ticareti elinde tutuyordu. Putları reddedip tek olan Allah'a iman etmeye davet eden Hız. Muhammed'in daveti Kureyş'in ileri gelenlerini rahatsız etmişti. Bu rahatsızlık onları İslam'ı kabul eden zayıf Müslümanlara karşı baskıcı bir tutuma sürükledi.

İslam'ın ilk dönemlerinde Hız. Muhammed'e karşı fiilen bir saldırı ve işkence teşebbüsü olmamasının nedeni cahiliye dönemindeki asbiyet anlayışına bağlanabilir. Zira Hız. Peygamber Kureyş'in ileri gelen kabilelerinden Haşimoğulları kabilesine mensuptu ve ona saldırmak tüm kabileyi karşılarına almak olurdu. İslam'ın ilk dönemlerindeki şehitlik olgusu Hız. Peygamber'in şahsından çok, arkalarında onları savunacak bir güç bulunmayan köle ve zayıflardan oluşan birtakım Müslümanın şahsına yapılan muamelede görülmektedir. Şehrin ileri gelen ailelerine mensup Müslümanlar müşrikler tarafından baskıya maruz kalmasa da kendi ailelerinin tepkileriyle karşılaştıkları bilinmektedir. Müşriklerin şehrin ileri gelen bu kesimine karşı harekete geçmemesi onların toplumsal statüsünden kaynaklanmaktaydı.

İslam'ın ilk yıllarında Mekkeli putperestler için Müslümanlık bir suçtu.¹⁷Mekkeli müşrikler Müslümanlarla inançları konusunda uzlaşmak istese de Müslümanlar İslam'ın tevhit ilkesi gereği bu uzlaşmayı reddetti. Müslümanların bu tutumu Kur'an'da inananlarla inanamayanlar arasındaki farkın ifade edildiği şu ayete dayanmaktadır: “De ki: Ey kafirler, ben sizin kulluk ettiklerinize kulluk etmem, siz de benim kulluk ettiğime kulluk edecek değilsiniz.”¹⁸ Müslümanların bu tutumu müşriklerle Müslümanlar arasında bir mücadeleyi kaçınılmaz kılmış, İslam'ın bu inanç sistemi ilk İslam şehitlerinin verilmesine neden olmuştur.

İslam'ın ilk şehidi Sümeyye binti Hayat isimli kadındır. En azılı müşriklerden olan Ebu Cehil Sümeyye ve ailesine eziyet ederek onu putlara tapmaya zorlamış, ancak Sümeyye tüm bu zorlamalara karşı putlara tapmaktansa ölmeyi tercih etmiştir. Sümeyye ve eşi Yasir yapılan eziyetler sonucu şehit olmuş ancak oğulları Ammar sağ kurtulmuştur. Bilal'in Müslüman olduğunu öğrenen sahibi Bilal'i kızgın kuma yatırmış üzerine de ağır bir taş koyarak inancından vazgeçmesini istemiştir. Bilal tüm bu zorlamalara rağmen inancından dönmemiş ve Ebu Bekir'in onu satın alarak azat etmesiyle bu eziyetten kurtulmuştur.

Mekke dönemindeki şehitlik anlayışı inancından dönmeyen insanların, inançlarında sebat etmeleri üzerinden anlamlandırılırken, Medine döneminde daha kurumsal bir yapıya geçen İslam toplumu düşmana karşı savaşma ve bu uğurda ölme üzerine şehitliğe mücadeleci bir yaklaşım kazandırmıştır. Şehitlik olgusunun mücadeleci yaklaşım kazanmasında en büyük etken, Allah adına mücadele olarak tanımlanan cihat akidesidir.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar, İslam'ı yaymak için Hulefa-i Raşidin döneminde İslam fetihlerini gerçekleştirmeye başladı. 634-732 yıllarını kapsayan yıllar büyük İslam fetihleri dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde birçok coğrafyaya ulaşılmış ve yeni kültürlerle harmanlanan İslam

¹⁷ Cook, *İslam'da Şehitlik*, s.38.

¹⁸ Kafirun,109/2-3.

medeniyeti oluşmaya başlamıştır. Bu fetihlerin gerçekleştirilmesinde şehitlik anlayışının Müslümanlar üzerindeki etkisi büyüktür.

İslam'daki şehitlik anlayışının Yahudilik ve Hıristiyanlıkla benzer benzer yönlerinin yanında farklı yanları da vardır. Bunun sebebi İslam'daki cihat anlayışının sadece savaşta mücadele anlamına gelmemesinden kaynaklanmaktadır. İslam'da şehitlik sadece baskı ve savaş durumunda değil, Allah için herhangi bir mücadele halindeyken eylemin ölümle sonuçlanması şehitlik olayının gerçekleşmesi için yeterlidir. Büyük İslam Fetihleri dönemi ve devamındaki süreçte Müslümanlar seferlerini bu anlayışla sürdürmüştür ve şehadet Müslümanlar için motive edici bir unsur haline gelmiştir.

İslam'ın ilk dönemlerinde şehitlik, inanmayanlara karşı direnişte gerçekleşirken, İslam'ın yayılması ile birlikte farklı İslam toplumlarının birbiriyle mücadeleleri de cihat ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde şehadeti merkeze alan din yorumları görülmektedir. Buna örnek olarak Selçuklular döneminde yaşayan Haşhaşiler gösterilebilir. Kurucusu Hasan Sabbah'ın görüşleri etrafında toplanan ve fedailer olarak adlandırılan kişiler ideolojileri adına ölmeyi şehadet mertebesine yükselme olarak anlamlandırmışlardır. Hasan Sabbâh adamlarını dinî ve siyasî unsurlarla motive ettiği için kurduğu teşkilât dinamik ve uzun ömürlü olmuştur.¹⁹

19. yüzyıla gelindiğinde modernizm ve sekülerizm projelerine karşı İslam toplumlarında İslamcı düşünürler, Müslümanların kurtuluşu için cihat, şehadet gibi kavramlarla Müslümanları yeniden ayağa kaldırmaya ve muzaffer kılmaya yönelik görüşlerini ortaya attılar. Coğrafya ve mezhep farkına göre şehadet söylemlerinde

¹⁹ Abdülkerim Özaydın, "Hasan Sabbah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 16, s. 347.

farklılıklar olsa da Allah adına mücadele etmek İslamcı akımların merkezinde yer almıştır.

Sonuç olarak İslam tarihi boyunca şehitlik olgusu İslam'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar dinin olmazsa olmazları arasındadır. İslam'daki şehitlik anlayışını dinin emri olan cihattan bağımsız düşünmemek gerekir. İlk dönemlerde müşriklere karşı direnme olarak anlamlandırılan cihat sonraki dönemlerde gerektiğinde inananlar arasındaki mücadele olarak da karşımıza çıkmaktadır. Şehadet İslam'da peygamberlikten sonra gelen en üst mertebe, uhrevi bir ölüm olarak önemini korumaktadır.

2. Şehitliğin Çeşitleri ve Mükafatları

Allah yolunda canını feda etmek olarak tanımlanan şehitlik, İslam'da peygamberlikten sonra en üst makam olarak kabul edilir. Şehitliğin sınırları ve mükafatları ayet ve hadislerle belirlenmiştir. Şehitlikle ilgili ayetler Kur'an-ı Kerim'de bir arada değil dağınık haldedir. Birçok ayette Allah yolunda canını feda etmenin önemine ve yaratıcı nezdindeki değerine dikkat çekilmiştir.²⁰

Kur'an'a göre Allah yolunda ölenlerin Rableri katında diri kabul edildikleri belirtilmektedir. Ayetlere göre şehitler her ne kadar ölmüşse de diri sayılırlar ve öldükleri andan itibaren farklı bir boyutta rızıklandırılmaya başlarlar. Nitekim Bakara Suresi 154. Ayette Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Hayır onlar diridirler. Fakat siz sezemezsiniz.”²¹ Al-i İmran suresi 169-170. Ayetlerde de şöyle buyrulmuştur:

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanma. Onlar Allah katında diridirler ve rızıklanmaktadırlar. Allah'ın lütfundan verdiği nimetle sevinçlidirler. Arkalarından kendilerine ulaşmayan kimselere de hiçbir korku olmayacağını ve üzülmeceklerini müjdelemek isterler”²²

²⁰ Can, “Martyrdom in Quran and New Testament”, s.1037.

²¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 32.b, İstanbul: Tuva Yayınevi, 2008, s.24.

²² Elmalılı Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 32.b, İstanbul: Tuva Yayınevi, 2008, s.57.

Kur'an-ı Kerim'de şehitlik Allah yolunda mücadele ederken ölmek olarak tanımlanır, ne şekilde öldüğünde şehit kapsamına dahil olduğu ise belirsizdir. Kimlerin şehit sayılacağı ayetlerden çok hadislerde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İslam anlayışına göre nebevi kaynaklara dayanarak savaş dışında bazı ölüm şekilleri de şehitlik kapsamına dahil edilmiştir. Ali Can bunları şöyle ifade etmiştir:

“Malı, canı, namusu uğrunda veya veba, kolera gibi bulaşıcı ve salgın hastalıklar sebebiyle ölenlere ya da boğularak, yanarak ve göçük altında kalarak, aklını kaybederek trajik bir şekilde vefat eden kimselere, yine bineğinden düşüp ölen, zehirli hayvan tarafından ısırıldıktan sonra vefat edenlere de hükmen şehit adı verildiği görülmektedir. bütün bunlardan farklı olarak ‘Euzubi’ l-lahimine’ş-şeytanir-racim’ deyip Haşir suresinin son üç ayetini okuyan ve o gün ölen kişiye hatta şehit olmayı arzu edip de yatağında vefat eden kimseye bile şehit sevabı verileceği belirtildi.”

İslam'da hadislerden yola çıkarak, üç çeşit şehitlikten bahsedilmiştir. Bunlar; Dünya ve âhiret şehidi, dünya şehidi, ahiret şehidi olarak kategorize edilir.²³ Dünya ve ahiret şehidi hem Allah nazarında şehit sayılmanın hükümlerini, hem de kişiye henüz defnedilmeden şehit muamelesi yapılmasının şartlarını içine alan şehitlik şeklidir. Dünya şehidi dünyalık menfaatler için savaşan, Allah rızası gözetmen hayatını kaybeden şehitlerdir. Bunlar dünyada hükmen şehit sayılır ve şehit muamelesi görür. Ahiret şehidi ise öldürülme ve şehitlik kapsamında sayılmayan sebeplerden ölen ancak Allah katında şehit kabul edilen şehitlik türüdür. İslam literatüründeki bu çeşitlendirme hadislerde şehitlik kapsamında sayılan ölümlerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

İslam'a göre şehit olan insanların kul hakkı dışındaki bütün günahları affedilir. Şehit olmak, herkese nasip olmayan büyük bir şereftir ve mü'minler için mükemmel bir nimettir.²⁴ Kur'an-ı Kerim'de Allah yolunda öldürülenlerin ahiretteki mükafatlarının dünya nimetlerinden daha iyi olduğu haber verilir. Nitekim Kur'an-

²³ Vehbe Zuhayli, İslam Fıkıh Ansiklopedisi, çev.Heyet, İstanbul: Risale yayınları, 1994, s.106.

²⁴ Fatih Büyükyıldız, *Hadislerde Şehit Kavramı*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 4.

Kerim’de “ Eğer Allah yolunda öldürölür ya da ölürseniz, şunu bilin ki, Allah’ın mağfireti ve rahmeti onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır”²⁵

Kur’an-ı Kerim’de Allah yolunda öldürölenlere ahirette verilecek nimetlerden bahseden ayetler de vardır. Ayette Yüce Allah: “ Onlar ki, hicret ettiler, yurtlarından çıkarıldılar, benim yolumda eziyete uğradılar, çarpıştılar ve öldüröldüler; ant olsun, ben de onların kötölüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım”²⁶ Kur’an şehitlerin ahirette ödüllendirilmesinden bahsederken, bu nimetlerden hoşnut olacaklarını da bildirir.

Şehitliğin kapsamı konusunda olduğu gibi mükafatları konusunda da hadislerde ayetlerden daha tafsilatlı bilgiler verilmiştir. Hz Peygamberin hadislerine bakıldığında, şehitlerin ölürken çimdikleme kadar acı hissetmesinden, kabirde suallerin kolaylığına kadar çeşitli mükafatlar anlatılmıştır. Hz Peygamber Allah yolunda öldürölenlerin ahiretteki nimetlerini anlatırken řu açıklamayı yapmıştır:

Şehitlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Onlara ait arşa asılmış kandiller vardır. Şehitler cennette diledikleri yerleri dolaşıp bu kandillere girebilirler. Rableri onlara bakıp bir şey istiyor musunuz dediğinde onlar artık daha ne isteyelim, cennette dilediğimiz yerleri dolaşyoruz derler. Yüce Allah aynı soruyu üç defa tekrarlayınca, onlar da, ruhlarının tekrar bedenlerine gönderilerek Allah yolunda tekrar ölmek isterler. Bunun üzerine Allah da onları kendi hallerine bırakır.²⁷

Sonuç olarak İslam’da şehitliğin çeşitleri ve mükâfatlarını değerlendirecek olursak. Allah yolunda ölmek için sadece savaş meydanında olmak zorunluluğu olmadığını anlaşılr. Allah rızasını gözeterek yapılan eylemlerin sonucu ölümlle sonuçlanırsa şehitlik kapsamına dahil edilmiştir. Şehitliğin kapsamı ve mükâfatları konusunda hadisler ayetlerden daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Ayetlerde bahsedilmeyen birçok ölüm şeklinin şehitlik sayılabileceğini hadisler sunmaktadır. Ayet ve hadislerde

²⁵ Al-i İmran, 157.

²⁶ Al-i İmran, 195.

²⁷ Buhari, “Cihat ve Siyer”, 6.

bildirilen mükâfatlar genel olarak, Allah yolunda öldürülenlerin ölümsüzlüğü ve ahirette dünya nimetlerinden daha hayırlı nimetlere mazhar olmak şeklinde ifade edilir.

II. DARBE KAVRAMI, TÜRKİYE'DE DARBELER VE 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Devletin varlığı kaçınılmaz olarak beraberinde iktidar olma olgusunu da getirmiştir. İçinde yöneten yönetilen ilişkisini barındıran iktidar olgusu toplumdan topluma veya zamana göre değişse bile, varlığının bir zorunluluğu olarak daima yönetilenlerle yönetenler arasında bir mücadeleye yer açmıştır. Bu mücadele bilinen tarihten bugüne her toplumda hemen her dönemde kendini göstermiştir. Mücadelenin taraflarını oluşturan ve iktidarı sahiplenme arzusunda olan iki veya daha fazla grup arasındaki çekişme tarihsel olarak birçok kırılma, dönüşüm ve değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Tarihin seyrini bölgesel hatta bazen küresel boyutta değiştiren bu olaylar, her ne kadar azınlık bir grup tarafından organize edilip faaliyete geçirilse de etkileri daima toplumun tamamını kapsamıştır.

Darbe (ihtilal) denince hemen herkesin aklına gelen, elinde silah omuzunda apoletleri olan bir grup askerin eylem ve söylem düzeyinde mevcut siyasal iktidarı devirmeye yönelik girişimleri gelir. 21. yüzyılda darbenin bu algısı hiç kuşkusuz doğru bir algıdır. Toplumların özellikle Türk toplumunun darbeye bakışının bu yönde olması anlaşılabilir bir durumdur. Bu algının bir de asker-siyaset ilişkisi çerçevesinde şekillenmesi ve sonunda elinde silah olan tarafın zaferiyle sonuçlanması darbe algısının daha da netleşmesini sağlamaktadır.

Darbelerin ortaya çıkış sürecinde, benzer nedenler olduğu kadar farklı nedenlerin de darbeleri tetiklediği gözlemlenebilmektedir. Özellikle Türk devlet tarihindeki darbelere baktığımızda bu durum daha net bir şekilde kendini göstermektedir. Ancak darbelerin oluş süreci devamında başarılı olsun ya da olmasın sonuçları benzer özellikler gösterir. Toplumsal tepkilerin şiddetini azaltmak adına

ortaya koyulan çözümler yeni sosyo-politik olaylara zemin hazırlayabiliyor ve bu durum da Türk toplumu gibi aşırı siyasallaşmış toplumları derinden etkileyerek, darbelerin sadece birer iktidar değişikliği olmasının çok ötesine geçmesiyle sonuçlanabiliyor.

A. TÜRKİYE’DE DARBELER TARİHİ

1. Türkiye’de Yaşanan Darbe Olaylarının Kökenleri

Burada Türkiye tarihinin başlangıcı olarak Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleri ele alınacaktır. Bu dönemden itibaren ordunun durumu ve tutumu daima siyasi, sosyal hatta ekonomik olarak toplumu etkisi altına almıştır. Günümüzde dahil olmak üzere ordu-devlet, ordu-toplum etkileşiminin bu kadar ön planda oluşu, Türkiye tarihi açısından ordunun toplum gözündeki konumunu göstermeye yetecek düzeydedir. Bugün hala yüksek sesle dillendirilen “her Türk asker doğar” cümlesi Türk toplumu için slogan olmanın çok ötesinde kimliğini anlamlandırma girişimidir.

Sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası olan ordu hiç kuşkusuz Türkiye tarihinin her döneminde tartışılma konusu olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde askeri başarılar ve başarısızlıklar ve askerinin darbe girişimleri kapsamında gündeme gelmiştir. Osmanlıdaki askeri darbeler ile isyanlar arasındaki keskin ayrılık, ordu-devlet ilişkisini doğru algılamak adına önemli bir ayrıntıdır. Osmanlı tarihinde darbelerle isyanlar arasındaki ayrımın kabaca tasnifi, ayaklanmanın çıkış sürecinden daha çok nerede ortaya çıktığıyla bağlantılı bir tasniftir. Başkentteki ayaklanmaların iktidar değişikliği boyutunda ele alınması, buna karşılık taşradaki ayaklanmaların daha çok ayrılıkçı bir boyutu olması bu ayrımın anlaşılabilirliği adına önemlidir.

Osmanlı isyanları ve darbelerinin tarihi Fatih Sultan Mehmet’in hükümdarlığının ilk dönemindeki 1446 Buçuktepe İsyanı ile başlar ve 1913’teki Babıali baskınıyla sona erer.²⁸ Fatih’ten Vahdettin’e kadar hemen her dönemde

²⁸ Erhan Afyoncu, Ahmet Ünal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, 5. b., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016, s.11.

padişahlar isyanlar ve darbelerle yüz yüze gelmiştir. Neredeyse Fatih Sultan Mehmet'ten sonra isyanla yüzleşmeyen Osmanlı padişahı yok gibidir. Osmanlı dönemindeki taht ve iktidar kavgalarının nispeten daha modern biçimlere bürünmesi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındadır. Ancak 1808'de, bu yüzyılın başındaki Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa olayı “pre-modern bir darbe” olarak daha sonra gerçekleşen ayaklanmalara model olacak ve önünü açacak niteliktedir.²⁹

1861 yılında tahta çıkan Sultan Abdülaziz, tahtı devraldığı dönemde devletin ekonomik durumu padişahın en büyük sorunuydu. Bunun yanında dönemin Batılılaşma hareketlerinden etkilenen aydın gurubun meşrutiyet talepleri, padişahın tahtta kaldığı dönemin sonlarında gündeme gelmeye başlanmıştır. Sultan Abdülaziz, yaşanan olumsuzluklara rağmen II. Mahmut döneminde başlatılan modernleşme hareketlerini devam ettirmiştir. Bu kapsamda özellikle askeri alanda yaptığı yenilik ve yatırımlara eğildiği bilinmektedir. Döneminde Osmanlı Devleti İngiltere'den sonra dünyanın ikinci büyük donanmasına sahipti.³⁰

Bu olumlu gelişmelere rağmen özellikle yurt dışında eğitim görmüş aydınlar tarafından dillendirilen meşrutiyet güncelliğini korumaya devam etti. Meşrutiyet isteyen aydınlar, Osmanlı toplumunun kurtuluşunu kendi ideolojilerinin yürürlüğe girmesine bağlamıştı. O yıllarda adına “Taçlı Demokrasi” denilen Meşrutiyet, en iyi şekilde İngiltere'de uygulanıyordu. Meşrutiyet, bizde uygulanırsa, aydınlar, imparatorluğun yıkılmaktan kurtulacağını sanıyorlardı.³¹ Jön Türklerin bu beklentilerine ek olarak Osmanlı imparatorluğunun içinde bulunduğu zor şartları fırsata çevirmek isteyen ayrılıkçı hareketler de kendini göstermeye başladı. Bu süreçte darbenin etkin kişileri askerler ve bürokratları. Özellikle bürokratların Tanzimat'la

²⁹ Seyfi Öngider, *Türk'ün Darbe İle İmtihanı*, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2010, s.24.

³⁰ Afyoncu, Ünal, Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyenlar ve Darbeler*, s.320.

³¹ Muammer Yılmaz, *Osmanlıda İsyenlar ve Darbeler*, İstanbul: Türdev Yayın Grubu, 2016, s.243.

kendilerine verilen haklar ve kişisel hırsları ile birlikte, darbeye giden yol kaçınılmaz oldu.

Darbeyi planlayanlar, Hüseyin Avni Paşa, Hayrullah Efendi, Mithat Paşa ve Rüştü Paşa'ydı. Darbenin aksiyoneri ise, Süleyman Paşa idi.³² Bu isimleri mevcut konumlarına atayan, bizzat padişahın kendisiydi. Onların ortak noktalarından biri de padişaha karşı duydukları kişisel husumetleriydi. Bu durum darbenin sözde devletin bekası için yapıldığı söyleminin ardında kişisel etkenlerin de olduğunu göstermektedir. Darbenin öncesinde ve sonrasında birçok karanlık nokta olmasına karşın, karadan ve denizden kuşatılan Dolmabahçe Sarayı, diğer birçok modern darbeye olduğu gibi gece yarısı yatağından kaldırılan padişahın devrilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Devamında Topkapı Sarayına gönderilip göz hapsinde tutulan Sultan Abdülaziz'in bileklerini keserek intihar ettiği resmi olarak ifade edilir. Ancak bu konudaki şüpheler daima konuşulmuş, intiharın aksine Sultan Abdülaziz'in öldürüldüğü dillendirilmeye devam etmiştir.

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı ülkesinde coşku ile karşılanmıştı. Meşrutiyet'in ilanında etkin bir rol oynayan İttihat ve Terakki Cemiyeti imparatorluğun en önemli siyasi gücü oldu.³³ İttihat ve Terakki Cemiyeti, siyasi otoritesini güçlendirmek ve iktidarını sağlamlaştırmak adına, özellikle askeri kadrolarda yapılan yeni atamalarla yeni bir sürecin önünü açmıştı.

Tarihe "31 Mart ayaklanması" olarak geçen ve esasen gerici, "irticai" bir hareket olarak ilan edilen bu hareket ordunun içinde gelişen bir tür reaksiyondur.³⁴ İttihat ve Terakki tarafından tasfiye edilen askeri kadroların tepkisi olarak başlayıp, farklı hüviyetlere bürünen ve sonunda Abdülhamit'in tahtan indirilmesi kadar varan bu olaylar yeni bir tarihin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

³² Yunus Güler, "Mithat Paşa ve Darbe", Konya, *NEU Sosyal Bilimler Dergisi Darbeler Tarihi Özel Sayısı*, C.II, (2016), s.98.

³³ Afyoncu, Ünal, Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, s.332.

³⁴ Öngider, Ünal, Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, s.56.

Ordunun etkin müdahaleleriyle gerçekleşen Meşrutiyetin ilanı ve 31 Mart Vakası açık bir şekilde ordu-siyaset ilişkisinin iç içe geçtiğini göstermişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti, ordu içindeki etkinliğini 1909 sonrası meclis içindeki nicel çoğunluğu eline alarak pekiştirmiş, ancak Sait Paşa Hükümeti dışında, kurulan hükümetlerde yer almayı ya da birkaç nazır düzeyinde yer alışı siyasi etkinliğini zedeleyen bir durum olmuştu.

Bu siyasi çekişmelerin yaşandığı bir süreçte 1912 yılında çıkan Balkan Savaşları İttihatçıların üzerindeki baskıları arttırdı. O dönem hükümetin başında olan Kamil Paşa'nın İttihatçılarla aralarında bir çekişme olduğu bilinmektedir. Gizliliği ön planda tutarak hükümete karşı darbe hazırlığı yapan İttihatçılar subaylar, Balkan Savaşının yenilgiyle sonuçlandığı bir dönemde harekete geçme kararı aldılar.

23 Ocak 1913'te Enver Bey'in başında olduğu bir grup Babıali'deki hükümet merkezine doğru harekete geçti.³⁵ Beyaz bir atın üstünde hükümet binasına yürüyen Enver Bey, etrafına diğer İttihatçı destekçilerini de alarak hükümet binasına girdi. Babıali'de yaşanan olaylar sonrasında silah zoruyla yazdırılan istifa mektubundan sonra Kamil Paşa hükümeti yerine Mahmut Şevket Paşa Hükümeti göreve başladı. Babıali baskınından sonra orduyla olan bağlarını daha organik hale getiren İttihatçılar, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce iktidarlarını tamamen militarist bir tek parti yönetimine dönüştürdüler.³⁶

2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Darbeler

Cumhuriyetin kuruluşundan çok partili sisteme geçişe kadar, iktidarı elinde bulunduran asker kökenli yöneticiler, ordu için bir tehlike olarak görülmedi. 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimlerdeki şaibeden sonra, 1950 yılında iktidarı halk

³⁵ Afyoncu, Ahmet Ünal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, 5. b., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016, s.343.

³⁶ Öngider, *Türk'ün Darbe İle İmtihanı*, s.56.

desteğiyle ele geçiren Demokrat Parti, seçildiği ilk günden 27 Mayıs askeri darbesine kadar ordunun her daim gözetiminde ve hedefinde oldu.

Kendini devletin gerçek sahibi olarak gören orduyu, darbe sürecine götüren birçok sebep olduğu gözlemlenmektedir. Genel olarak bakıldığında, DP döneminde ordudan yapılan tasfiyeler, ekonomik alanda meydana gelen gelişmelere bağlı olarak ordu mensuplarının toplumsal saygınlıklarında ortaya çıkan gerileme ve laiklik uygulamaları gibi nedenler ordunun DP iktidarına karşı olan duruşunu belirlemiştir.³⁷ Ordunun rahatsızlıklarına ek olarak, 18 Nisan 1960 tarihinde kurulan Tahkikat Komisyonu iktidar ile muhalefet arasındaki uçurumu daha da büyütmüş ve muhalefetin darbeci subaylar tarafında saf almasında etkin rol oynamıştır.

1954-57 döneminin başlarında, DP iktidarı basına karşı sert bir tutum takınmıştır. Muhalif gazeteciler, çeşitli mahkeme kararlarıyla uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edilerek tutuklanmışlardır.³⁸ DP iktidarı, biriken ve birleşen muhalif kesimlerin ortak düşmanı haline geldi. Aslına bakılırsa DP muhalefet saflarında otururken şikâyetçi olduğu uygulamaları, iktidar koltuğunda kendisi hayata geçirmeye başlamıştı.

27 Mayıs 1960 darbesi, emir komuta zincirinden kopuk ancak hemen her kademe subay düzeyinde planlandı ve uygulamaya geçirildi. Dönemin şartlarında haberleşmenin ve halka sesini duyurabilmenin öncelikli ve en etkin aracı radyolardı. Darbenin ilk anonsunun da radyolardan yapılması olağan bir durumdu. 27 Mayıs gecesi Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in Yapmış olduğu konuşmada dikkati çeken iki önemli husus vardı. Bunlar; Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz

³⁷ Serdar Güleler, "Türk Siyaseti'nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S.1(2007), s.58.

³⁸ Mete Tunçay, vd., *Türkiye Tarihi 4 1908-1980*, İstanbul, Cem Yayınevi, s.182-183.

ve bağılıyız. CENTO'ya bağılıyız.³⁹ Bundan sonraki darbelerde de kullanılacak olan bu dil, darbeler tarihimiz açısından önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim aynı tarz söylem 15 Temmuz akşamı TRT'de yayınlanan bildiride de görülmektedir.

Darbenin lideri olarak belirlenen Cemal Gürsel'i, 27 Mayıs sabahı İzmir'deki evinden alan bir askeri uçak saat 11.30'da Ankara'ya getirdi ve saat 16.00'da radyodan bir konuşma yaptı. Artık iktidar 38 subaydan meydana gelen ve adına Milli Birlik Komitesi (MBK) denilen bir askeri cuntanın elindeydi.⁴⁰ Bir devrin sonu yeni bir devrin başlangıcı olan Cumhuriyet tarihinin bu ilk darbesi, bir bakıma halkın da ilk demokrasi imtihanı olacaktı.

1969 seçimlerinde tek başına hükümeti kuran Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi, 70'li yılların başında küresel ve ekonomik temelli birçok toplumsal sorunla karşı karşıyaydı. Bunların başında dönemin küresel ekonomik krizlerinden ve Türkiye'nin kendi ekonomisinin iç dinamiklerinden kaynaklı sorunlar vardı. Bunun yanında yükselen gençlik hareketleri ve soğuk savaşın yansımaları olan dış kaynaklı bazı işçi hareketlerinin de etkisi oldu. Bu genel havaya uygun düşecek şekilde siyasi kamplaşmanın ordu içinde de bazı kamplaşmalara sebep olduğu ve darbe sürecini âdete hızlandırdığı söylenebilir. Ordu içindeki 9 Mart tasfiyeleri bu kamplaşmanın en net kanıtıdır. Demirel hükümetinin dış kredi arayışlarının sonunda kendisini SSCB ile aynı masaya oturması darbeye zemin hazırlayan son saik olmuştur.

12 Mart 1971 günü, saat 13.00'de, Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının imzasını taşıyan muhtıra Türkiye Radyolarında okunmuş ve Süleyman Demirel Hükümeti istifaya davet edilmiştir.⁴¹ Cumhurbaşkanı Sunay'ın da tavrının darbecilerden yana olduğunu gören Demirel istifa etmiştir. Ancak darbeciler

³⁹ Ahmet Akif Mücek, *Türkiye'de Askeri Darbeler*, 1.b, İstanbul: Gökkuşuğu Yayınları, 2009, s.57.

⁴⁰ Öngider, *Türk'ün Darbe İle İmtihanı*, 1. b., İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2010, s.100.

⁴¹ Barış Ertem, "12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14 (2018), s.658.

tarafından meclis feshedilmemiştir. CHP'den ayrılan Nihat Erim'e meclis içinden bir hükümet kurdurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde tepeden inmecilik Türk demokrasisinin en büyük düşmanlarından biri haline gelmiştir.⁴² Osmanlıda Meşrutiyetin ilanı dâhil, Türk demokrasi tarihinin gelişim süreci sürekli aynı anlayışın izlerini taşır. Demokrasi adına yapıldığı iddia edilen darbelerin de aynı zihniyetin ürünü olması olağan bir durumdur. Diğer darbelerde olduğu gibi 12 Eylül 1980 günü yaşanan darbede de halk adına karar veren ordu olmuştur.

Darbelerle meşruluk sağlayan ya da darbecilerin meşruluk arayışları, darbe sürecinin en önemli parçasını oluşturur. Çünkü kurulacak yeni düzeni ayakta tutmak yani bu düzene süreklilik sağlamak darbeyi yapmaktan daha çok önem arz eder. 12 Eylül 1980 darbesi için o dönem yaşananlar darbenin meşrulaştırılması ise en geçerli sebepler durumundaydı. Nitekim darbeden sonraki söylemler ve darbenin meşruluk iddiaları bunu kanıtlar niteliktedir. Dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve dini sorunları genel olarak darbeye götüren nedenler kümesini oluşturur.

12 Eylül müdahalesine giden süreçte yapılan iki genel seçimde de hayal kırıklığı yaşanmış ve Türkiye siyasi istikrara yine kavuşamamış, çıkar ilişkilerine dayalı koalisyon hükümetlerince yönetilmek zorunda kalmıştır.⁴³ Hükümette yaşanan bu istikrarsızlık sürecine bir de Nisan 1980 de Cumhurbaşkanlığı süreci eklenmiştir. Meclisteki partilerin sorumsuz tavırları siyasi krizlerin daha da büyümesine neden olmuştur.

12 Eylül öncesi dönemin son Başbakanı Süleyman Demirel'in 70 sente muhtacız sözü ile özetlenen dış ticaret açığındaki artış ve döviz darboğazı; işsizlik,

⁴² Beyhan Öcal, "12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi", ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, S.1/4(2009), s.4.

⁴³ Çağrıhan Karadağoğlu, *12 Eylül 1980'e Giden Süreçte Türkiye'de İç Güvenlikte Karşılaşılan Sorunlar ve Bunları Çözmeye Yönelik Uygulamalar*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 2013, s.15.

kıtlık ve işyeri anlaşmazlıkları ile beraber ekonomik sebepleri oluşturur.⁴⁴ Ekonomik sorunlara çözüm üretilmemesi ülkeyi 24 Ocak kararlarını açıklamaya giden sürece sürükledi. 24 Ocak 1980 günü açıklanan ekonomi programının arka planına bakınca, yetmişli yıllarda yaşanan ekonomik problemlerin çözüm arayışı olduğu görülmektedir. Tıkanan ekonomik sorunların çözümü IMF çıkışlı yeni bir programda arandı. Ancak bu programın tüm ağırlığı halkın omuzlarına yükleniyordu. Bu durum zaten yeterince olumsuz olan havayı daha da kötüye götürdü.

O dönem tek problem ekonomi değildi. Bir önemli mesele de o dönem itibariyle tespit edilen gençlik meselesiydi.⁴⁵ Özellikle dönemin sağ-sol çatışması, her gün işlenen siyasi cinayetler, yükselen sosyalist ve aşırı sağcı grupları karşı karşıya getiriyordu. İstikrarsız hükümetlerde bu duruma çözüm üretemeyecek durumdaydılar.

Kamuoyunda yeterince tartışılmayan en önemli etmen, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni gözetlemek açısından Türkiye'deki üs ve tesislerine duyduğu gereksinimdi.⁴⁶ Ülke içindeki sorunlara ek olarak özellikle İran'da 1979 yılında yaşanan olaylar sonunda, batı karşıtı Ayetullah Humeyni'nin başa geçişi bazı dengeleri değiştirmişti. Bu olay NATO ve daha ziyade ABD için Türkiye'nin önemini arttırmıştır. Daha doğrusu ABD için İstikrarlı ve kontrol altında bir Türkiye gereksinimi acil bir duruma dönüşmüştür. Devamında istikrarlı bir Türkiye isteyen ABD, siyasilerde bulamadığını orduda buldu.

Türkiye'de yaşanan darbelere her ne kadar ülke içinde yaşanan sorunların neden olduğu öne sürülse de, dış kaynaklı bir destek olmadan darbe yapılamazdı. Tartışmalı olan konular dışında tarihsel bir gerçeklik vardır. Bu da 12 Eylül 1980

⁴⁴ Ahmet Akbayır, *Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinde 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve Kırşehir Basını*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.59.

⁴⁵ Akbayır, *Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinde 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve Kırşehir Basını*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.50.

⁴⁶ Yıldırım Koç, "30. Yıldönümünde 12 Eylül Darbesi ve İşçi Sınıfı", *Mülkiye Dergisi*, C.34, S.268 (2010), s.44.

sabahı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzalı Milli Güvenlik Konseyi kararı okunarak ordunun yönetime yeniden el koymuş olmasıdır. Bu müdahale ile Süleyman Demirel'in Başbakan'ı olduğu hükümet görevden alınmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi lağvedilmiş, 1970 sonrasında değiştirilen 1961 Anayasası tamamen rafa kaldırılmış ve Türkiye siyasetinin yeniden tasarlandığı bir askeri dönem başlamıştır.⁴⁷

Doksanlı yıllarda Türkiye hemen her yönüyle yeni bir düzenin içine girmiştir. Dönemin başından sonuna kadar yaşanan ve artık kronikleşen hükümet krizleri, sürekli derinleşen ekonomik sorunlar, kalıcılığı bir problem haline gelen terör konusu ve özellikle gündemden düşmeyen laiklik ve irtica başlıkları bir nevi sorunlar demeti olarak ülke gündemine damgasını vurmuştur. Neredeyse toplumun tüm değerleri siyasallaştırılarak ortak değerlerin yok sayıldığı bir dönem yaşanmıştır.

Siyaset alanında yaşanan gelişmeler, Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki milli görüş grubunu, özellikle 1994 yerel seçimlerindeki başarılarıyla ön plana çıkarmıştır. Bir yıl sonra yapılan seçimlerde bu başarısını devam ettiren Refah Partisi, tek başına iktidar olmasa da seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Her ne kadar seçim sonrası ANAP-DYP (ANAYOL) hükümeti kurulmuşsa da, ömrü uzun sürmemiştir. 21 Haziran 1996 yılında RP-DYP (REFAHYOL) hükümeti kurularak başbakan Erbakan seçilmiştir.

Bu yeni ve özellikle askerler tarafından onaylanmayan durum bir dizi rahatsızlığı da beraberinde getirdi. Bunun sonucu olarak ordu için bir numaralı iç tehdit, PKK ve türevi terör örgütleriyle mücadele yerine irtica olmuştur.

Erbakan'ın ilk dış ziyaretini İran'a yapması, Libya ziyaretinde yaşanan olaylar, yine Libya ziyareti sonrası ortaya koyduğu D8'ler fikri, artan terör olayları ve

⁴⁷ Akbayır, *Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinde 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve Kırşehir Basını*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.68.

Susurluk'ta yaşanan kazada görüldüğü gibi faili meçhul cinayetler zaten tepki alan bu hükümete karşı tepkileri daha da arttırdı.

Muhalif kesimin başında yer alan ordu, 1997 yılı başı ile artık muhalefetin tek temsilcisi ve sözcüsü durumuna gelmişti. Bu süreçleri takiben RP'li bazı üyelerin laiklik karşıtı söylemleri ortaya çıkıyor, Müslüm Gündüz gibi sözde tarikat liderleri türüyor ve laik kesimin hassasiyetleri üzerine bir oyun kuruluyordu. Ek olarak Başbakanlık konutunda tarikat liderlerine verilen iftar yemeği ve her ne kadar RP genel merkezin izni dışında icra edildiğini iddia etse de RP'li Sincan belediyesinin düzenlediği Kudüs Gecesi programı ve orada yaşananlar ordu ve muhalif kesimlerin tepkisini hat safhaya çıkarmıştı. Bu son olaydan iki gün sonra Sincan'da tanklar yürütülmüş ve “demokrasiye balans ayarı verilmiştir”.

Yaşanan gelişmeler sonunda 28 Şubatta yapılan MGK toplantısında asker hükümetin karşısına bir dizi taleple çıktı. Bunlar arasında, ilköğretim 1 yıldan 8 yıla çıkacak, tarikat faaliyetlerine son verilecek ve kılık kıyafet yasalarına uyulacak gibi laik kesimlerin talepleri vardı. Ortaya konan 18 maddelik listeyi hemen imzalamayan ve devamında imzalamak zorunda kalan Erbakan, her ne kadar imzayı atmak zorunda kalsa da uygulamaya koyma noktasında istekli davranışlar göstermemiştir. Durumun farkında olan ordu, akademik çevreler, merkez medya ve hatta hâkim ve savcılarının da dahi olduğu gruplara “İrtica Brifingleri” vermeye başladı.

Kendisini siyaset üstü bir konumda gören ordunun, taleplerini uygulatabileceği bir hükümet arzusunda olduğu açıktı ve sürecin sonunda REFAHYOL hükümeti postmodern bir darbeye istifa etmek zorunda kaldı. Bu süreçte doğrudan silaha başvurulmamış, asker daha az görünür halde kalmış ve medyanın gücü kullanılarak taban desteği sağlanmıştır.⁴⁸ İşte son darbe olarak adlandırılan 28 Şubat Post-modern darbesi yıllarca toplum algısında, askerinin bir daha doğrudan darbe girişiminde

⁴⁸ Şeyma Akın, “Darbeler ve Batı Medyası: 28 Şubat Darbesi Üzerinden Bir Analiz”, Liberal Düşünce Dergisi, S.84 (2016), s.37

bulunamayacağı hissiyatı yaratmıştı. Bu düşünce 15 Temmuz 2016 yılına kadar devam etti.

B. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

15 Temmuz 2016 gecesinden önce, Türk siyasi hayatında bir dizi olay meydana geldi. “Cemaat”-hükümet çatışması olarak gündemde yerini alan bu gelişmelerin başlangıcı sayılabilecek ilk hamle, 7 Şubat 2012’de MİT müsteşarının ifadeye çağırılması olayıdır. Bu girişimin saklanan gerçekliği ise dönemin başbakanı ve hükümetini devirme planı olarak yorumlandı. Fetullahçı terör örgütünün (FETÖ) başarısızlıkla sonuçlanan bu ilk hamlesini 17-25 Aralık yargı darbesi takip etti. Bu başarısız ilk iki hamle, örgütü yıldırmayacak ve 15 Temmuz askeri darbe girişimine giden yolu açacaktı.

Hemen her darbeye olduğu gibi 15 Temmuz öncesinde de mevcut hükümeti itibarsızlaştırma faaliyetleri gerçekleştirildi. FETÖ, 15 Temmuz gecesini meşrulaştırmak adına elinde bulunan tüm ulusal ve uluslararası gücü kullandı. Buna, Temmuz 2015 yılında yeniden faaliyete geçen terör saldırıları da eşlik etmeye başladı. Terör örgütlerinin neredeyse 2 yıl boyunca yaptıkları canlı bomba eylemleri halk algısında, hükümeti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı itibarsızlaştırma adına atılmış en etkin adımlardı. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra anlaşıldığı üzere, hayata geçirilen FETÖ hamleleri ve terör saldırıları, meşruluğunu yitirmiş bir hükümet algısı yaratmak için planlanmış eylemlerdi.

Bu süreç içinde hükümetin kararlı duruşu ve seçim zaferleri, FETÖ’yü yeni bir çıkmazın içine soktu. Başlayan yargılamalar ve orduda beklenen YAŞ ihraçları ile birlikte hamle yapma gücünü kaybedecek olan FETÖ, 15 Temmuz darbe planını hayata geçirdi.

1. Darbenin İlk Saatleri

Darbe girişiminin ilk göstergeleri 15 Temmuz 2016 saat 22.00 sularında Ankara’da savaş uçaklarının alçak uçuş yapması ve İstanbul’da köprülerin kapatılmasıyla oldu. Ancak basına yansıyan bu durumdan saatler önce başkentte hareketlik, gündüz saatlerinde başlamıştı. Binbaşı rütbesindeki bir subay MİT müsteşarlığına giderek darbe ihbarında bulundu. İfadeden çıkan fotoğraf, gerçekleştirilecek bir darbe girişiminin değil, küçük ama etkili bir kalkışmanın göstergesiydi.⁴⁹ İhbarı ciddiye alan MİT yetkililerinin Genelkurmay Başkanlığını bilgilendirmesi üzerine hareketlilik de başlamış oldu.

Darbenin başlangıç saatinin 15 Temmuz saat 18.00 sıralarında üslerde yapılan üst düzey denetimler sırasında deşifre olduğu düşünülerek erkene alındığı ve hemen harekete geçildiği sonradan ortaya çıkmıştı.⁵⁰ Darbenin gece 03.00’de gerçekleştirilmesi planlanırken, toplumda yaşanan hareketlilik üzerine darbeciler darbe saatini daha erkene almak zorunda kaldılar. Darbecileri planlarının dışında bir adım atmaya iten bu durum, darbenin bertaraf edilmesine neden olan sebeplerden biri olarak kabul edilebilir.

FETÖ yapılanmasının askeri kanadı, darbe girişimini saat 21.00 sularında başlattı. Genelkurmay Başkanlığının ve TRT’nin işgali, Gölbaşı Polis Özel Harekât Daire Başkanlığının bombalanması, Genelkurmay Başkanının rehin alınması, İstanbul’da köprülerin trafiğe kapatılması gibi bir dizi olay meydana geldi. Hükümet tarafından ilk açıklama dönemin başbakanı tarafından bir özel yayın kuruluşuna verildi. Açıklamada dikkat çeken nokta ise henüz tam bir darbe girişimi olmadığı, “Askerin içinden bir grubun kalkışması” şeklinde ifade edilmesi olmuştur.

⁴⁹ Mete Yazar, Ceyhan Bozkurt, *Darbenin Kayıp Saatleri*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016, s. 19.

⁵⁰ Nebi Miş, vd., *Demokrasi Nöbetleri Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2016, s. 20.

TRT'yi işgal eden darbeci askerler, daha önceki Türkiye'nin darbelerden görmeye alışık olduğu bir korsan bildiriye okuttular. Bu bildirin dil genel hatlarıyla sözde Atatürkçü ve laik bir söylem taşıyordu. Özellikle yönetime "Yurtta Sulh Konseyi" tarafından el konulduğu iddiası, meşruluk yaratma çabalarına işaret etmekteydi. Ancak darbe bildirisi önceki darbe bildirimlerinin etkisini yaratmadı. Medya altmışların ya da seksenlerin dünyasından çok daha ötede bir boyutta konumlanıyordu. Özel kanallarda ve sosyal medyada yapılan yayınlar bildirin etkisiz kalmasındaki en büyük rolü oynadı.

Başkentte ve ülkenin hemen her yerinde hareketli anlar yaşanırken muhalefet partilerinin tavrı da takip ediliyordu. Tarihten bilindiği üzere daha önceki darbelerde bazı muhalefet partilerinin darbecileri alkışlar nitelikteki tavırları askeri cuntalara meşruluk kazandırmıştı. Ancak 15 Temmuz gecesi ilk olarak Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli'nin hükümetin yanındayız beyanı ve sırasıyla Mecliste Grubu bulunan diğer siyasi partilerin darbe karşıtı tavırları, doğum aşamasındaki darbe hareketini ölüme mahkûm etmişti.

15 Temmuz gecesine dair halk adına söylenebilecek çok şey olduğu aşikârdır. O gece var olan şey, hayal dünyasının çok ötesinde kahramanlık hikâyelerini hayata geçirebilen bir millet ruhuydu. Halk, ilk dakikalardan itibaren demokrasisine, vatanına, kutsal saydığı tüm değerlerine sahip çıkabilme cesaretini gösterdi. Halk sokakları doldurup tarafını belli etmekten geri durmadı. Ancak bu tepkisinin geri dönüşü olmayan bir halk direnişine dönüşmesi, dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın CNN TÜRK ekranlarından halkı meydanlara davet etmesiyle olacaktır.

2. Cumhurbaşkanı'nın "Dışarı Çıkın" Çağrısı

Cumhurbaşkanı ve Başkomutan Recep Tayyip Erdoğan saat 00.24'te canlı yayına bağlandı ve halka seslendi. Darbe girişimi o ana kadar Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içinden bir grup askerin kalkışması olarak tanımlanıyordu. Ancak

Cumhurbaşkanının yaptığı açıklamada “Paralel yapılanmanın teşvik ettiği, üst akıl olarak onların kullandığı bir harekettir” ifadesi darbenin adresini net bir şekilde gösteriyordu.

Cumhurbaşkanının çağrısına karşılık veren halk darbecilerin hiç beklemediği bir direniş gösterdi. Başta ne olduğunu anlamak için sokaklara çıkan halk, çağrı ile birlikte kalkışmayı askeri bir darbeden çok işgal olarak anlamlandırarak bu yönde mücadele etmeye başladı. Halkın direnişinin farkına varan darbeciler, bu çağrıdan sonra daha şiddetli eylemlerde bulundular. Gölbaşı Polis Harekât Dairesi, TÜRKSAT ve TBMM'nin bombalanması bunun göstergelerindedir.

Cumhurbaşkanının yapmış olduğu çağrıyla, millet, birlik ve bütünlük içinde darbecilerin karşısına çıkmaktan geri durmadı. 15 Temmuz gecesinde birçok vatandaş vatani için geleceğinden ve hayatından vazgeçme cesaretini gösterdi. Cumhurbaşkanının İstanbul Atatürk Havaalanına inişi ve halkla buluşması sokaktaki halkı daha da cesaretlendirdi. Gece saatlerinde girişimin etkisiz olacağı anlaşılmaya başladı ve gün ışığıyla birlikte darbenin seyri tamamen milletten yana oldu.

15 Temmuz, Türk milleti için bir darbe girişiminin bertaraf edilmesinden öte anlamlar taşımaktadır. Darbe için yapılan hazırlıklar, ortaya konan ihanetler ve hainlikler atlatılan tehlikenin boyutlarını daha net ortaya koymaktadır. Türkiye tarihinde yaşanan olaylardan edindiği tecrübelerle halk 15 Temmuz'u, darbe girişiminden daha ziyade derin hedefler taşıyan bir nevi işgal ve bölme hareketi olarak anlamlandırmıştır.

3. Demokrasi Nöbetleri

15 Temmuz gecesinde gösterilen tepki ve sonrasındaki demokrasi nöbetleri, Türkiye insanının vatanını işgal teşebbüslerine karşı verdiği tepkinin sonunda

gerçekleşen bir direniş hareketi olarak görülebilir.⁵¹ Türk halkında ki bu farkındalık hali darbe girişiminden sonra 27 gün süren demokrasi nöbetlerinde de kendisini göstermiştir. Bu süre boyunca halkın tutumu önemli bir ayrıntıdır. Ülkenin tamamında tutulan demokrasi nöbetleri, halk nezdinde 15 Temmuz gecesinde pekişen birlik ve bütünlük havasını yansıtıyordu.

15 Temmuz gecesini ve demokrasi nöbetlerini halkın vatanını sahiplenşi olarak görmek yerinde olacaktır. Bu sahiplenme hali iki boyutta değerlendirilebilir. Geçmişten gelen kutsanmış devleti sahiplenme içgüdüğü ve gelecekte yaşanılabilir bir vatan görme arzusu. Demokrasi nöbetleri de dâhil 15 Temmuz darbe girişimine direnen halkın ruh halini ve beklentilerini anlamak için dün, bugün ve yarın birlikte okunmalıdır.

Darbe girişimi toplumun üstünde birçok kötü iz bıraktı. Fakat bunun yanında unutulmuş birçok değeri yeniden hatırlama fırsatı sundu. Bu gecenin kazanımlarını geleceğe taşıma bilinci, yeniden aynı gaflete düşmemek adına önem taşımaktadır.

Sonuç olarak diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye de, tarihi de darbe olaylarına uzak değildi. Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde gerçekleşen darbe olayları farklı zaman ve nedenlerle yapılmış olsa da toplumda darbeyi doğal karşılayacak saikler mevcuttu. 15 Temmuz darbe girişimi Türkiye tarihinde önceki darbe olaylarıyla farklılık arz etmektedir. Bunun nedeni 15 Temmuz askeri darbe teşebbüsünün sosyo- ekonomik tabanı en zayıf darbe olmasından kaynaklanmaktaydı.⁵² Darbe teşebbüsünün gerçekleştiği 15 Temmuz 2016 tarihinden 10 Ağustos 2016 tarihine kadar her şehirde demokrasi nöbetleri gerçekleştirildi. Demokrasi nöbetleri son yüzyılın en büyük sosyal hareketlerinden

⁵¹ Muhittin Ataman, Gloria Shkurti, “Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi”, Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 2 (2016), s. 52.

⁵² Bengü Güngörmez-Mahmut Hakkı Akın, *Akademik Gözüyle 15 Temmuz “Darbe Taammüden Öldürür”*, Ankara, Kadim Yayınları, 2017, s. 213.

biridir. Demokrasi nöbetleri yakın gelecekte dünyanın farklı bölgelerinde yaşanabilecek her türlü mücadelede örnek teşkil etme potansiyeli taşımaktadır.⁵³

⁵³ Bengü Güngörmez-Mahmut Hakkı , *Akademinin Gözünden 15 Temmuz “Darbe Taamüden Öldürür”*, Ankara, Kadim Yayınları, 2017, s.217.

İKİNCİ BÖLÜM

15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK ve DİNDARLIK DURUMLARI

Bu bölümde 15 Temmuz darbe girişimde hayatlarını kaybeden şehitler ile ailelerinin demografik yapısı, gündelik yaşamları ve dindarlık durumları incelenmeye çalışılmıştır. İnsanların toplumsal yapıda işgal ettiği konumun⁵⁴ farklı olması itibarıyla görüşme yapılan ailelerin, demografik özelliklerinde benzerlikler olmasıyla birlikte farklılıklar da görülmektedir. Benzer farklılıklar katılımcıların dindarlık durumları için de geçerlidir. Çalışmada görüşülen katılımcılardan elde edilen verilerin genel verilerle örtüştüğü görülmektedir.

I. SOSYO-EKONOMİK DURUM ANALİZİ VE AİLE YAPISI

Bu başlık altında 15 Temmuz şehitlerinin gündelik yaşam örüntüleri ile onların mensup oldukları aile yapılarının demografik özellikleri ele alınacaktır.

A. 15 TEMMUZ ŞEHİTLERİNİN GÜNDELİK YAŞAM ÖRÜNTÜLERİ

Gündelik hayat sosyal gerçekliğin bir parçasıdır.⁵⁵ Gündelik hayat sosyoloji terminolojisinde etnometodoji kavramı ile ifade edilmektedir. Etnometodoloji ile insanların gündelik ilişkileri ve eylemleri üzerinden toplumsal ilişkileri analiz edilmeye çalışılır. Burada 15 Temmuz şehit ve yakınlarının toplumsal dünyayı ve gündelik hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Şehit ailelerinin gündelik yaşamlarının incelenmesi ile şehitlerin 15 Temmuz'da motivasyon kaynakları hakkında sosyolojik tespitler yapılması amaçlanmaktadır.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre şehit ailelerinin çoğunun gündelik yaşamlarının birbirine benzedikleri tespit edilmiştir. Bu tespit, görüşülen 28 ailenin İstanbul'da yaşıyor olmasının etkisi büyüktür. Ancak memleket farklılıkları,

⁵⁴ Gordon Marshal, "Statü", *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınay ve Derya Kömürcü, Ankara, Blim ve Sanay Yayınları, 1999, s. 697.

⁵⁵ Necdet Subaşı, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2018, s. 23.

ekonomik durum, çeşitli ilgi alanları ve kişilik özellikleri itibariyle gündelik hayatta onlar birbirlerinden farklılık gösterirler.

Katılımcılar şehitlerden bahsederken genel olarak onların işine ve ailesine bağlı olduklarını ifade etmektedirler. Vahide Şefkatlioğlu 15 Temmuz akşamı eşi ile birlikte Atatürk Havalimanına yürürken tankın altında kaldı, eşi Mehmet Şefkatlioğlu şehit, kendisi de gazi oldu. Vahide hanım şehit eşi hakkında şöyle diyor:

“Eşim çok iyi bir aile babasıydı çocuklarına düşkün bir babaydı, eşimle ne yapsak birlikte yapardık bakkala bile birlikte giderdik o derce birbirimize düşkündük. Yemedi yedirdi, giymedi giydirdi lafı var ya aynı öyleydi. Çocukların eğitimine çok önem verirdi çünkü ailesi onu okutmamıştı. Oğlumuzu okuttuk ortanca kızım lise terk küçük kızım da 6. sınıfa gidiyor. Dört dörtlük bir babaydı dışarıda birisi ona bir şey verse onu yemezdi çocuklarına getirirdi, dışarıda asla yemek yemezdi, illa çocuklarıyla birlikte yiyecekti, onlara kıyamazdı.”

Semra Merter 1981 İstanbul doğumlu aslen Gostivarlı, imam hatip lisesi mezunu, üç çocuk annesi ve ev hanımı. Mülakatta hayatındaki en büyük destekçisinin eşi olduğunu söyleyen Semra Hanım, şehit eşi Murat Mertel’den bahsederken çocuklarına ve kendisine olan düşkünlüğünü şöyle ifade ediyor:

“Ailesine çocuklarına düşkün biriymi, çocuklarına çok düşküdü onlarla oynar zıplardı, çok hareketli biriymi yerinde duramazdı. Dünya iyisi, sevecen, neşeli biriymi, ömrüme ömür katıyordu o benim neşe kaynağımdı. Ben üç yıl önce ayağımı kırmıştım, hastanede yattığım zamanlar bile onsuz duramazdım o gelince gözüm açılırdı. İnsan en hassas olduğu yerden sınav olurmuş ya bir şeye fazla takmamak gerekiyormuş. Biz onunla çok iyi anlaşıyorduk hala sevgili gibiydik, duygularımızı ve saygımızı tüketmedik. 15 yıldır evliydik bir sürü badireler atlattık ama hiçbir zaman birbirimize olan sevgimizi saygımızı kaybetmedik.”

Muhafazakar bir ev hanımı olan Asalet Aran 1981 doğumlu ve üç çocuk annesi. Asalet Hanım şehit eşi Yalçın Aran’ın çalışkanlık ve aile hassasiyeti hakkında şunları belirtti:

“Eşimle biz on yıllık evliydik, biz birbirimizi her şeyi kaybettiğimiz zamanda bulduk. Ben eşimi bulduğumda böyle insan var mıymış dedim. Eşim bana benimle evlenirsin seni çok mutlu ederim hiç param yok ama çok çalışkan bir insanım dedi bende inandım o sözüne ve hiç pişman olmadım. İki ay içinde

evlendik evlendikten bir yıl sonra ilk kızım doğdu. Eşimi babalığını görünce hayatımda hiç baba tanımamışım dedim. Gece saatini kurardı çocukların üzerini örtmek için. Kızım süttten kestiğimde bir ay uyumadı gece arabaya koyup dolandırdık sabah yedide işe gitmesine rağmen bunu yapardık. Ben her zaman kendimi çok şanslı hissetmişimdir. Ben on yıllık evliliğime elli yıl sığdırdım. Şimdi ebediyete gitti beni şimdi de aynı mutlulukla bıraktı.”

Esmâ Yılmaz 1992 Almanya doğumlu aslen Yozgatlı ve bir kızı var. Ailesi Türkiye’de daha iyi medrese eğitimi alacağını düşünerek onu İstanbul’a gönderdi. Aynı şekilde eşi İbrahim Yılmaz da medrese eğitimi almak için Yozgat’tan İstanbul’a gelmişti. Medrese aracılığı ile evlenen çift şehit İbrahim Yılmaz’ın imamlık görevi nedeniyle Erzurum’da yaşamaktaydı. Esmâ Hanım şehit eşi ile arasında var olan sevgi bağına şöyle açıklıyor:

“Eşimden bahsettiğimde aklıma ilk merhamet gelir, aile kavramı gelir. Evlilik denince bazı insanlarda olumsuz düşünceler oluşur ama bana göre evlilik çok kutsal çok güzel bir kurum çünkü biz evliliğimizi çok güzel yaşadık. Evlendiğimizde ikimiz de Fatih’te Kuran kursu hocalığı yapıyorduk sonra eşimin Erzurum’a tayini çıkınca oraya gittik. Kaldığımız yerde -45 i gördük ama içimiz çok sıcaktı. Eşim camiye gidince gelmesini zor bekledim, son yılımızda anlamaya başlamıştım bir şeyler olacağını çünkü bu kadar sevgi fazlaydı.”

Yapılan mülakatlar neticesinde şehitlerin ailelerine bağlılıklarının yanında onlar için her türlü maddi ve manevi mücadeleyi de gösterdikleri anlaşılmaktadır. Ailesi ile görüşülen 28 şehitten sadece ikisi memurdu, çoğu özel sektörde çeşitli işlerde çalışmaktaydı.

Şehit Mehmet Yılmaz’ın eşi Ayşegül Yılmaz üniversite mezunu ancak başörtüsü yüzünden mesleğini hiç yapamadı. Ayşegül Hanım: “Eşim ekmeğini taştan çıkaran biriydi” dedi. Şehitlerin hepsi bir meslek sahibiydi ailelerini geçindirebilmek için her türlü emeği sarf ettikleri aileleri tarafından ifade edilmektedir. Mülakatlarda şehitlerin sorumluklarını bilen ve bu doğrultuda hareket eden kimseler oldukları anlaşılmaktadır. Görüşmelerden günlük rutin sorumluluklarının yanında toplumsal olaylara karşı da duyarsız olmadıkları da anlaşılmaktadır. Birçok şehit, dernek ve

kuruluşlar aracılığıyla yardım faaliyetlerine bilfiil katılmakta, toplumun iyileşmesi için çaba serf etmekteydi. Bazı şehitler özellikle gençlerin manevi olarak gelişmesi ve topluma kazandırılmaları için çeşitli etkinliklerde yer almıştı. Ayşegül Yılmaz şehit eşi Mehmet Yılmaz'ın sosyal ve eğitsel faaliyetlerini şu ifadelerle ön plana çıkarıyor:

“ Evlenmeden önce eşimle aynı apartmanda oturuyorduk, Mehmet her sabah namazında apartmandaki geçleri toplayıp namaza götürüyordu. Mehmet boş durmayı sevmezdi manevi sivil toplum kuruluşlarında çalıştı. İkra Dergisini kuranlardan biriydi. Üsküdar'daki 7 Hilal Derneğinde de çalıştı.”

Ailelerinin ifade ettiğine göre konu ettiğimiz şehitler hem kendi hem de yakınlarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan sıradan insanlardı. Görüşülen ailelerin yaşantıları da göz önüne alındığında gündelik yaşantılarında sade bir yaşam biçimi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Şehit Şuayip Seferoğlu'nun Rize'de yaşayan annesi Sefura Seferoğlu'nun anlattıkları buna örnek teşkil eder:

“Oğlum dünyalık yaşayan bir çocuk değildi. “Anne ben çoluk çocuğumu doyurdum mu bir de senin ihtiyaçlarını karşıladım mı yeter bana ben dünya için çalışmıyorum ahiret için çalışıyorum” derdi. Bende ona tabi ahiretlik çalışacaksın ama dünyalık da lazım dünyada mekân ahirette iman, senin evin yok dedim. Ben oğluma “sen hep iyi niyetinin kurbanı oluyorsun” derdim sonunda da iyi niyetine kurban gitti.”

Özetle şehit ve yakınlarının gündelik yaşam örüntülerini değerlendirecek olursak, o akşam şehit olanlar gündelik hayatlarını rutin yaşayan, belli düzen ve prensipleri olan kimselerdi. Şehitlerin gündelik yaşamlarını devam ettirirken ailelerine ve yaşadıkları topluma karşı sorumlu ve diğergam oldukları saptanmıştır. Bu bilincin, darbeye karşı mücadele etmede motivasyon sağlayan etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

B. ŞEHİT ve AİLELERİNİN SOSYO-EKONOMİK DURUMLARI

Sosyal sınıf, aynı toplumsal saygınlığa sahip, ekonomik yönden benzerlik gösteren, birbiri ile sıkı ilişkileri olan ve davranışsal beklentileri benzer olan kişilerin oluşturduğu bir sosyal yapıdır. Sosyal sınıf araştırması yapılırken meslek, ekonomik durum, gelir kaynağı gibi unsurlar göz önüne alınmaktadır. Sosyal sınıf kişilerin

toplumda hiyerarşik olarak sınıflanması olarak da tanımlanabilir. Kişi kendi sosyal sınıfı ile büyük oranda aynı statü ve özelliklere sahip olurken, başka bir sınıf mensubu ile bu özellikler farklı olabilmektedir.

15 Temmuz şehitlerinin içinde yaşadıkları toplumsal sınıfın saptanması için, katılımcılardan ve yapılan istatistiki çalışmalardan elde edilen demografik verilerden yola çıkılmıştır. Mülakat yapılan ailelerden alınan bilgilere göre 15 Temmuz şehitlerinin çoğunlukla orta veya alt sınıfa mensup kişilerden oluşmaktadır. Ancak bu, tüm şehit ve aileleri için genelleme yapılabilecek bir durum değildir. Çoğunluğun orta ve alt sınıf olduğu kabul edilebilir bir genelleme olmasına karşın üst sınıfa mensup şehitlerin olduğu da bir gerçektir.

Yapılan mülakatlarda, şehit ailelerinin de gelirleri açısından orta ve alt sınıf kabul edilebilecek bir durumda olduğunu gözlemledik. Bununla birlikte aileler, manevi değerleri maddi değerlerin üstünde görmektedir. Şehit Mehmet Şefik Şefkatlioğlu'nun eşi ve gazi Vahide Şefkatlioğlu hiç okula gönderilmediği için okuma yazmayı sonradan öğrenmişti, Vahide hanım ailecek manevi değerlerine sahip çıktıklarını şöyle açıklıyor:

“Eşimle biz Urfa’da evlendik sonra benim ailem İstanbul’a geldi aradan bayağı bir zaman geçtikten sonra orada işlerimiz bozulunca bizde buraya geldik 15-16 yıl oldu geleli. Çok mutlu bir ailemiz vardı, para pul hiç önemli değil, insanlar diyorlar ya kariyer yapalım falan kariyerden önce bence huzur her şeyden önemli. Evlendiğinizde çok zengin olabiliyorsunuz ama Allah onu elinizden alabiliyor. Doğruluk çok önemli, eşim çok doğrucu bir insandı bana hep yukarılara değil aşağıya bak derdi. Çok kazanmıyorduk ama evimizden hiç misafir eksik olmuyordu bir ramazan boyunca hep misafirlerimiz olurdu. O kadar bereketimiz olurdu ki, kalpte iyilik olunca Allah veriyor, misafiri çok severdi ailemi çok severdi, o herkesi severdi beş kardeştiler ama o bir başkaydı. Hiçbiriyle küsmedi diğer dördü hep kavga ederdi ama o etmiyordu. İnanın mükemmel bir insandı cebinde on lirası varsa beş lirasını şuna vereceğim desem istesem hemen çıkarır verirdi, yok demezdi. Eve sürekli birilerini çağır bana sorma derdi. Kızım kursa gidiyordu eşim her hafta onların yemeğini yap esirgeme onlardan derdi, gönlü gözü tok bir insandı.”

Başka bir katılımcı durumlarının çok da iyi olmadığı, kıt kanaat geçindikleri bir dönemde şehit olan oğlunun kendisine istediği sehpayı alıp sürpriz yaptığını ifade etti. Bir diğer katılımcı da eşinin işinden kazandığının yetmediğini bu nedenle

akşamları pilav sattığını belirtti. Bu bilgilerin edinildiği aileler Üsküdar'da ikamet etmekteydi. Katılımcılarla Üsküdar'daki evlerinde görüşme yapıldı. Görüşmenin yapıldığı semt ve mahallere bakıldığında da orta sınıf ailelerin ikamet ettiği yerler olduğu gözlemlendi.

15 Temmuz şehitlerinde üst sınıfa mensup sayılabilecek kişilerin sayısı çok azdır. Şehitler için yapılan üst sınıf tanımlaması eğitim, gelir ve kariyer durumlarına dayanarak belirlenmiştir. Üst sınıf kabul edilebilecek şehitlerden en tanınmış şehit Erol Olçok ve oğlu Abdullah Tayyip Olçok'tur. Erol Olçok maddi durumu ve Cumhurbaşkanı'nın reklam danışmanı olması nedeniyle toplumsal hiyerarşide protokol denilebilecek bir konumdaydı. Oğlu Abdullah Tayyip de bu refah içinde büyüyen ve her türlü imkanı kullanabilecek düzeyde bir gençti. Olçok ailesi Üsküdar'da bir muhafazakar vasat bir sitede oturmaktaydı, Nihal Olçok eşinin maddi durumunun iyi olmasından sonra daha lüks bir yerde yaşamak istediğini buna kendisinin engel olduğunu belirtti.

“Biz mütedeyyin bir sitede oturuyorduk, Erol Bey daha iyi bir yerde yaşamak istiyordu çünkü varlık durumu değişmişti ama ben istemedim. Benim din anlayışında din hayatın içinde bizatihi olmalıdır. Ayrı bir noktada ruhani bir yerde yaşanan değil. Çocuklarımın dinin yaşayan canlı bir şey olduğunu anlamalarını istiyordum. Yaşadığımız yer bize küçük ve dar gelmesine rağmen orada kalmak için direndim çünkü biz orada yaşıyorduk. Teravihlerde imam geliyordu bahçenin ortasında cemaat kuruluyordu bunlar çok önemli şeyler.”

Mütedeyyin Nihal Olçok'un söylediklerinden kendisinin bir dönem Hüdayi Vakfıyla irtibatlı olduğu ve oturduğu siteye yakın tuttuğu bir evde kendi çocukları ile birlikte 16 çocuğun din eğitimi almasını sağladığı anlaşılıyor.

“Dinin yaşayan bir hücre olduğunu bilmek gerek , yani siz yaşamasanız da o yaşıyor. Bir dönem Aziz Mahmut Hüdai Vakfı ile tanıştım oradaki bazı gençlere bizim sitenin arka tarafında ev tuttum ve benim çocuklarım da olmak üzere siteden 16 çocuğun oradaki gençlerle birlikte dini yaşayarak öğrenmesini sağladım onların hepsi benim çocuklarım. Bu anlamda Aziz Mahmut Hüdai Vakfının da çocuklarıma himmeti olmuştur. İmkan da vardı onlara araba ayarladım gezmeye giderdiler, dinin keyifli bir şey olduğunu öğrensinler diye. Bizim için girilmeyecek alan diye bir şey yok dünyadaki her yer bizim. İlmin kesinlikle ayağına gitmeleri gerektiğini öğrenmelerini istedim.”

Anlaşıldığı üzere sınıfsal olarak üst sınıfa geçmekle yaşam standartlarını yükseltme isteği de oluşmuştu ve Olçok ailesi isteklerini yetine getirebilecek imkanlara sahipti. Ancak Erol Olçok her ne kadar üst sınıf mensubu olsa da bu sonradan kazanılmış bir statüydü; içinde büyüdüğü aileye ve kendi çekirdek ailesine bu sınıfsal atlamayı sağlayan Erol Olçok'un kendisiydi. Nihal Hanım oğlu Abdullah'ın son derece refah içinde büyüdüğünü her zaman nasipli bir çocuk olduğunu belirtti:

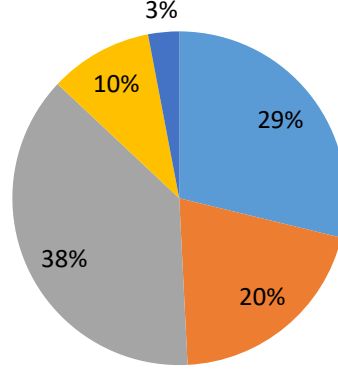
“Bir İmam hatibe konferansa gittiğimde bir çocuk bana Abdullah ne yaptı da şehitlik ona nasip oldu diye sordu ben de ona Abdullah bu dünyada görüp görebileceğin en tembel çocuğu dedim. Cuma namazına bile rüşvetle giderdi her Cuma namaza gitsin diye ben ona para verirdim.”

Üst sınıfa mensup sayılabilecek şehitlerden biri de İlhan Varank'tı. Profesör olan Varank, kariyer ve eğitim düzeyi açısından üst sınıf kabul edilebilecek konumdaydı. Şehit Varank devletin bursu ile yurt dışında akademik eğitim görmüş biriydi. Toplumsal statüsü sonradan kazanılmış bir statüydü.

Özetle şehit ve ailelerinin büyük çoğunluğun orta-alt sınıf, çok az bir kısmın üst sınıf olduğu veriler sonucu anlaşılmaktadır. Ancak üst sınıf sayılabilecek şehitler bu sınıfsal durumu kendi çabalarına borçludurlar. Bu duruma istisna olarak Abdullah Tayyip Olçok'u sayabiliriz. Abdullah'ın statüsü sonradan kazanılmış değil, doğduğu ailenin statüsüne bağlıydı. Tüm şehitler tehlikeyi erken sezmişlerdi; onlar en büyük güvence olarak vatanlarını görmekteydiler. Zira darbe olağandışı bir olaydı ve toplumun düzeni bozulacaktı bu düzensizlikten de en çok kendileri etkilenecekti.

Tüm Şehitlerin Genel Ekonomik Durumu

■ Desteğe ihtiyacı vardı ■ Ancak Geçinebiliyordu ■ Orta Halli Sayılırdı
■ Gelir Durumu İyi Sayılırdı ■ Varlıklı Sayılırdı

15 Temmuz darbe girişimine karşı koyan şehitlerin ekonomik durumu incelendiğinde, desteğe ihtiyacı olandan varlıklı sayılabilecek olana kadar farklı gelir grubuna mevcut oldukları görülmektedir. Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığı Araştırma raporuna göre hazırlanan grafikte, şehitlerin %28,8'nin desteğe ihtiyacı olan, %20,4'ünün ancak geçinebildiği, %37,8'nin gelir durumunun orta halli olduğu, %10'unun durumunun iyi sayıldığı, %3'nün ise varlıklı sayıldıkları açıklanmıştır.⁵⁶ Bu oranlara göre Şehitleri çoğunlukla orta ya da alt gelir kategorisi içinde yer almaktadır.

Araştırmamıza konu olan 28 şehit ailesinin gelir durumuna bakıldığında da benzer manzara ortaya çıkmaktadır. Mülakata katılan şehit ailelerinde 1'i varlıklı, 3'ü iyi gelirli, diğerlerinin ise ancak geçinebilen ve orta halli oldukları tespit edildi.

Pendik'te vinç operatörü olan şehit Yalçın Aran'ın eşi Asalet hanım ekonomik durumlarını şöyle anlatıyor:

“Biz ucu ucuna geçinen insanlardık, 2000 lira maaş alıyordu, biz bu eve de taksit ödüyorduk. Bir bayram ben kızlarıma bayramlık alamamıştım. Hiçbir zaman da çoğu istemedim, zaten ona da “neden az” diye de sormadım. Çünkü sorsam üzüleceğini biliyordum, o çok çalıştı ben de kazandığını har vurup harman savurmadım. Evimizi aldık, arabamızı aldık ama eşim evinde çok oturamadı.”

⁵⁶ Öznur Çalık, *15 Temmuz Milli İradenin Zaferi Araştırma Raporu*, Ankara, 2017, s.93.

Fetö Darbe Girişimine karşı koyan şehitlerin meslek durumlarına bakıldığında ise şehit mesleklerinin geniş yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Tüm 15 Temmuz şehitlerine bakıldığında yüzdesi en yüksek olan meslek memuriyettir, bunun nedeni şehit olanların büyük çoğunluğunun asker ve polis olmasındandı. Memuriyetten sonra yüzde olarak en yüksek oranlı meslek alanı, işçilikti. Ancak bu çalışmada sadece sivil şehitler ele alınmış olduğundan aileleri ile görüşme yapılan şehitlerin 1'memur, 3'ü öğrenci, diğerleri ise birbirinden farklı alanlarda özel sektör çalışanı idi. 15 Temmuz şehitlerinin büyük çoğunluğunun bir iş alanında çalıştığı, çok az bir kısmının ise eğitim, emeklilik ve işsizlik gibi nedenlerle çalışmadığı anlaşılmıştır.

Şehit ailelerinde çoğunlukla tek çalışan olduğu görülmektedir. Şehit eş ve annelerinin çoğu ev hanımıdır. Bazı ailelerde şehit eşlerinin ekonomik ihtiyaçtan dolayı eve maddi destek için çalıştığı, bazılarının ise ihtiyaçları olmasına rağmen gerek çocuklar, gerekse başka nedenlerden dolayı çalışmamayı tercih ettiği anlaşılmıştır. Bazı şehit eşlerin devamlı, bazılarının ise bir dönem çalıştığı görülmüştür. Yenişafak gazetesinde fotoğrafçı olan Şehit Mustafa Cambaz'ın eşi Semra Cambaz evlendikleri dönemde maddi durumlarının çok yetersiz olduğu için eşine nasıl destek olduğunu içten ve dramatik bir üslupla şöyle dile getirmektedir:

“Önceden evde toka dikerdim o da onları satardı o zamanlar en güzel zamanlarımızmış keşke o zamanlara dönsek de ben yine ona yardımcı olsam insan yaşarken değerini bilemiyor. Ben liseden sonra üniversiteye devam etmek istedim eşim istemedi ama onunla dört yıl boyunca üniversiteye gidip geldim. Onun üniversiteye başladığı sene evlenmiştik evde yemek masrafı olmasın diye üniversitenin yemekhanesinde yemek yedik. Biz tam tekmil bir şekilde evlenmedik evimizde buzdolabı yoktu aldıklarımız bozuluyordu, birçok eksikle evlendik biz.”

Semra Cambaz şehit ailelerinin çoğunlukla nasıl ve ekonomik yapıdan geldiğinin dramatik bir örneğidir. Şehit ailelerinde aileye destek için çalışan şehitlerden biri de Şehit Burak Cantürk'tü. Diğer aileler şehit yakınlarına destek olurken Burak Cantürk ailesine destek olmaktaydı. Düzenli olmasa da ailesine yük olmamak için yazları çalışmaktaydı. Annesi Nimet Cantürk'ün anlatımıyla:

“Burak lise döneminden beri yazları çalışırdı, boş durmayı sevmezdi, boş konuşmayı sevmezdi. Çengelköy’de bir kuru fasulye lokantası var orada çalışıp üniversite harçlığını çıkarıyordu. Ailesi için çalışan bir çocuktur.”

15 Temmuz’dan sonra devlet tarafından şehitlere maddi destek sağlandı. Ailelerine ölen şehit yakınları için tazminat, düzenli maaş, ev ve her şehit yakınının ailesinden iki kişiye memuriyet hakkı verildi. Devlet desteğinin şehit ailelerinin bazılarını ekonomik anlamda 15 Temmuz öncesine göre rahatlattığı, geçim sıkıntısından kurtardığı saptanmıştır.

Devlet desteği haricinde ayrıca gerek yardımlaşma dernekleri, gerekse belediyeler aracılığı şehit yakınlarına çeşitli yardımlar yapıldığı da görülmüştür. Çeşitli kolej ve özel üniversiteler şehit çocuklarına burslu olarak eğitim imkanı sağlamıştır. Şehit yakınları genel olarak yapılan desteklerden dolayı memnun olduklarını, ancak yakınlarının yaşıyor olmalarını bunların hepsine tercih ettiklerini belirtmektedirler. Mesela şehit Osman Yılmaz’ın eşi Şule Yılmaz;

“Bana hep ben erken öleceğim derdi ben de madem öyle bana işini öğret çocuklara nasıl bakacağım kim bakar derdim O da: ‘Ne demek kim bakar kardeşim var babam var onlar sizi kimseye muhtaç etmezler’ derdi. Allah’a şükür biz çocuklarımızla kimseye muhtaç olmadan yaşıyoruz devletimiz bize bakıyor, hem maddi hem manevi her yönüyle bizi sarıp sarmalıyorlar. Tabi eşimin eksikliği bir başka.”

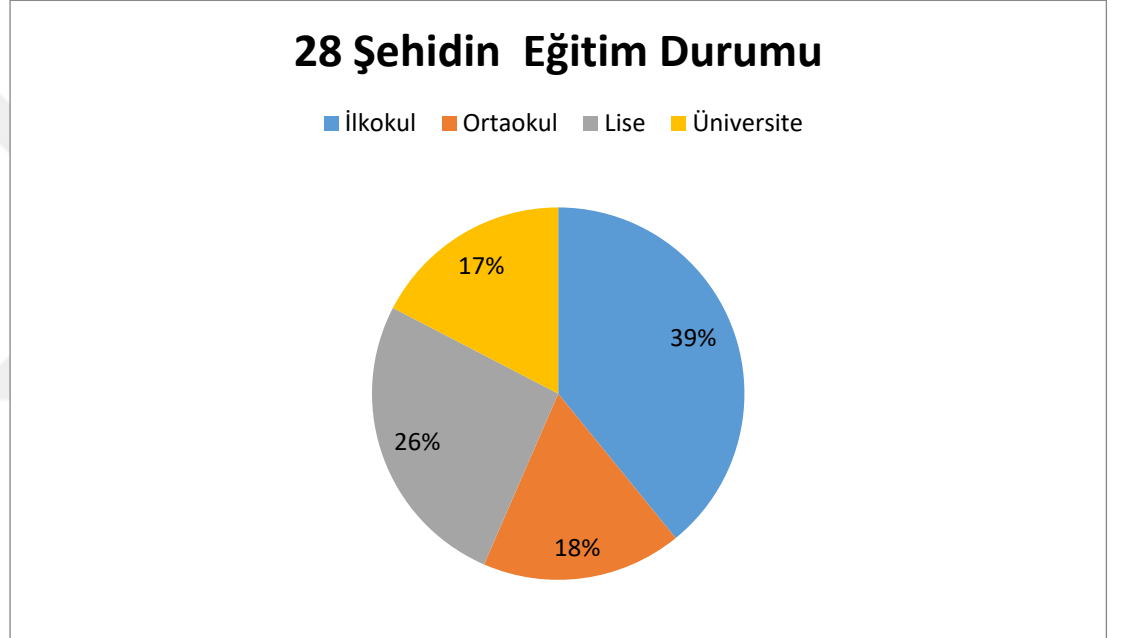
Şehit yakınlarından, kendilerine sadece cumhurbaşkanı tarafından sahip çıkıldığını, diğer yetkililerin sadece göstermelik davrandığını ifade edenler oldu. Bazı aileler de devlet desteğinin etraflarındaki insanlar tarafından konuşma malzemesi yapılmasını şehitlerine ve kendilerine saygısızlık olarak değerlendirdiklerini belirtti.

Sonuç olarak 15 Temmuz şehit ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarını değerlendirecek olursak şehit ailelerinin genel olarak orta halli olduğunu; başlangıçta oldukça alt gelir gruplarından gelenlerin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Ailelerin gelir durumu, şehitlerin çalışma alanları ve ailede çalışan sayısı bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların çeşitlilik gösterdiği, 15 Temmuz sonrası devlet desteği ile ailelerin çoğunluğunun maddi olarak rahatladığı gözlemlenmiştir. Sosyo-

ekonomik durumları göz önüne alındığında 15 Temmuz şehitlerinin tehlikeyi ilk sezen olmaları ve tepki vermekten kaçınmamaları şaşırtıcı değildir. Nitekim toplumsal düzensizlik devamında ekonomik sıkıntıları getirecekti. Bu düzensizliğin sonuçları da en çok orta ve alt sınıfı etkileyecekti.

C. ŞEHİT VE AİLELERİNİN EĞİTİM DURUMLARI

Tüm 15 Temmuz şehitlerinin eğitim düzeyleri ve durumları incelendiğinde ilkokuldan doktora kadar her düzeyde eğitim almış kişiler olduğunu söylemek gerekir.

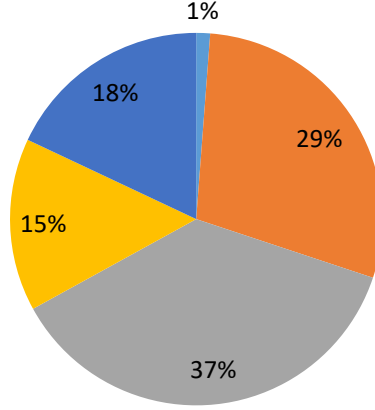

Grafikte görüldüğü üzere, aileleri ile görüşülen 28 şehitten 9'u ilkokul, 4'ü ortaokul, 6'sı lise, 4'ü üniversite mezunuydu. Şehitlerin 3'ü açık 1'i örgün eğitimde olmak üzere 4'ü üniversite, 1'i de lise okumaktaydı.

Lise ve üniversite eğitimi alan kişileri birlikte sayarsak şehitlerin eğitim durumlarının düşük olmadığını ve eğitim seviyesinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle genç şehitlerin eğitim seviyesi yaşça daha büyük olanlardan daha yüksektir. Şehitlerin ailelerinde özellikle de çocuklarında eğitime rağbet olduğu görülmektedir.

Tüm Şehitlerin Eğitim Durumu

■ Yüksek Lisans/Doktora ■ Lisans ■ Lise ■ Ortaokul ■ İlkokul

Ak Parti araştırma raporunun verileri ile oluşturulan grafikte görüldüğü gibi, 251 şehidin çoğunluğu lise mezunudur. Araştırmaya konu olan şehitlerde ise çoğunluğun ilkokul mezunu olduğu görülmüştür. Ayrıca aileleri ile görüşülen şehitlerden lisansüstü eğitim alan şehit bulunmamaktadır.

Evli şehitlerin eşleri ile eğitim durumları çoğunlukla paralellik gösterse de bazılarında seviye farkı olduğu da bir gerçektir. Şehit yakınlarına şehit eşleri ile aralarında eğitim seviyesindeki farklılığın sorun olup olmadığı sorusu sorulduğunda şehit yakınları eğitim farkının hiçbir sorun oluşturmadığını belirttiler.

Şehit Mahmut Coşkunsu Bakü’de iş adamı idi. Eşi Nigar Hanım Azerbaycanlı, Nigar Hanım eşi ile aynı yaşta etnografya üzerine doktora tamamladı. Halen Bakü Devlet Üniversitesi’nde çalışıyor, bir buçuk yaşında bir oğlu var. Nigar Hanım’ın anlattıkları ailenin eğitim düzeyini açık bir şekilde göstermektedir:

“Eşimle tanıştığımızda eğitim durumunu hiç dert etmedim çünkü benim için dünya görüşlerimizin aynı olması önemliydi, o da bana öyle olduğunu gösterdi çok akıllı zeki bir insandı. Bana çocuğun eğitimi senden sen sorumlusun derdi, birbirimize karşı saygılı ve anlayışlıydık. Ben doktoramı daha yeni bitirdim. Onun için İstanbul ve Türkiye bir başkaydı, bana hep bir gün Türkiye’ye döneceğimizi söylerdi. Hazır ol ileride Türkiye’de çiftliğimiz olacak, ineklerimiz olacak derdi köyde ev yapmayı düşünüyordu. İstanbul’un trafiğinden çok sıkılıyordu köyüne dönmek istiyordu. Bizde doksanlarda TRT yayını başlayınca herkes izlerdi, biz Rusça eğitim aldık. Belki size Azerbaycan uzak gelebilir ama benim için burası öyle değil. Ben sizin her

dizini, programınız, haberiniz bana yabancı gelmiyor, bu sosyete ya da dindar bir aile olsun fark etmez. Benim babaannem de çarşaflydı o yüzden burada gördüklerimi yadırgamadım. Biz yaşantı olarak Avrupa'ya daha yakınız ama babaannelerimiz, dedelerimiz hep buradaki gibi yaşardı ama bizde eğitime yöneliş daha fazladır.”

Nigar Hanımın ailesi de yüksek eğitilmiş kişiler ancak ne kendisinin ne de ailesinin eşi ile eğitimle alakalı bir sıkıntısı olmadığını, eşinin her zaman eğitimlerine ayak uydurduğunu belirtmektedir.

Benzer durum şehit Mehmet Yılmaz ve eşi Ayşegül Hanım için de geçerlidir. Ayşegül Hanım Gazi Üniversitesi sınıf öğretmenliği mezunu. Eşi ile aralarındaki eğitim seviyesi farkının sorun olup olmadığı sorulduğunda şehit eşi şu açıklamayı yaptı: “Ben üniversite mezunu olmama rağmen eşimin ortaokul mezunu olmasını sorun etmedim. Eşimin düzgün karakteri ve maneviyatından dolayı onunla evlenmeye karar verdim” dedi.

Bu araştırmada şehitler arasındaki eğitim seviyesi çeşitliliği aynı zamanda şehit yakınlarında da gözlemlenmiştir. Katılımcılar arasında hiç okula gitmeyen, lisansüstü eğitime kadar her seviyeden şehit yakınıyla görüşüldü.

Sonuç olarak şehitlerin ve aile fertlerinin eğitim durumları göz önüne alındığında seviyelerinin Türkiye standartlarına benzer olduğu saptanmıştır. Şehitlerin aile içinde eğitim seviyesindeki farklılıkların sorun olmadığı da verilerden anlaşılmaktadır.

D. 15 TEMMUZ ŞEHİTLERİNİN AİLE YAPISI VE MEDENİ DURUMLARI

Aile evlilik, süt, kan bağı veya evlat edinme gibi diğer yasal yollarla oluşan en küçük toplumsal birliktir.⁵⁷ Sosyal yapı bakımından ele alındığında aile, evlilikle başlayan; kan bağı, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, rol ve statüler

⁵⁷ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Adana, Karahan yayınları, 2016, s.15.

vasıtasıyla konumlanan bireylerin içinde bulunduğu sosyal bir gruptur/yapıdır.⁵⁸ Aile kurumu hane sayısına göre çekirdek-geniş, sosyo-ekonomik yapısına göre de kent, köy, kasaba ailesi gibi çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır. Bu sınıflandırma ile ailelerin demografik ve gündelik hayat özellikleri saptanır. Türk toplumunda aile en çok değer atfedilen kurumlardandır.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre şehitlerin hane halkı büyüklüğü ortalama 3-4 kişidir. Ancak bu orandan daha az ve daha fazla ailelerin varlığı da mevcuttur. Mülakat yapılan ailelerden 3'ü geniş aileleriyle yaşamaktaydı, diğer 25'i çekirdek aile mensubuydu. Daireleri farklı olup aile apartmanında oturanların sayısı ise 7'dir. 15 Temmuz'dan sonra bazı geniş aileler evlerini ayırıp yeni çekirdek ailelerini kurmuşlardır.

Eşiyle görüşülen şehitlerden biri restoranda çalışıyordu. Tek başına geçinemediği için eşi ve iki çocuğuyla birlikte anne babasının yanında yaşıyordu. Karadenizli ve dindar yapıya sahip olan aile için geniş aile olmak normal bir durumdu. Ancak 15 Temmuz sonrasında ailenin geniş aile durumuna karşı tutumu değişti. Söz konusu şehidin eşi, lise mezunu tesettürlü ve dindar bir ev hanımı, 15 Temmuz sonrasında devletin şehit yakınlarına maaş bağlamasıyla birlikte düzenli bir gelire sahip oldu. Katılımcı eşinin ölümünden sonra kayınvalidesi ve kayınpederinin kendisini yanlarında istemediğini belirtti:

“Normal orta halli bir aileydik. Eşim evine çocuklarına çok bağlıydı, ailelerimiz de iyiydi, eşim üç kardeşti. Biz tek başımıza geçinemediğimiz için Kayınvalidem ve kayınpederimle oturuyorduk, 11 yıl boyunca birlikte yaşadık, eşim şehit olunca benim yanlarında yaşamamı istemediler. Eşimin ailesi her ay onlara para vermem karşılığında yanlarında kalabileceğimi, belli masrafları üstlenmem gerektiğini söylediler.”

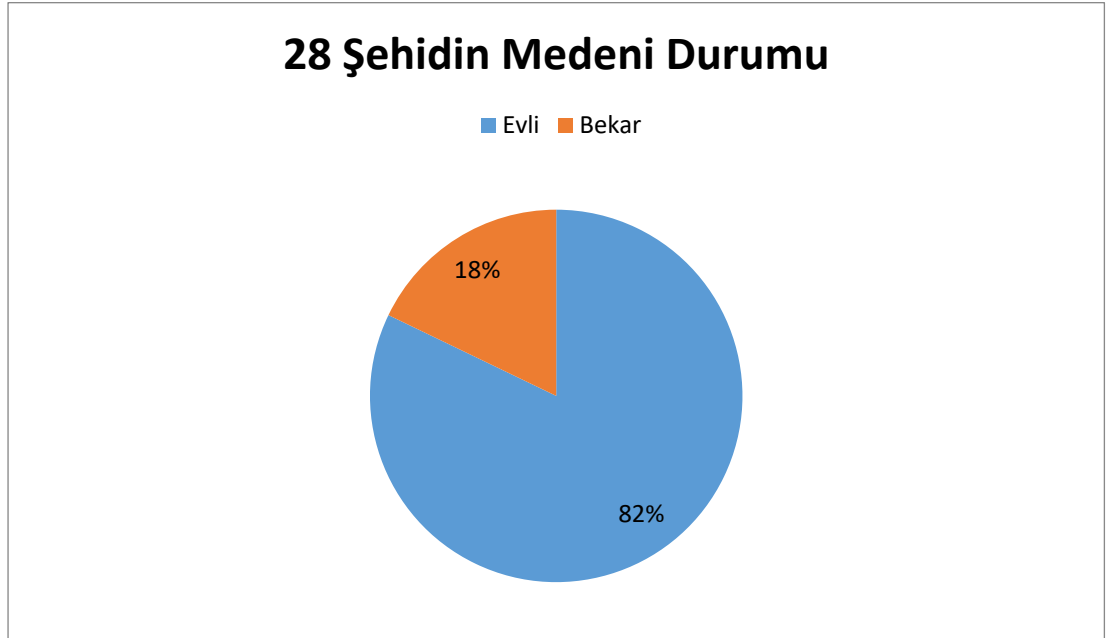
Elde edilen bulgulara göre şehit ailelerinde tipik Türk ailesi yapısı olduğu görülmektedir. Şehit Salih Alışkan'ın oğlu Ömer Alışkan da ailesini şöyle anlattı: “Biz

⁵⁸ Hasan Hüseyin Taylan, “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.22 (2009), s.119.

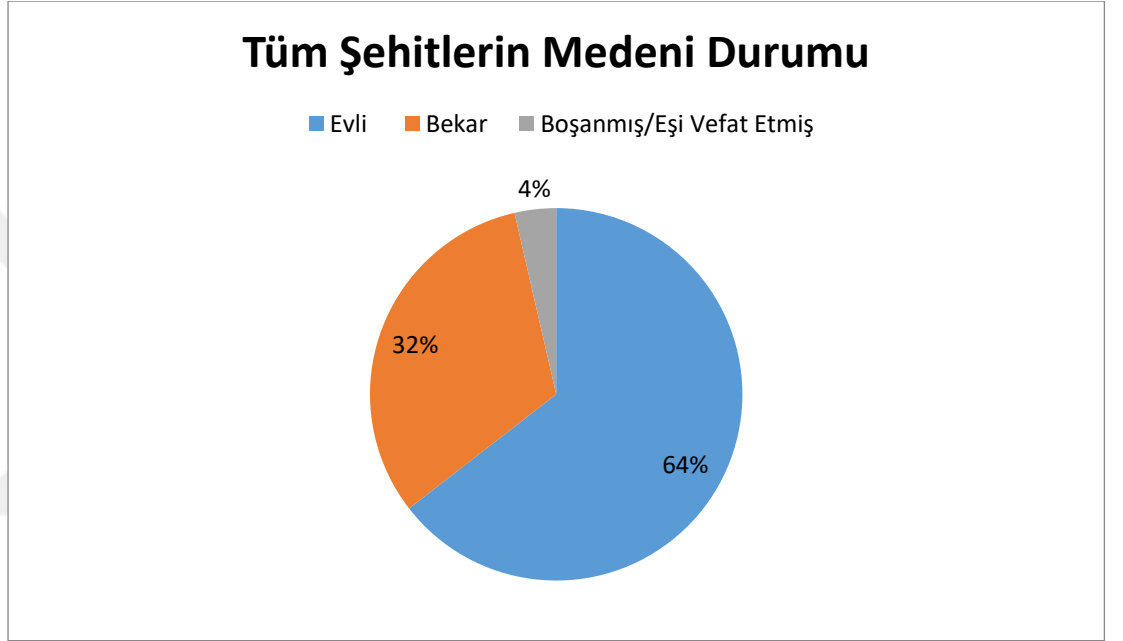
klasik Türk ailesiyiz babaannelerle altlı üstlü oturuyoruz sanki tek bir aile gibi yaşıyoruz. Babam bizim eve ne alırsa bir tane de babaannelere alırdı birlikte yemek yerdik.” Özellikle birbirlerine aile apartmanında oturan ailelerde aile büyüklerine düşkünlük ve yakın akraba ilişkileri gözlemlenmiştir. Eşinin ifade ettiğine göre Şehit Osman Yılmaz ve çok dindar ve annesine aşırı düşkün biriydi ve ailesi ile aynı apartmanda oturuyordu. Osman Yılmaz’ın eşi Şule Hanım şehidin annesine düşkünlüğünü şöyle anlatıyor:

“Evine çocuklarına aşırı düşküdü ama kendi evinden çok annesine düşküdü, anneye aşık bir adamdı. Tabi bu durum bir eş için çok da kabul edilebilir değil. Önce annem sonra eşim ve çocuklarım diyen bir adamdı... Kayınvalidem yürüyemiyor o akşam eşim işten gelince annesinin yemeğini hazırlamış, bulaşıklarını yıkamış, çayını vermiş sonra yatsı için camiye gitmiş.”

Görüşülen kişilerin aileleri İstanbul’la sonradan göç etmişti. Bu nedenle kent ailesi özellikleri taşımakla birlikte aile ilişkileri yönünden kırsal ailelere benzemektedirler. Kent ailesi özellikleri katılımcıların örf adetlerine bağlılıklarına göre değişiklik gösteriyordu. Bazıları bireysel özgürlüğü ön plana çıkarırken bazıları ise geniş aile grubuyla hareket etmek gerektiğini savunuyordu.

Şehitlerin medeni durumları incelendiğinde evlilerin bekarlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunun şehit eşi olması da bunun göstergesidir. Aileleri ile görüşülen şehitlerden 23'ü evli, 5'i bekar. Şehitlerin yaş aralığı ile evli olmaları arasında ilişkiye baktığımızda aralarında doğru oranın mevcudiyeti ortaya çıkar.

Ak Parti Sosyal Politikalar Başkanlığının 15 Temmuz araştırma raporuna göre tüm şehitlerin medeni durum yüzdesini %64,5'inin evli, %31,9'unun bekar, %3,6'sının eşi ölmüş veya boşanmış olarak tespit etmiştir.⁵⁹ Bu oranların Türkiye ortalamasıyla aynı doğrultuda olduğu anlaşılmaktadır.

Şehitlerin büyük çoğunluğunun evli olmasına rağmen din, devlet ve vatan söz konusu olduğunda onların bu değerleri ailelerinin üstünde tuttukları görülmektedir. Aynı tutum evli olmayan şehitlerde de gözlemlenmiştir. Şehitler devlet ve vatan olmadan aile bütünlükleri ve güvenliklerinin tehlikede olacağı inancına sahipti. Elmas

⁵⁹ Öznur Çalık, *15 Temmuz Milli İradenin Zaferi Araştırma Raporu*, Ankara, 2017, s.81.

Ambar 1983 doğumlu Rizeli, ilkokul mezunu ve ev hanımı şehit Muhammet Ambar'ın eşi, Elmas Hanım'ın aşağıda ifade ettikleri bu yargıyı açıklar niteliktedir:

“O geceden bir hafta önce tatilden dönerken profil resmini gördüm. Eşimin silahı vardı. Ramazan'da mermilerini masanın üzerine dizerek ‘önce vatan’ yazmıştı fotoğrafını çekmişti o fotoğrafı tatil dönüşü profilinde görünce ‘bu ne bari kızının resmini koysaydın ya’ dedim, kızına aşık bir insandı onun yeri hepimizden ayrıydı. Bana çıkışarak ‘önce vatan tabi vatan olmasa siz olur musunuz bak Suriye’ye vatanımız olmasa biz nereye gideriz’ dedi.”

Benzer durum şehit annesi Ferda Ayanoğlu'nun açıklamalarında da görülmektedir. Dindar özellikleriyle ön plana çıkan Ferda Hanım ilkokul mezunu ve ev hanımı. Ferda Hanım şehit Onur Ensar Ayanoğlu'nun annesi. Annesi, oğlu hayatı boyunca onurlu yaşasın diyerek ona bu ismi vermiş.

“Onur nişanlıydı sonbaharda düğünü olacaktı olaylar olunca nişanlısı Onur'u aramış ağlayarak ‘Gitme beni seviyorsan dışarı çıkma’ demiş. Onur: ‘Ben Reis’e gidiyorum seni seviyorum ama vatanımı senden daha çok seviyorum’ demiş”

Katılımcılardan bazıları şehit yakınlarının normalde ailesine çok düşkün, her isteklerine olumlu karşılık veren bireyler olmalarına rağmen o akşam ailenin dışarı çıkma konusunda düşüncelerini önemsemediğini belirtmekte. Şehit Kemal Ekşi'nin annesi Songül Ekşi oğlunun anne hakkı konusunda çok hassas olduğunu ancak 15 Temmuz'da bunun tersi bir davranış sergilediğini şöyle açıklıyor:

“Televizyonda olayları görünce eşimle bakıyoruz ama ne olduğunu da anlamıyoruz. Aradım ‘Kemal bir yere gitmeyin dikkat edin’ dedim. Sonra Kemal'in dışarı çıktığını duydum önce Kısıklı'ya gitmiş oradan da köprüye geçmişler. Kemal'in gittiğini öğrendiğimiz zaman Cumhurbaşkanı henüz açıklama yapmamıştı. Babası Kemal'i aradı ‘oğlum ne olduğu belli değil gitme’ dedi o sırada telefonu ben aldım bağırarak; ‘ne olur Kemal gitme gel’ dedim ama o bana: ‘Ben gelmiyorum anne bu başka bir şey’ dedi. Telefonu hemen suratıma kapattı çünkü ben sıkışınca ona hakkımı helal etmem, sütümü helal etmem derdim onu söyleme fırsatı vermedi bana.”

Elde edilen verilere göre şehit ailelerinde az sayıda geniş aile olsa da genel olarak anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile modelinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Şehitlerin aile bağlarına önem veren bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Manevi değerlere bağlılığın aile ve toplumu koruma güdüsü üzerine kurulduğu tespit

edilmiştir.Şehitlerin çoğunun özellikle de yaşça büyük olanların medeni durumlarının evli, daha genç yaşlardaki şehitlerin medeni hallerinin ise bekar olduğu saptanmıştır.

E. ŞEHİTLERİN YAŞ DAĞILIMI

Bu araştırmada yaş dağılımın gösterilmesi, şehitlerin yaş aralığına göre nasıl hareket ettiklerinin ortaya konulması açısından önemlidir. Zira bireyin yaşına bağlı olarak toplumsal, kültürel, yasal olarak sorumlulukları ve beklentileri değişmektedir.⁶⁰

TUİK verilerine göre Türkiye'nin yaş ortalaması 31.5'tir.15 Temmuz şehitlerinin yaş dağılımına bakıldığında en genç şehit 15, en yaşlı şehidin ise 63 yaşında olduğu göze çarpar. Bu verilere göre şehitlerin yaş ortalaması 36'dır. 15 Temmuz şehitlerinin yaş ortalaması Türkiye ortalamasına çok yakındır. Şehitlerin çoğunluğunun vatani savunan orta yaşlı kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Bizim araştırmamıza konu olan şehitlerden en genci 16, en yaşlısı 54 yaşındaydı, 28 şehidin yaş ortalaması 35'tir. Burada elde edilen sayısal veriler Türkiye yaş ortalaması ve tüm 15 Temmuz şehitlerinin yaş ortalaması ile paralellik göstermektedir. Şehitlerde yaşlarına göre dışarı çıkma motivasyonlarının değiştiği görülse de toplu harekette eylemlerinin benzer olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma evreni olarak belirlenen şehitlerin en genci ile en yaşlısı baba oğul olan Olçok ailesidir. Nihal Olçok eşi ve oğlunun dışarı çıkma eyleminde bulunmasının her ikisi için farklı sebeplere dayandığını ifade ediyor:

“O akşam onlar çıkarken yanlarında değildim, Abdullah 16 yaşındaydı çok ciddi bir bilgisayar oyuncusuydu, ben ona; ‘siz bu oyunlarla ölümü normalleştiriyorsunuz ve sanıyorsunuz ki, gerçek hayatta da öldüğünüz zaman can dolacak ve geri geleceksiniz, ruhunuz zombileşecek.’ Bence Abdullah o bilgisayar oyunlarının gerçeğini oynamaya çıkmıştı. Görmeden de ben Abdullah'ın oradaki hallerini tahmin edebiliyorum, o bu durumu oynadığı oyunlardan birini oynadığını sanmıştır. Belki de Abdullah, Erol Bey'i zorladı çünkü Erol Bey Kısıklı'ya gidiyordu, köprüye çıkmadı meydana çıkacak bir

⁶⁰ Mustafa Yakar, “Türkiye’de İlçelere Göre Medyan Yaş dağılımının Mekansal ve İstatistiksel Analizi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S.9, Ankara, 2014, s.567.

adam değildi, Kısıklı'da meydanda durmayacaktı içeri girecekti. Erol Bey'i köprüye yönlendiren sebepler muamma.”

Şehit Salih Alışkan'ın oğlu Ömer Alışkan o gece Çengelköy'de bir kafede oturuyordu; babası da o sırada bağlı olduğu Nakşibendi dergahındaydı. Köprü kapatılınca babası Ömer'i arayarak köprüye gittiğini, kendisinin de arkadaşlarını alıp sokağa çıkmasını söyledi. Bunun üzerine köprüye giden 18 yaşındaki şehit oğlu dışarı çıkma motivasyonunu şöyle açıklıyor:

“Dışarı çıkmamıza sebep olan etmenlerin birincisi babamın çıkın demesiydi, çünkü benim için her zaman babamın görüşü önemliydi babam hiçbir zaman şunu yap demezdi ama ben istemesem de onun dediğini yapardım, ilk nokta buydu. İkincisi televizyonda bildiri okundu o okununca farklı bir duygu oluştu bütün gücünle itiraz etmek istiyorsun, ‘kim olursa bunu yapamazsın, bunca yıldır kurduğumuz demokrasiyi elimizden alamazsın’ demek istiyorsun. Nasıl kurtuluş savaşında insanlar ‘bağımsızlığımı elimden alamazsın’ dediyse sen de aynı şekilde düşünüp ‘Hayır benim bağımsızlığımı elimden alamazsın’ diyorsun.”

Fatih Sultan Mehmet Köprüsünde şehit olan Hasan Kaya'nın eşi Şengül Kaya o gece ailecek dışarı çıktıklarını, bunun nedeninin de eşinin sürekli darbe karşıtı söylemlerinin oluşturduğu bilinç olduğunu belirtti. Şehit Hasan Kaya 1969 doğumluydu ve Türkiye'nin önceki darbe süreçlerine şahitlik etmişti. Şengül Hanım eşini sokağa çıkmaya iten sebepleri şöyle açıklıyor:

“Eşim darbe görmüş biriydi darbelerden sonra ülkenin on yıl gerilediğini söylerdi. Hava alanı yapılıyor engel olmaya çalışıyorlar derdi sanki o akşam her şeyi anlamış gibiydi. Ben yaşımdan dolayı pek darbe falan bilmiyorum ablam daha iyi bilir 12 Eylül olaylarını. Darbe duygusuyla dışarı çıktık darbelerin ülkemizi geriletğini biliyorduk biz de bunu engellemek için dışarı çıktık.”

Sonuç olarak şehitlerin yaş aralıklarının orta yaşlar olduğu görülmektedir.

Özellikle yaşça büyük olan şehitlerin önceki tecrübeleri ve yaşadıkları toplumda olan bitene daha hakim olmaları tehlikeyi daha erken sezmelerini sağlamıştı. Genç şehitlerde ise yaşadıkları toplumu muhtemel kaosa sürükleyen bir hareketi engelleme dürtüsü olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yaşça genç olan katılımcılarda, daha büyük olanlara göre demokrasi, özgürlük ve bağımsızlık vurgusu yapıldığı görülmüştür.

II. 15 TEMMUZ ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİNDARLIK DURUMLARI

Dindarlığı, kişinin herhangi bir dinsel yapıya bağlı olma ve dinin emirlerini gayretle yerine getirme durumu, kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlayabiliriz.⁶¹ Dindar ise mensubu olduğu dinin inaç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişidir.⁶² Dindarlık günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren kavramdır.⁶³ Türkiye’de tek tip dindarıktan söz etmek mümkün değildir. Dindar olduklarını iddia eden kişiler dindarlığın kriterlerini kendi din yorumlarına göre belirlemektedir.

William Paden dindarlık görünümünü beş tip olarak belirlemiştir. Bunlar duygusal tecrübe, murakabe, çilecilik, ahlakilik ve imanla eş değer dindarlık anlayışlarına dayanan tipolojilerdir.⁶⁴ Dindarlığı ölçmenin sabit bir kriteri olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu zorluğun sebebi dindarlık olgusunun çok yönlü boyutlarının olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim her olguda olduğu gibi dindarıklıkta da kültürel, sosyolojik ve kültürel olandan etkilenme durumu kaçınılmazdır. Her düşünce ve sistem içinde yaşadığı paradigmanın etkisinde kalmaktadır. Dindarlık kriterlerinin değişiklik göstermesinde dış etkenlerin olduğu kadar bireysel farklılıkların da etkisi olduğunu söylemek gerekir. Sonuçta dindarlık özünde bireysel bir tercihtir. Bu çerçevede farklı dini eylemler sergileyip bunu aynı sebebe bağlama ya da aynı eylemi farklı nedenlere bağlama gibi tutumlarla karşılaşılabilir.

⁶¹ Abdülcelil Bilgin, “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.2, S.2, 2014, s.76.

⁶² Abdurrahman Kurt, *İşadamlarında Dünyevileşme ve Dindarlık*, Bursa, Emin Yayınları, 2009, s.22.

⁶³ M. Ali Kirman, *Din sosyolojisi Sözlüğü*, Adana, Karahan yayınları, 2016, s.81.

⁶⁴ William Paden, *Kutsalın Yorumu*, çev: Abdurrahman Kurt, Sentez Yayınları, Bursa, 2008, s.163-164.

15 Temmuz şehit ve ailelerinin dindarlık durumlarını tespit ederken onların dindarlık tutumları, bu tutumları oluşturan saikleri ve onların dindarlık olgusuna yükledikleri değer anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların yaşadıkları toplumda meydana gelen, kendilerince sıkıntılı gördükleri bir olaya aynı tepkiyi vermiş oldukları ortadadır. Bu ortak tepkinin dini nedenlerinin ortak olup olmadığını anlamaya çalışmak, konunun din sosyolojisi açısından doğru okunmasına katkı sağlayacaktır.

A. ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİNİ HASSASİYETİ

Çalışmada söz konusu olan 15 Temmuz şehit ve ailelerinin dindarlık durumları incelenirken ailelerin dindarlıklarıyla 15 Temmuz gecesi dışarı çıkmaları arasında nasıl bir ilişki olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. 15 Temmuz şehitleri için genel yargı hepsinin dini konularda çok hassas oldukları yönündedir. Ancak tüm şehit ailelerinin dini düşünce ve davranışlarının aynı olduğu düşüncesini genellemek doğru değildir. Katılımcılarda görülen bu farklılıkların sebebi, din bilgilerini farklı kaynaklardan öğrenme, aile, dindarlıklarını kendi din yorumlarına göre tanımlama gibi çeşitli nedenlere bağlanabilir.

15 Temmuz şehitlerinin tamamı Müslümandı, İslam'ın ahiret akidesi ölümün son olmadığı ölümden sonra da yaşam olduğu inancına dayanır. Şehit olanların bu inanca kuvvetli bir şekilde teslim oldukları yapılan araştırmalarla anlaşılmaktadır. Nitekim dışarı çıkanlar tehlikeyi fark edip buldukları yeri terk edebilirlerdi. 15 Temmuz akşamı dışarı çıkanların ölüm ihtimalini göze alıp buldukları yerde mücadelelerine devam etmeleri ölümü bir son olarak görmemelerine bağlanabilir.

Çalışmada katılımcılara dini hassasiyetleri sorulduğunda, genel olarak dinlerine derin bir saygıları olduğunu ifade ettiler. Ancak bu saygının hayatlarına yansımalarının her birey için aynı olduğunu söylemek doğru olmaz. Özellikle ibadetleri düzenli olarak yerine getirme ve helal haram çizgisine dikkat etme konusunda şehitlerin ve ailelerinin aynı duyarlılıkta olmadığı saptanmıştır. Örneğin bir şehit yakını eşinin o gece içki ittiğini ifade etmiştir. Bu durum İslam'ın haram kıldığı bir

eylemde gündelik hayatında hassas davranmayan birinin din ve vatan adına kriz durumu olduğunda canını hiçe saymaktan geri durmayacak kadar hassas davranabildiğini göstermektedir. Beş vakit namaza düzenli devam etmediği halde olaylar başladığında evinde abdest alıp namazını kıldıktan sonra dışarıya “Allahuekber” diyerek çıkanlar da görülmüştü. Dindarlıklarını ibadet boyutundan çok yardımlaşma, merhamet etme, Allah korkusundan insanları kırmamaya çalışma gibi ahlaki erdemlerin dindarlıklarının göstergesi olduğunu ifade edenler de mevcuttur. Konuyu katılımcıların dindarlık boyutlarının çeşitliliğini ele alarak ortaya koymak, çalışmanın gerçekçi bilgiler sunmasını sağlayacaktır.

İlk sırada gerek ibadet gerekse gündelik hayatlarında dini hassasiyetlerini gösterenleri sayabiliriz. Görüşülen 28 ailenin birçoğu şehit yakınlarının dini emir ve yasaklara dikkat ettiğini, dinleri adına çeşitli aktivitelerde bulunduğunu, dinlerinin en hassas davrandıkları alan olduğunu ifade etmiştir. Şehit Osman Yılmaz’ın eşi Şule Hanım eşinin dinine olan bağlılığını şöyle anlatıyor:

“Eşim ne olursa olsun namazını kazaya bırakmayan bir adamdı. Ben onun gibi yapamıyorum, yapamayınca da vicdan azabı çekiyorum. Bazen çocukları sabah namazına uyandıramıyorum o olsaydı bir şekilde uyandıracaktı. Onsuz başaramamaktan korkuyorum. Ama bir yandan da hala bize yardım ettiğini düşünüyorum. Eşim kalp kırmayan bir insandı vefatından sonra da herkes aynı şeyi söyledi. Kimseyi kırmadı, kimseye hayır demedi, kimsenin istediğini erteledi. Düzgün bir Müslüman olarak yaşadı, etrafında yardıma muhtaç insanları hep araştırdı ve buldu ellerinden tuttu ama ‘onların elinden tuttum’ hiç demedi. Ama bir yerlere yardım ettiğini biliyordum. Yetimlere ve dul kadınlara hassastı şimdi diyorum ki en çok dikkat ettiği yetimler ve dullardı geride bıraktıkları da onlar. Eşim giderken sadece üç yetim değil çok yetim bıraktı, şimdi onlara kim kol kanat geriyor bilmiyorum. Şimdi uzak yakın herkesin bize yakın olması onun verdiklerinin karşılığıdır. Özellikle Suriye’den gelenlere çok yardım ederdi. Ben yakınlarda annemi kaybettim annemin cenazesinde sohbet eden hoca hanım ağladı ve dedi ki: ‘Bir Osman abi vardı çok zor zamanlarda Kuran kursu açtım hiçbir şey yokken O kursun halısını döşetti, yer minderlerini yaptı kursun ne ihtiyacı varsa karşıladı’. Kızcağız ‘O günü hiç unutamıyorum, Osman abi geldi bütün ihtiyaçları karşıladı giderken de ne ihtiyacın olursa ara beni’ dedi. Kursun açılacağını eşime ben söylemişim ‘esnaf arkadaşlarından yardım toplasan yardım etsen’ demiştim kendinin de bir şeyler yaptığını biliyordum ama kursun tüm ihtiyaçlarını karşıladığını bana bile söylemedi.”

Trakya Üniversitesinde bilgisayar mühendisliği okuyan Ömer Alışkan babası şehit Salih Alışkan'ın dini hassasiyetini şöyle anlatıyor:

“Babam doğruyu söylemekten asla vazgeçmezdi, dinine çok bağlıydı. Dinine göre yaşıyordu her şeyi inançlarına göre şekillendiriyordu. Semerkant'ta çalışma sebebi de orada rahatlıkla dini vecibelerini yerine getirebilmesinden kaynaklanıyordu. Hayatının merkezinde din vardı diyebilirim. Her zaman din ne der Kuran ne der ona bakardı, nasıl yaşarsan öyle ölürsün derler ya babam da yaşadığı gibi öldü. En ince ayrıntısıyla sünnetleri uygulamaya çalışırdı mesela yemeğe tuzla başlardı, yatarken sağ tarafına yatarıdı vb.”

Dini hayatlarının merkezine alan şehitlerde ibadetlerin yanında gündelik yaşama dair konularda da dini görüşleri çerçevesinde tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Şehit Timur Aktemur'un eşi Neslihan Aktemur, eşinin çok dindar olduğunu İslam'a uygun olmayan uygulamalara karşı tepki gösterdiğini belirtti:

“Dinimize çok bağlıyız özellikle eşim çok hassastı mesela doğum günü kutlatmazdı, aynı şekilde yılbaşı ve özel günlerden de nefret ederdi bunlar Hristiyan işidir derdi. Ben ona doğum gününde hediye almıştım kabul etmedi günahtır dedi.”

Yukarıda söz konusu olan şehitler dini, hayatlarının merkezine alan, dinleri için yaşayan kimselerdi. Burada tamamı değilse de bu durumun birçok şehit için geçerli olduğunu söylemek gerekir. Bahsi geçen şehitlerin ailelerinin de şehitlerin hayattayken gösterdiği bu tutumlardan etkilendiği gözlemlenmiştir. Şehitlerin şahsı üzerinden örneklendirilen benzer durumun katılımcı ailelerde görünürlüğüne örnek olarak da şehit Onur Ensar Ayanoglu'nun ailesi gösterilebilir. Anne Ferda Ayanoglu:

“İnanç teslimiyet benim yapımda var. En büyük hayalim Kuran kursunda Kuran öğretmek. Cumhurbaşkanı evimize geldiğinde ona bu talebimi belirttim. O da böyle bir hakkı kullanabileceğimi söyledi şimdi Kartal'da bir Kuran kursunda Kuran öğretiyorum. Allah inancı beni ayakta tuttu hiç ilaç almadım. Onur'la bir süreliğine ayrıldık ahirette tekrar buluşacağız mutlak bir ayrılık değil bu. Kuran okumak için toplandığımızda okuduğum aşırda bana hep 'Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin' ayeti denk gelirdi. Şimdi acaba Allah beni oğlumun şehadetine mi hazırlıyordu diye düşünüyorum.”

Türkiye söz konusu olduğunda monolitik düzeyde bir dindarlaktan veya dinselikten söz etmenin imkansız olduğu açıktır.⁶⁵ Şehit ve ailelerinde de durum

⁶⁵ Necdet Subaşı, “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, İslamiyat Dergisi, 2002, S.4, s.18.

aynıdır. Görüşülen ailelerde bireysel sorumlulukları olan dini vecibelerine dikkat edenlerin yanında sadece mübarek gün ve gecelerde ibadete yönelenler de vardır. Katılımcılardan elde edilen bilgilere göre şehit ve yakınlarının toplumsal yönü olan ibadetleri daha çok meyilli oldukları görülmüştür. Bu özelliklere sahip bazı şehit yakınları dışarıdan gözlemlendiğinde dindarlık görünümüne sahip değillerdi. Nitekim katılımcılarda tesettürlü, ehli tarik kimseler olduğu gibi, tesettürlü olmayan ve dini aktivitelerde bulunmayan şehit yakınlarına da rastlandı. Şehit Murat Demirci'nin eşi Vildan Demirci manevi duygu ve düşüncelerinin aile mirası olduğunu belirterek şehit eşi ve kendisinin dini tutumlarını şöyle açıkladı:

“Eşimle ben beş vakit namaz kılmasak da muhakkak orucumuzu tutardık her Cuma eşim cumaya giderdi, imanı çok yüksekti. Bana günahı sevabı hep babam öğretti. Yaşlı insanlara ne kadar hürmet edeceğimi nasıl saygı göstereceğimi annemin babaanneme davranışlarından öğrendim evdeki yaşantıdan bayağı bir şey öğrenmişim aslında. Babaannem bizimle yaşıyordu annemin değil ona bir sözü kötü bir bakışını bile görmedim. Bunlar bana hep örnek olmuş, eşimde öyleydi. O hep doğru yaşamayı tercih ediyordu.”

Muhafazakar bir kadın olan Asalet Aran şehit eşi Yalçın Aran'ın dindarlığı ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Dini görevlerini çok yerine getiremedi ama yapmayı çok isterdi ilerde hacca gitmeyi düşünüyorduk. O gün öğle yemeğine eve geldiğinde bana Pazar günü gavs baba gelecekmiş tövbe almaya gideceğim, tövbeye gidip geleyim seni pikniğe götüreceğim demişti. Rabbim inşallah tövbesini kabul etmiştir.”

Çengelköy'de 15 Temmuz derneğinde şehit yakınları için yapılan psikolojik destek programlarında bazı şehit yakınları şehit ailesi kavramına kutsallık atfedip, şehit yakınlarının dini konularda topluma örnek olması gerektiği görüşündeydiler. Ailelerin kutsallığı bağlamında şehit ailesi olmak, dini vecibelere dikkat etmek, toplumun hoş karşılamadığı şeyleri yapmamayı gerektirirdi. Destekleme programı aralarında, bazı şehit eşleri sigara molası veriyordu, sigara içmeyen şehit yakınları bunun bir şehit eşine yakışmadığını düşünmekteydi. Şehit yakınları ve gazilerin toplandığı etkinliklerde de daha muhafazakar kesim, rahat davrandıklarını

düşündükleri arkadaşlarının hal ve hareketlerine dikkat edip kimseye malzeme vermemeleri gerektiğini savunmaktaydı.

Sonuç olarak şehit ve yakınlarının dindarlık durumlarını değerlendirecek olursak hepsinin aynı bilinç ve tutuma sahip olduğunu söyleyemeyiz. Her yönden dindarlığı ile ön plana çıkanlar olduğu kadar, duygusal olarak dini hassasiyeti olsa da eyleme geçirmede çok dikkatli olmayanlar da görülmektedir. Şehitlerin dindarlığı hakkındaki malumat yakınlarından edinildiği için genel olarak şehitlerin dindar olduğu söylemleri ağır basmaktadır. Ancak bazı şehit yakınları bu konuda objektif açıklamalarda bulunmuştur. Şehit ve yakınlarının özellikle Cuma namazı, ramazan orucu, mübarek gün ve geceler gibi sürekli olmayan ve toplumsal yönü olan ibadetlere daha çok rağbet ettiği anlaşılmaktadır. Namaz veya tesettür konularında hassasiyet göstermeyenler bu özelliklerini kendileri de tasvip etmemekte kusurun kendilerinde olduğunu kabul etmektedir. Nitekim İslam'ın mükemmel bir sistem olduğu konusunda hepsi hemfikirdir. Görüşülen ailelerin hepsi dini hayatlarının bir parçası ve en kutsalları olarak tanımlamaktadırlar.

B. ŞEHİT VE AİLELERİNİN DİN EĞİTİMİ ve DİNİ GRUPLARA YAKINLIĞI

Din eğitimi dini bilgi, kültür ve bilinç kazandırılması için yapılan faaliyet olarak tanımlanabilir. Cumhuriyetten itibaren günümüzde Türkiye'de din eğitimi konusunda çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından verilmektedir. Camiler, İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liseleri gibi resmi kurumların yanında çeşitli cemaat ve vakıflara bağlı medrese usulü yürütülen din eğitimi kurumları da var olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda 1980 yılı öncesi din eğitimi çeşitli süreçlerden geçmiştir. 1980 yılında din ve ahlak dersleri birleştirilip Din Kültürü dersinin zorunlu hale getirilmesiyle din eğitimi faaliyetlerinin okullarda görünürlüğü artmıştır.

Bu başlıkta şehit yakınlarının din eğitimlerini edinme yolları ve cemaatlere yakınlık durumları incelenmeye çalışılmıştır. Ülkemizde din eğitimin ilk görüldüğü

yer ailedir, ilk dini bilgi ve tecrübeler aileden öğrenilmektedir. İkinci sıraya koyulabilecek en yaygın din kurumu ise Türkiye’de uzun yıllardır camilerde yürütülen yaz kurslarıdır. Dine dair bilgi sahibi hemen her birey genellikle bu süreçlerden geçmektedir.

15 Temmuz şehit ve ailelerinin din eğitimi durumlarını incelenirken bunun iki yönlü ele alınması gerekir. Birincisi din eğitimlerini edinme yolları ikincisi ise eğitim düzeyleri. Mülakatlardan anlaşıldığı üzere katılımcıların dini bilgilerinin temelleri ve hayatlarına yansımada en önemli etken aileleridir. Katılımcıların ifade ettiklerine göre bazı şehitler aileden öğrendikleri ile yetinirken, bazıları da kendi çabasıyla daha fazlasına sahip olmuş. Şehitlerin din eğitimini hangi kaynaklarla edindiklerini sıralayacak olursak camiler, özel Kuran hocaları, din kültürü öğretmenleri, imam hatip okulları ve bazı cemaatlere bağlı medreseleri sıralamak mümkündür.

Şehit Kader Sivri’nin eşi Yüksel Hanım kendisinin ve ailesinin din eğitimini nasıl edindiklerini anlatırken şunları ifade etti:

“Babam kaptan olduğu için çoğunlukla yanımızda olmazdı annem din eğitimi almamız için bize özel hoca tutmuştu. O dönemde hocadan öğrendiklerimi bir deftere yazmıştım, Kader namaz kılmayı benim o defterimden öğrenmişti. Merak ettiği dini konuları bana sorardı ben de bildiğim kadarıyla anlatırdım. Bir ara gece namazını öğrendi ve sürekli gece namaza kalkmaya başladı, sabahlara kadar namaz kılıyordu Son bir yıl çok namaz kıldı. Ayete’l-Kürsi i ezberlediğinde bana okudu, o kadar güzel ezberlemişti ki bir hocanın okuyuşu gibiydi. Kızıma özel din hocası tuttum annemin bana yaptığı gibi. Önemli olan çocuklara Allah sevgisini aşlamak sonra gerisi gelir, ilk önce Allah’ı bileceksin.”

Genel olarak din bilgisi din eğitimi konularında ailenin en önemli etken olduğu bir gerçekse de her birey için durum aynı değildir. Sema Sertçelik eşi Akın Sertçelik’in ailesinin çok dindar olmadığı; bu yüzden din eğitimini lisedeki din kültürü öğretmenin anlattıklarından etkilenecek dini okumalar yapıp edindiğini ifade etti. Din eğitiminde ailesinin etkisi olmayan şehitlerden birisi de Murat Naiboğlu’dur. Gülsu Naiboğlu şehit eşi ve kendi ailesinin çok dindar insanlar olmadığını, Semerkant Vakfına katılmalarıyla din eğitimi aldıklarını ve sonradan tesettüre girdiğini ifade etti.

Şehitlerin din eğitimi düzeylerine bakılacak olursa çoğunluğun okullu değil alaylı olduğunu söylemek gerekir. Araştırmaya konu olan şehitlerden üçü İmam Hatip mezunuydu. Din eğitimi düzeyi en yüksek şehit, İbrahim Yılmaz'dı, medrese eğitimi görmüş hafızdı ve imamlık yapıyordu. Aynı zamanda da AÖF'de İlahiyat fakültesi okumaktaydı.

Türkiye'de dini gruplar sosyolojik bir gerçekliktir. Birçok birey dini cemaatlere katılabilir ancak bu durum toplumu geneli baz alındığında çoğunluğu ifade etmez. Dini grup bağlantısı her bireyde aynı derecede olmasa bir şekilde herhangi bir cemaatle temas, dindar olduğunu iddia eden bireylerde görünen bir durumdur. Bireylerin dini grup mensubu olmaları sosyal ilişkilerini de onun için şekillendirmeleri sonucunu doğurur. Çünkü bir cemaatin en belirgin özelliği, kişisel yaşamın en belirgin anlarının onun içerisinde geçmesidir.⁶⁶

Katılımcılara şehit ve ailelerinin dini cemaatlere yakınlığı sorulduğunda hiçbirinin FETÖ ile bağlantısının olmadığı anlaşılmaktadır. FETÖ bağlantısı olmamakla birlikte şehitlerin FETÖ'ye karşı antipati durumları da söz konusudur. Onur Ensar Ayanoğlu'nun annesi oğlunun FETÖ'ye hiç sempati duymadığını hatta bir akrabası ile bu yüzden tartıştığını belirtti. Benzer Salih Alışkan'ın oğlu Ömer Alışkan'ın ifadelerinden de anlaşılmaktadır:

“Babamın Fethullah Gülen cemaatinin pek de tekin olmadığını herkesten önce fark ettiğini söyleyebilirim. Daha o zamanlar Tayyip Erdoğan Fetullahı çok severken onun yanlış yaptığını söylerdi babam Recep Tayyip Erdoğan için ‘bir adama bu kadar güvenemezsin sen bir siyasi lidersin’ derdi. ‘Herkesin önünü bu kadar açamazsın, buna bu kadar imkân veriyorsun’ derdi, direkt terörist kehanetinde bulunmamıştı ama seziyordu ve Fethullah Gülen’e hep Fetö diyordu. Sonra herkes Fetö demeye başlayınca ‘bak senden öğrendiler’ demiştik. Babam bunları sezdi diyebiliriz bir de Tayyip’in bunlara çok fazla onların önünü açmasından rahatsız oluyordu. ‘Tarihte hangi lider birine bu kadar güvendiye başına çorap ördü’ diyordu. Geçmişten gelen bir bilgi birikimi vardı üniversite mezunlarına taş çıkarırdı.”

⁶⁶ Selim Eren, “Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.7(2000), s.95.

Fetö'ye karşı her zaman antipatik olan şehitlerden biri de Kader Sivri idi.

Şehidin eşi Yüksel Sivri eşinin tutumunu şöyle ifade etti:

“Bir arkadaşı bir zamanlar onu cemaatin sohbetine götürmüştü, hiç beğenmedi ‘Bunlar dini nerden anlatıyor anlamıyorum’ derdi. Fethullah Gülen’e küfür ederdi. Cemaatlerle pek arası yoktu Adıyaman’a götürmek isteyenler oldu ama o istemedi.”

Herhangi cemaate bağlı olmayı tercih etmeyen katılımcılarda cemaat olgusuna karşı olmayan ve cemaatleri gereksiz gören şeklinde iki tip cemaat yaklaşımı gözlemlenmiştir. Şehit ve ailelerinin dini cemaatlere yakınlık ve cemaat olgusuna yaklaşımları birbirinden farklılık göstermektedir. Görüşülen ailelerden cemaat yakınlığı bulunanların mensup oldukları gruplar Mahmut Efendi cemaati, Adıyaman Cemaati, Cerrahi tarikatı olarak sıralanabilir. Bir cemaate mensup olup doğru cemaat-yanlış cemaat yaklaşımında olanlar da mevcuttur. Şehit İbrahim Yılmaz'ın eşi Esmâ Yılmaz Mahmut Efendi cemaatine mensup ve medrese usulü eğitim görmüştür. Esmâ Hanım Cemaatlerin hepsinin bir tutulmaması gerektiği fikrini aşağıdaki ifadeleri açıklamaktadır:

“Biz Mahmut Efendi Hazretlerinin grubuna bağlıyız. Şu anda cemaatlere karşı bir ön yargı oluştu ben bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Bir cemaate bakarken bu insanların neye göre hareket ettiğine bakmak gerekiyor, eğer bu insanların yolu Kuran ve sünnetse onlara yanlış diyemeyiz. 15 Temmuzda Efendi Hazretlerine bağlı birçok şehit oldu. FETÖ görünürde kazanmadı ama eğer biz ‘şimdi bütün cemaatler aynıdır’ dersek ideolojik olarak kazanmış olurlar. Onlar bizi en hassaslarımızla dinimizle ve askerimizle bize karşı oldular, ‘ben şimdi asker görünce kötü oluyorum’ diyemem o asker benim, içinden hain çıkmış olabilir ama onlar benim Mehmetçiğim.”

Şehit ve yakınlarının cemaatlere karşı tutumları cemaat irtibatı olanlarda dinlerini öğrenme ve yaşama alanı olarak gördükleri söylenebilir. Cemaat bağlantısı olmayanlarda ise böyle bir zorunluluk anlayışı görülmediği hatta tehlikeli oldukları yönünde görüşlere sahip şehit yakınları olduğu da görülmüştür. Ailelerin kendilerinin FETÖ ile hiçbir zaman bağları olmamasına karşın akrabalarında bu yapıyla bağlantısı devam edenlerin mevcut olduğu da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

C. VATAN SEVGİSİ İMANDANDIR ANLAYIŞI VE CİHAT AKİDESİNİN 15 TEMMUZ RUHU ÜZERİNDE ETKİSİ

“Vatan Sevgisi İmandandır” sözü Hz. Muhammed’e atfedilen bir hadis olarak bilinmektedir. Bu hadis ilahiyatçılar tarafından zayıf hatta uydurma olarak nitelendirilir. Teolojik olarak tartışma konusu olsa da Türkiye’de Müslümanların nazarında “vatan sevgisi imandandır” sözü kabul görmüştür. Hadis olarak bilinen bu sözün, toplum tarafından bu kadar kabul görmesi Türk -İslam geleneğinin milli olanın dini olanla birlikte kutsallaştırılması anlayışından kaynaklanır. 15 Temmuz darbe girişimine karşı koymaya motivasyon sağlayan etkenlerden biri de bu hadisin toplum tarafından içselleştirilmesidir.

Mülakatlarda katılımcılara “vatan sevgisi imandandır” hadisini şehit olan yakınlarının bilip bilmediğini, biliyorsa bunun dışarı çıkmasına ne kadar etki ettiği sorulduğunda aileler kesinlikle etkisinin olduğunu belirttiler. Şehit yakınları 15 Temmuz mücadelesi ile bahsedilen hadis arasındaki ilişkiyi ve dışarı çıkmalarındaki etkisinin, doğru orantılı olduğunu belirtti.

Şehit Hasan Kaya 1969 Sivas doğumlu ve inşaat işçisi. Şehidin eşi Şengül Kaya eşini ‘vatan aşığı bir insan’ olarak tanımladı, şehit ülke her ilerlediğinde bunun engellenmeye çalışıldığı görüşündeydi. Bu bağlamda Şengül Hanım söz konusu hadisin ailesi için ne ifade ettiğini şöyle açıkladı:

“ ‘ Vatan sevgisi imandandır’ hadisinin de çıkmamızda etkisi büyüktü. Demokrasi de iman da bir arada olmalı dinini rahat yaşamak isteyen devlete sahip çıkmalı.”

Şehit İbrahim Yılmaz’ın eşi Esmâ Yılmaz da şehit eşi için benzer bir açıklama yaptı :

“ Vatan sevgisi imandandır düşüncesi olmasaydı kim o halde tankın önüne çıkardı. Eşimin olduğu yerde ateş edilen tarafa eşim oraya girmeyin demiş sonra orada biri vurulunca eşim onu kurtarıırken şehit olmuş.”

Katılımcıların çoğunda vatana ailecek nasıl bir anlam yüklendiği, ailecek paralellik gösterse de istisnalar mevcuttur. Nitekim Nihal Olçok eşi ile kendisi arasında vatan sevgisi konusunda farklı tutumlara sahip olduklarını söyledi. Nihal Hanım Makedonyalı 9 yaşında iken ailesi ile birlikte İstanbul'a yerleşti, Erol Bey ise Kafkasya'dan Çorum'a bir Çerkez idi. Nihal Hanım kendisi için vatan denilince Makedonya'nın, Erol Bey için ise Türkiye'nin anlam ifade ettiğini belirtti:

“Vatan sevgisi imandandır hadisinin etkisi olduğunu düşünüyorum. Özellikle Erol Bey'de etkisi olmuştur. O, bu Türkiye'ye ne yaptıysa, bu ümmete ne yaptıysa vicdanını aklayamadı ben onun gibi değildim. O Kafkas göçü ile birlikte onlar Karadeniz'den buraya geldiler ve burası onlara vatan, ekmek, sığınak oldu. Ben 15 Temmuz'dan sonra kendimi Türkiye'ye ait hissetmeye başladım. Biz buraya ciddi bir varlıkla geldik, parayla geldik biz, yedi kilo altın, 11 milyon mark, bir kültür, bir meslekle geldik ve buradaki koşullarımızı satın aldık bedel ödedik. Ama Erol Bey'in ailesi öyle değildi burası onlara ekmek verdi biz buraya ekmek verdik. 1982 çok önemli bir yıldır o zaman Türkiye'ye dışarıdan para akışı yoktu, bankaya para yatırdığında beş yıl bloke ediyor vesaire vesaire. Biz buraya İslam'ı daha rahat yaşamak için geldik ama ben burada başörtüsü yüzünden okuyamadım benim kuzenlerim yurt dışında okudular medeni insan gibi yaşadılar. Aynı okulda hafız kız başörtülü diye okuyamıyor ama hafız erkek okuyor oradaki tek fark cinsiyet mi çok büyük bir vebal bu. O yüzden Türkiye benim için hiçbir zaman vazgeçilmez olmadı benim vatan sevgim Üsküp'tü. Beni o akşam sokağa çıkartan evlat ve eş sevgisiydi.”

Cihat kelimesi Arapçada çabalayıp, mücadele etmek anlamına gelir. İslami bir terim olarak kişinin Allah için dininde sebat etmesi, nefesine ve düşmana karşı mücadele etmesi demektir. Cihat zamanla ulvi bir amaç için toplumsal düzeyde bir yanlışın düzeltilmesi adına mücadele etmek din ve vatan adına savaşmak anlamı kazanmıştır.⁶⁷

15 Temmuz darbe girişimi toplumun nazarında din ve vatan için tehlike arz eden bir olaydı. O akşam dışarı çıkan insanlar darbe girişiminin bertaraf edilmesi için ortaya koydukları mücadeleye kutsiyet atfetmekteydi. İslam'daki cihadın anlamının ne olduğunu bilsin ya da bilmesin mücadele eden herkes eylemlerini kutsamaktaydı.

⁶⁷ M. Ali Kirman, *Din sosyolojisi Sözlüğü*, Adana, Karahan yayınları, 2016, s.59.

Cihadın kendileri ve şehit olan yakınları için ne ifade ettiği konusunda katılımcıların görüşleri şöyledir:

Yüksel Sivri (Şehit Kader Sivri'nin eşi): *“Eşim cihadın ne olduğunu iyi bilirdi Allah için savaşmanın bilincindeydi o akşam da Allah için dışarı çıktı. Cihat ismini de çok severdi.”*

Ayşe Kantarcı (Şehit Halil Kantarcı'nın eşi): *“Eşimde ben de dini hassasiyeti olan kişileriz. Eşim cihat konusunda çok hassastı cihadı ibadetten önde tutardı.”*

Sonuç olarak vatan sevgisi ve cihat anlayışları Türk toplumunda milli duygu ve düşünceden bağımsız değildir. Bu toplumsal algı Türk-İslam geleneğinde Türklerin İslam öncesi alp ülküsü ile İslam sonrası cihat akidesini özdeşleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Türk milleti tarih boyunca din, can, mal, namus ve özgürlüklerin korunması için vatanı olmazsa olmaz bir unsur olarak görmüştür. 15 Temmuz akşamı milletin toplu mücadelesinin altında yatan en önemli sebebin bu bilince dayandığı ortaya çıkmıştır.

D. ŞEHİT OLMA ARZUSU

İslam dininin şehitlik makamına verdiği değer, onu peygamberlikten sonra gelen yüce bir makama konumlandırması vatanperverlik duygusunun güçlenmesinde ve öneminin içselleştirilmesinde önemli bir faktör olmuştur.⁶⁸ Özellikle en karakteristik özelliği savaşmak olan Türk milleti tarihsel ve sosyolojik süreçle birlikte Allah yolunda savaşmak ve bu uğurda ölmeyi milli manevi değerlerinin en önemlilerinden saymaktadır. 15 Temmuz kalkışmasında meydanlara inen halkın dışarı çıkmadaki motivasyonlarından birisinin de İslam'daki şehitlik olgusu olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁸ Kübra Kutbay, “15 Temmuz'da Meydanlara İnen Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Dini Profilleri”, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.54.

Yapılan mülakatlarda şehit olma arzusunun 15 Temmuz akşamı dışarı çıkan vatandaşlarda yoğun bir şekilde hissedildiği ortadadır. O akşam karşılarındaki ağır silahlara rağmen ölümden korkmama durumunun altında yatan en önemli sebep ölümün son olmadığı inancı ve Allah yolunda ölme arzusu idi. Nitekim katılımcılardan edinilen bilgiler de bu tespiti doğrular niteliktedir. Şehit Akın Sertçelik'in eşi Sema Sertçelik, eşinin şehit olma arzusunun olduğunu ve geçirdiği son Ramazan ayında her gün bunun için dua ettiğini belirtti:

Şehit olmak en büyük duasıydı Ramazan'da ezan okunduğunda "Rabbim sen beni Peygamber ocağına yakın et" diye dua ederdi. Biz orucu açardık o duasını ederdi "Şehitlik mertebesini istiyorum" derdi istediği oldu. Önceden de bunun için dua ederdi ama son ramazan özellikle çok dua etti, şehit olmayı çok istedi. Oğlum Hamza babasını gördükten sonra ağlamayı bıraktı "ben niye ağlayayım benim babam şehit olmuş" dedi. Babasının yüzündeki güzelliği görünce ağlamadı.

Benzer ifadeler şehit Murat Naiboğlu'nun eşi Gülsu Naiboğlu tarafından da söylendi. Gülsu Hanım şehitliğin istenerek elde edilen bir makam olduğu, hakkedip de isteyen herkese Allah'ın bunu nasip edeceği inancına sahipti. Gülsu Hanım eşinin şehitliğe karşı arzulu olduğunu belirttiği gün konunun Fetullah cemaati üzerine açıldığını Allah'n da eşine şehadeti bu yolla nasip ettiğini ifade etti:

Bir gün arkadaşım bize oturmaya gelmişti eşimde bizimle oturdu o aralar 17-25 Aralık olayları olmuştu eşim de: "Şunlardan biri bir şey yapsın hiç gözümü kırpmam zaten şehit olmaya yer arıyorum" demişti. Hatta arkadaşım Murat şimdi ne alaka ne şehitliği asker değilsin, askerliğini bile bitirmişsin dedi eşim de hiç belli olmaz dedi. Şimdi arkadaşımınla görüştüğümüzde bana ben böyle bir laf etmişim gerçekten de belli olmadı diyor. Benim görüştüğüm şehit eşlerinin çoğundan ben bunu duydum hep şehit olma arzuları varmış. Eşim Acıbadem'de doğdu, büyüdü ve burada öldü zaten Acıbadem aşığıydı. Sanki bu olay şehit olmak isteyenlere özel Allah'ın açtığı bir yoldu. Milletimize Allah zeval vermesin, kimsenin aklına Acıbadem'de böyle bir şey olacak diye gelmezdi, böyle bir şey olacak da onlar da şehit düşecekler biri bunu anlatsa hadi canım derdik. İstanbul'da böyle şeylere alışkın değiliz belki doğudaki insanlar böyle şeyler yaşıyordur terör olaylarından dolayı ama büyük şehirler böyle şeyler görmedi bu zaten bambaşka bir şeydi. Şehit olan 250 kişi demek ki şehit olmayı çok istediler duaları kabul oldu zaten şehitliği istemenin duası da herkese nasip olmazmış. Onlar gerçekten istedi ki Allah da kabul etti.

Benzer açıklamalar Şehit Osman Yılmaz'ın eşi Şule Yılmaz tarafından da yapıldı. Şule Hanım evli ve üç çocuk annesi. Eşinin ifade ettiğine göre Şehit Osman Yılmaz çok dindar ve dini konularda hassas biriydi. En hassas olduğu konulardan biri de Allah için canını verme arzusuydu. Şule Hanım eşinin şehitliği sadece bu vatani kurtarmakla sınırlı görmediğini Müslümanların savaşta olduğu ülkelere gidip savaşıp şehit olmak istediğini söyledi:

“Osman ‘Keşke şehit olsam, savaşa gitsem’ derdi. Gideceksin de bizi ne yapacaksın derdim Irak’a, Suriye’ye gideyim derdi. Son zamanlarda: ‘Bende artık yaşlandım savaş çıksa beni çağırılmazlar da ama bilmiyorlar ki ben en iyi şekilde savaşırım’ derdi. Türkmen Dağına Suriye’ye gitmeyi çok istedi ama istediği oldu Rabbim öyle bir kısmet etti ki şehadeti ayağına getirdi. Hacda birlikte olduğu arkadaşımın yakını da o gece hastaneye kaldırılmış ona hastane de Osman’ın olduğu söylemişler ama yok o değildir o dışarı çıkmaz demiş. Çünkü eşim galeyana gelmezdi Kuran okumayı ve dua etmeyi tercih ederdi. Zaten bana da dışarı çıkma demişti ben Pendik’teydim. Hastanede olduğuna inanmayan arkadaşları yüksek sesle şehadet sesi duymuş bu Osman demiş. Yanına gitmiş: ‘Osman ben şahidim sen hacda 25 gün boyunca hep şehit olmak istedin’ demiş. Allah istediğini verdi, demek ki bir şeyi çok istemek gerekiyormuş.”

Şehitlik bilinci bireysel olarak şehitlerde olduğu kadar şehit ailelerinde de mevcuttu. 15 Temmuz akşamı köprüye giden bir şehit oğlu o akşam hiç korku hissetmediğini, ölse de bunun bir son olmadığı düşüncesinin kendisini cesaretlendirdiğini belirtti. Bazı şehit ailelerinde yakınları olan şehide şehitlik duası yaptıkları da ortaya çıkmıştır. Bunun en iyi örneği şehit Kemal Ekşi'nin annesi Songül Ekşi'dir. Songül Hanım oğluna daha çocukken şehit olması için dua ettiğini ama bunu neden istediğini bilmediğini söyledi.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, şehit ve ailelerinin şehitlik anlayışı uhrevi şehitliği ifade ediyordu. Vatan ve manevi değerleri korumak onlar için kutsalı korumaktı ve bu uğurda ölüm, Allah yolunda ölmenin en iyi şekliydi. Ecelin Allah tarafından belirlendiği inancı da şehitliğe motive eden unsurlardan biriydi. Şehitlerde Allah tarafından belirlenen bir takdirin yine Allah için gerçekleşmesi isteği mevcuttu.

SONUÇ

15 Temmuz akşamı Türkiye bir işgal girişimi ile karşılaşmıştır. Vatan müdafaası için sokağa dökülen insanlar ihtiyaç duyulduğunda durum ne olursa olsun gerekeni yapmak için canını bile hiçe sayabileceğini göstermiştir. Bu müdafaanın temelinde dışarı çıkan vatandaşların toplumsal hafıza yatmaktadır. Tarihsel ve sosyolojik süreçlerinin ürünü olarak Türkiye'nin toplumsal hafızasında vatan, din, bayrak, şehadet, birlik olguları kendini göstermektedir. Bu olgular Türk toplumunda kutsal ve sahip çıkılan değerlerdir. 15 Temmuz milli iradenin ortaya koyduğu bir zaferdir. 15 Temmuz şehit ve ailelerini inceleyen bu çalışmada konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle şehitlik ve darbe olgularının ne olduğu açıklanmıştır.

Çalışmada öncelikle genel olarak şehitlik olgusu ele alındı. İlahi dinlerde önemli bir yere sahip olan şehitlik Arapçada bir şeye şahit olmak anlamına gelen şehit kelimesinin İslam'da terim anlamı Allah yolunda canını vermek anlamına gelir. Hristiyanlıkta martyrdom kelimesi ile ifade edilmektedir, bu kelime İslam'daki şehitlik kelimesiyle aynı anlam taşımaktadır. Yahudilikte şehitlik kavramını karşılayan bir kelime yoktur onun yerine tanrının adının kutsanması anlamında Kidduş Ha-şem kelimesi kullanılmaktadır. Kelimeye şehitlik anlamı sonradan yüklenmiştir. Dinlerde çok son derece önem verilen şehitlik, İslam'da da Peygamberlikten sonra gelen üst makam olarak bilinmektedir. İslam geleneğinde toplum düzeni bozan bir duruma karşı mücadele etmenin ölümle sonuçlanması da kategorisine dahil etmiştir. Gerek Kurtuluş Savaşı gerekse 15 Temmuz'a baktığımızda halkın toplu halde canı pahasına mücadele etmek ve gerekirse şehit olmaktan çekinmediği bir gerçektir.

Türk milleti şehitliği vatan, millet, bayrak kavramlarıyla özdeşleştirmiş bir toplumdur. Bu anlayışın oluşmasında Türklerin kendilerini İslam'ın son kalesi ve en iyi temsilcisi olarak görmesinin etkisi büyüktür. Şehit yakınlarının "Eğer biz düşersek İslam düşer" şeklinde ifadeleri 15 Temmuz mücadelesini, yaşama ve İslam'ı yaşatma

mücadelesi olarak algıladıklarını göstermektedir. İslam'ın düşmemesi için Türkiye'nin ayakta kalması gerektiği ve bunun için mücadele etmeyi Allah yolunda savaşmak olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır.

Türkiye son 60 yıllık tarihinde darbe olaylarına şahitlik etmiştir. Sırasıyla 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007, 15 Temmuz 2016 darbe olayları gerçekleşmiştir. Bahsedilen darbelerin hepsi Cuma günü gerçekleşmiştir. 15 Temmuz darbe girişimi halk nazarında darbeden çok işgal olarak nitelendirilmiştir. Ülkenin işgali söz konusu olduğunda ahval ne olursa olsun toplu bir şekilde mücadele Türk toplumunun karakteristik özelliğidir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası günlerce süren demokrasi nöbetleri ile milli birlik ve beraberlik ilkeleri toplumsal hafızadaki yerini almıştır.

15 Temmuz olayı siyasi, kültürel ve sosyolojik birçok açıdan incelenebilecek bir konudur. Bu çalışmada 15 Temmuz zaferinin failleri olan şehitler ve onların mensup oldukları ailelerin sosyolojik olarak incelenmiştir. Şehit ve aileleri sosyo-ekonomik ve dindarlık durumları açısından incelemeye alınmıştır. Görüşülen 28 aileden elde edilen verilere göre şehit ve ailelerin toplumsal sınıf durumu üs sınıftan alt sınıfa kadar her kesimden insanın bulunduğu bir çeşitliliğe sahiptir. Ancak genele bakıldığında orta ve alt sınıf mensuplarının çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik durumları açısından ailelerin ekonomik durumu genel bir yelpazeye sahiptir. Sosyal sınıflarına paralel olarak ekonomik durum göstergeleri de çoğunluğun orta halli olduğunu göstermektedir.

Şehit ve ailelerinin dindarlık durumları incelendiğinde, dindarlığı anlamlandırmaları ve dini tutumları açısından çeşitlilik gösterdiklerini söylemek mümkündür. Dine karşı şuur bazında hassasiyet tüm katılımcılarda gözlemlenmiştir, ancak uygulama bazında hepsinin aynı hassasiyete sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Cemaatlere yakınlık konusunda da durum aynıdır bir kısım katılımcı FETÖ'nün kötü bir örnek olduğu cemaatlerin tamamını yaftalamamak gerektiği görüşünü savunurken,

bir kısmı da cemaat olgusunun gereksiz olduğunu savunmuştur. 15 Temmuz akşamı ‘vatan sevgisi imandandır’ anlayışının en motive edici unsur olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Sonuç olarak 15 Temmuz kalkışmasına karşı mücadele veren vatandaşların genel olarak orta sınıf mensubu, orta yaşlarda, dini ve milli şura dayanan Türkiye’nin toplumsal hafızasını yansıtan kesim oldukları anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- AFYONCU Erhan, Ahmet Ünal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyenlar ve Darbeler*, 5. b., İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2016.
- AKBAYIR Ahmet, *Türkiye'de Demokratikleşme Sürecinde 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi ve Kırşehir Basını*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- AKIN Şeyma, "Darbeler ve Batı Medyası: 28 Şubat Darbesi Üzerinden Bir Analiz", *Liberal Düşünce Dergisi*, S.84, 2016.
- ATAMAN Muhittin, Gloria Shkurtı, "Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 2, 2016.
- BİLGİN Abdülcelil, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.2, S.2, 2014.
- BRETTLER Marc, "Is There Martyrdom in the Hebrew Bible?, Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion", *Oxford University Press*, New York: 2002.
- BÜYÜKYILDIZ Fatih, *Hadislerde Şehitlik*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- CAN Ali, "Martyrdom in Quran and New Testament", *The Journal of International Social Research*, C.VIII, S. 37, 2015.
- COOK David, *İslam'da Şehitlik*, çev. Beyza Topuz, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2017.
- ÇALIK Öznur, vd, *15 Temmuz Milli İradenin Zaferi Araştırma Raporu*, Ankara, 2017.

- EREN Selim, "Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.7, 2000.
- ERTEM Barış, "12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.14, 2018.
- GÜLENER Serdar, "Türk Siyaseti'nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S.1, 2007.
- GÜLER Yunus, "*Mithat Paşa ve Darbe*", Konya, *NEU Sosyal Bilimler Dergisi Darbeler Tarihi Özel Sayısı*, C.II, 2016.
- GÜNGÖRMEZ Bengü, vd., *Akademik Gözünden 15 Temmuz "Darbe Taammüden Öldürür"*, Ankara, Kadim Yayınları, 2017.
- GÜRKAN, Salime Leyla, "Şehid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.
- KARADAĞOĞLU Çağrıhan, *12 Eylül 1980'e Giden Süreçte Türkiye'de İç Güvenlikte Karşılaşılan Sorunlar ve Bunları Çözmeye Yönelik Uygulamalar*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 2013.
- KİRMAN Mehmet Ali, *Din Sosyolojisi Sözlüğü*, Adana, Karahan yayınları, 2016.
- Kitab-ı Mukaddes*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul, 2016
- KOÇ Yıldırım, "30. Yıldönümünde 12 Eylül Darbesi ve İşçi Sınıfı", *Mülkiye Dergisi*, C.34, S.268 (2010)
- Kuran-ı Kerim, TDV yayınları, 2016.
- KURT Abdurrahman, *İşadamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*, Emin Yayınları, Bursa, 2009.
- KUTBAY Kübra, *15 Temmuz'da Meydanlara Çıkan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Dini Profilleri*, (Yüksek Lisan Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

- MARSHALL Gordon, “Statü”, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınay ve Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- MİŞ Nebi, vd., *Demokrasi Nöbetleri Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2016.
- ÖCAL Beyhan, “12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, S.1/4, 2009.
- ÖNGİDER Seyfi, *Türk’ün Darbe İle İmtihanı*, İstanbul: Aykırı Yayıncılık, 2010.
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Hasan Sabbah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997.
- PADEN William, *Kutsalın Yorumu*, çev. Abdurrahman Kurt, Bursa, Sentez Yayıncılık, 2008.
- SUBAŞI Necdet, “Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler”, *İslamiyat Dergisi*, S.4, 2002.
- SUBAŞI Necdet, *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2018.
- SÜMER Necati, *Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı, (Doktora Tezi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- TAYLAN Hasan Hüseyin, “Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, 2009.
- TUNÇAY Mete, vd., *Türkiye Tarihi 4 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul: 1997.
- YAKAR Mustafa, “Türkiye’de İlçelere Göre Medyan Yaş dağılımının Mekansal ve İstatistiksel Analizi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S.9, Ankara.
- YARAR Mete, Ceyhan Bozkurt, *Darbenin Kayıp Saatleri*, İstanbul: Destek Yayınları, 2016
- YAZIR Elmalılı Hamdi, *Kur’an-ı Kerim Meali*, İstanbul: Tuva Yayınları, 2008.

YILMAZ Muammer, *Osmanlıda İsyandar ve Darbeler*, İstanbul: Türdev Yayın Grubu, 2016.

ZUHAYLİ Vehbe, *İslam Fıkah Ansiklopedisi*, çev. Heyet, İstanbul: Risale yayınları, 1994.

EKLER

Ek 1. Katılımcılara Ait Çizelge

Katılımcı	Yakınlık Durumu	Cinsiyeti	Eğitim Durumu	Mesleği
Sema Sertçelik	Şehit Eşi	Kadın	Lise	İşçi
Nimet Cantürk	Şehit Annesi	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı
Çiğdem Hasbal	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Meryem Yavuz	Şehit Eşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Sibel Ulaşır	Şehit Kardeşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Ayşe Kantarcı	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Şengül Kaya	Şehit Eşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Esmâ Yılmaz	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Yüksel Sivri	Şehit Eşi	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı
Songül Ekşi	Şehit Annesi	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı
Vahide Şefkatlioğlu	Şehit Eşi	Kadın	Okur Yazar	Ev Hanımı
Nigar Çoşkunsu	Şehit Eşi	Kadın	Doktora	Akademi syen
Harun Çoşkunsu	Şehit Yeğeni	Erkek	Lise	Mütahit
Ayşegül Yılmaz	Şehit Eşi	Kadın	Lisans	Ev Hanımı
Rahşan Sertbaş	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Elmas Ambar	Şehit Eşi	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı
Melek Ambar	Şehit Kardeşi	Kadın	Lisans	Borsacı
Vildan Demirci	Şehit Eşi	Kadın	Ön Lisans	Memur
Semra Mertel	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Gülsu Naiboğlu	Şehit Eşi	Kadın	Lisans	Öğretme n

Semra Cambaz	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Nihal Olçok	Şehit Eşi ve Annesi	Kadın	Lisans	Reklamc 1
Ferda Ayanoğlu	Şehit Annesi	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı
Şule Yılmaz	Şehit Eşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Şefika Alışkan	Şehit Eşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Ömer Alışkan	Şehit Oğlu	Erkek	Lise	Öğrenci
Safura Şerefoğlu	Şehit Annesi	Kadın	-	Ev Hanımı
Neslihan Aktemur	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı
Asalet Aran	Şehit Eşi	Kadın	-	Ev Hanımı
Esra Ezer	Şehit Eşi	Kadın	Lise	Ev Hanımı

Ek 2. Mülakat Soruları

1- Bize şehit yakınınızdan bahseder misiniz?
2- Şehit yakınınız kaç yaşındaydı?
3- Hangi işle meşguldü geçimini nasıl sağlıyordu?
4- Sizin ve şehit yakınınızın eğitim seviyesi nedir?
5- Aile yapınızdan bahseder misiniz?
6- Din eğitiminizi nasıl edindiniz?
7- Dini bir gruba bağlı mıydınız?
8- Sizin ve şehit yakınınızın dini hassasiyeti nasıldı?
9- Cihat'ın ne olduğunu biliyor musunuz?
10- İslam'daki cihat anlayışının dışarı çıkmanıza etkisi oldu mu?
11- “Vatan sevgisi imandandır” hadisinin dışarı çıkmanıza etkisi oldu mu?
12- 15 Temmuz akşamı dışarı çıkmanıza sebep olan etmenler nelerdir?
13- 15 Temmuz darbe girişimi sizde nasıl bir kaygı oluşturdu?
14- Türkiye’de yaşanan darbe olaylarının (60-80-28 şubat v.s.) dışarı çıkmanızda bir etkisi oldu mu ?
15- Önceki darbe olaylarına nasıl tepki vermişsiniz?
16- 15 Temmuz akşamı dışarıya tolu bir şekilde çıkılması size motivasyon sağladı mı?
17- Cumhurbaşkanı'nın dışarı çıkın çağrısının sizde ki etkisi ne oldu?
18- O akşam dışarı çıkarken sizin ve şehit yakınınızın maddi ya da manevi bir hazırlığı oldu mu? Dışarı nasıl çıktınız?
19- Dışarı çıkarken şehit olabileceğinizi ya da bir yakınınızı şehit verebileceğinizi düşündünüz mü?
20- Şehit olan yakınınızın dışarı çıkarken şehit olma arzusu var mıydı?

Ek 3. 15 Temmuz Derneğinin Verilerine Göre 15 Temmuz Şehitlerine Ait Çizelge

Şehidin İsmi	Doğum Tarihi	Yaşı	Doğum Yeri	Memleketi	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Mesleği	Eğitim Durumu	Şehit Olduğu Yer
Abdullah Tayyip Olçok	24.06.1999	17	İstanbul	Çorum	Bekar	0	Öğrenci - Lise	Lise Öğrencisi	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Adil Büyükcengiz	27.03.1964	52	İstanbul	Gaziantep	Evli	3	Esnaf	Lise	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Ahmet Kara	17.08.1992	23	Hatay	Hatay	Bekar	0	Soğuk Meze Ustası	Lise Terk	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Ahmet Kocabay	01.01.1984	32	Malatya	Malatya	Evli	1	Tekstil İşçisi	Ortaokul	Esenler Atışalanı/ İstanbul
Ahmet Oruç	24.08.1990	25	Adana	Adıyaman	Evli	1	Polis Memuru	Ön Lisans / Polis Okulu / Kırıkkale	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Ahmet Özsoy	28.02.1967	49	Amasya	Amasya	Evli	2	TÜRKSAT Direktörü	Lisans / Üniversite	TÜRKSAT / Ankara
Akın Sertçelik	18.01.1975	41	İstanbul	Adapazarı / Sakarya	Evli	2	Taksi Şoförü	Lise Mezunu	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Akif Altay	10.11.1963	53	Çeltikçi /Burdur	Burdur	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Ön Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara

Akif Kapaklı	07.05.1954	62	Çorum	Sungurlu /Çorum	Evli	7	Emekli Müteahhit	Ortaokul	Jandarma Genel Komutanlığı / Ankara
Ali Alıtkan	22.09.1984	31	Sungurlu / Çorum	Çorum	Bekar / Boşanmış	1	Memur / İmam / Diyanet İşleri Başkanlığı	Ön Lisans / İlahiyat	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Ali Anar	08.02.1981	35	Ankara	Kazan / Ankara	Evli	6	Çiftçi - Muhtar	Lise	TAİ (Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Bölgesi) / Ankara
Ali İhsan Lezgi	13.11.1963	52	Kazan	Kazan / Ankara	Evli	4	Memur	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Ali Karşlı	07.10.1971	44	Merkez / Çorum	Çorum	Evli	3	Büro Personeli - TÜRKSAT	Anadolu Üniversitesi 2. sınıf devam	TÜRKSAT / Ankara
Ali Mehmet Vurel	10.11.1974	41	Yozgat	Yozgat	Evli - İmam Nikahlı	3	Mobilya İşçisi	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Alparslan Yazıcı	11.03.1971	45	Bala	Kırıkkale	Evli	3	Polis Memuru	Ön Lisans / Polis Okulu	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Alper Kaymakçı	31.05.1986	30	Haymana / Ankara	Ankara	Evli	1	Ustabaşı	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Askeri Çoban	01.01.1963	53	Ergani / Diyarbakır	Diyarbakır / Ergani	Evli	7	Serbest Meslek - Emekli	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / Gişeler / İstanbul
Aydın Çopur	10.05.1989	27	Ankara	Çankırı	Bekar	0	Endüstri Mühendisi	Lisans	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara

Ayhan Keleş	10.10.1964	51	Kaman / Kırşehir	Kaman / Kırşehir	Evli	2	Mobilyacı	İlkokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Ayşe Aykaç	15.09.1972	43	Cide / Kastamonu	Kastamonu	Evli	4	Ev Hanımı	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Aytekin Kuru	12.12.1973	42	Adana	Adana	Evli	2	Polis	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Barış Efe	10.03.1979	37	İstanbul	Karabük	Bekar	0	Modelist	Lise / Terk	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Battal İlgün	27.11.1981	34	Ankara	Ankara	Bekar	0	Serbest Meslek	İlkokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Batuhan Ergin	29.11.1995	20	İstanbul	İstanbul	Bekar	0	Sadekar	Ortaokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Beytullah Yeşilay	20.10.1984	31	Yozgat / Saraykent	Yozgat	Evli	1	İnşaat Ustası	İlkokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Birol Yavuz	05.09.1975	40	Tokat	Tokat	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Burak Cantürk	05.03.1993	23	İstanbul / Üsküdar	Erzincan	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite / 3. Sınıf	Lisans	Çengelköy / İstanbul
Burhan Öner	15.02.1974	42	Van / Gürpınar	Van	Evli	2	İnşaat İşçisi	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul

Bülent Aydın	19.04.1969	47	Iğdır	Iğdır	Evli	2	Topçu Astsubay Kıdemli Başçavuş	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Bülent Karalı	13.10.1977	38	Seydişehir / Konya	Ankara	Bekar	0	Serbest Meslek	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Bülent Yurtseven	01.01.1968	48	Iğdır	Bayraktutan / Iğdır	Evli	2	Baş Komiser / Özel Harekat Daire Başkanlığı	Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Celalettin İbiş	10.02.1963	53	Yozgat	Yozgat	Evli	4	Memur	İlkokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Cemal Demir	10.05.1949	67	Terme / Samsun	Samsun	Evli	3	Serbest Meslek	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Cengiz Hasbal	13.05.1981	35	İstanbul	Giresun	Evli	2	Serbest Meslek	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Cengiz Polat	24.12.1974	41	Ankara	Yozgat	Bekar / Boşanmış	1	İnşaat Ustası	İlkokul	Türkiye Büyük Millet Meclisi / Ankara
Cennet Yiğit	03.09.1993	22	Alanya	Kayseri	Bekar	0	Polis Memuru	Lisans / Resim Öğretmeni	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Cuma Dağ	1977	39	Palu / Elazığ	Palu / Elazığ	Evli	1	Mühendis (Jeoloji)	Lisans / Üniversite	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Cüneyt Bursa	26.10.1979	37	Ankara	Kayseri	Evli	2	Polis Müdürü	Polis Akademisi	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara

Çetin Can	15.08.1982	33	İstanbul	Sivas	Evli	0	Işık Teknisyeni	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Davut Karaçam	01.09.1964	51	Ankara	Ankara	Evli	2	Serbest Meslek	Lise / Terk	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Demet Sezen	26.01.1985	31	Ankara	Nevşehir	Evli	1	Polis Memuru	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Dursun Acar	26.05.1972	44	Yusufeli / Artvin	Yusufeli / Artvin	Evli	2	Şube Müdürü / Özel Harekat Daire Başkanlığı	Lisans	Gölbaşı Havacılık Daire Başkanlığı / Ankara
Edip Zengin	30.05.1971	45	Gebze / Kocaeli	Şenkaya / Erzurum	Evli	2	Polis / Özel Harekat	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Emin Güner	09.12.1969	46	Ankara	Merkez / Çroum	Evli	1	Serbest Meslek / Ticaret	Lisans / Üniversite	Ak Parti Genel Merkezi / Ankara Bulvarı / Ankara
Emrah Sağaz	01.04.1989	27	Yenice / Giresun	Giresun	Evli	1	Tekstil Çalışanı	Ortaokul	Atışalanı Köprüsü / İstanbul
Emrah Sapa	25.10.1987	28	Ordu / Korgan	Ordu / Korgan	Evli	0	Kaynakçı	Lise	Kazan / Ankara
Engin Tilbeç	25.04.2001		Nohutlu Köyü / Malatya	Malatya / Pötürge	Bekar	0	Konfeksiyon	İlkokul	Sultangazi Köprüsü / İstanbul
Erdem Diker	01.07.1986	29	Tokat / Niksar	Tokat	Evli	1	Esnaf	Lise	Orhanlı Gişeleri / İstanbul

Erhan Dural	06.06.1983	33	Rize	Rize	Evli	1	Tekniker	Lise	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Erhan Dündar	01.01.1995	21	Malatya	Malatya	Bekar	0	Tekstil	Lise	Tabya 50. Yıl Askeri Kışlası / İstanbul
Erkan Er	30.08.1972	43	Yenimahalle / Ankara	Orta / Çankırı	Evli	1	Esnaf	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Erkan Pala	03.04.1964	52	Fatih / İstanbul	Siirt	Evli	3	Serbest Meslek	Lise	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Erkan Yiğit	02.03.1981	35	Tokat / Reşadiye	Tokat	Evli	2	Esnaf	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Erol İnce	01.09.1968	47	Artvin	Yusufeli / Artvin	Evli	2	Özel Harekat Polisi	Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Erol Oçok	05.03.1962	54	Çorum / Mecidiyekavak Köyü	Çorum	Evli	3	Reklamcı	Lisans	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Eyyüp Oğuz	1971	45	Elazığ	Keban / Elazığ	Evli	2	Özel Harekat Polisi	Lise	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Fahrettin Yavuz	14.05.1976	40	Trabzon / Of	Trabzon	Evli	2	Camcı	İlkokul	Harbiye TRT İstanbul Radyosu / İstanbul
Faruk Demir	26.02.1965	51	Elazığ	Elazığ	Evli	2	Özel Harekat Polisi	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara

Fatih Dalgıç	13.08.1990	25	Eskişehir	Çifteler / Eskişehir	Bekar	0	Polis Memuru	Polis Akademisi	Çengelköy / İstanbul
Fatih Kalu	04.04.1995	21	Ankara	istanbul	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite / İzzet Baysal Bilgisayar Prog	Önlisans	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Fatih Satır	03.11.1988	27	İstanbul	Rize	Bekar	0	Bilgisayar Mühendisi	Lisans	Borsa İstanbul / İstanbul
Fazıl Gürs	21.05.1980	36	Ankara	Artvin	Evli	1	Grafiker	Lisans / Üniversite	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Feramil Ferhat Kaya	31.07.1988	27	Ankara / Altındağ	Tokat / Reşadiye	Evli	0	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Ferdi Yurduseven	18.11.1988	27	İstanbul	Samsun	Evli	1	Kurye	Lise	Akşemsettin Viyadüğü / İstanbul
Ferhat Koç	20.09.1987	28	Ankara	Tokat / Turnalı	Evli	0	Özel Harekat Polisi	Lisans / Üniversite	Gölbaşı Havacılık Daire Başkanlığı / Ankara
Fevzi Başaran	05.07.1985	31	Ankara	Ürgüp / Nevşehir	Bekar / Nişanlı	0	Özel Harekat Polisi	Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Fırat Bulut	31.05.1986	30	Ankara	Erzurum	Evli	1	Polis	Önlisans / Polis Okulu	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Fikret Metin Öztürk	15.09.1965	51	Rize / Kalkander e	Rize	Evli	2	3. Sınıf Emniyet Müdürü	Yüksek Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara

Fuat Bozkurt	17.07.1985	30	Malatya / Doğuşşehi r	Malatya / Doğuşşehir	Bekar	0	İş Makinası Operatörü	Lise	Kızılay Meydanı / Ankara
Gökhan Esen	07.05.1980	36	İstanbul	Kahramanmaraş	Bekar	0	Elektrik Teknisyeni	*	Çengelköy / İstanbul
Gökhan Yıldırım	15.02.1982	34	Kaman / Kırşehir	Kırşehir	Bekar / Boşanmış	1	Perdeci	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Gülşah Güler	01.11.1992	23	Kırıkhan	Kırıkhan / Hatay	Bekar	0	Özel Harekat Polisi- Komiser Yardımcısı	Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Hakan Gülşen	10.01.1973	43	ANKARA	Ankara / Kızılcahamam	Evli	2	Güvenlik Amiri	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Hakan Ünver	12.03.1979	37	Ankara	Niğde	Evli	2	Eczacı Teknisyeni	Lise	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Hakan Yorulmaz	15.07.1988	27	Kırıkkale	Kırıkkale /Delice	Bekar	0	Polis Memuru	Önlisans / Adalet	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Haki Aras	05.05.1969	47	Ardahan	Ardahan	Evli	1	Esnaf	Ortaokul	Vatan Caddesi / İstanbul
Halil Hamuryen	20.12.1977	38	Van / Erciş	Van	Evli	1	Özel Harekat Polisi	Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Halil Işılar	14.01.1994	22	Ankara	Ankara	Bekar	0	Elektrik Teknisyeni	Lise	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara

Halil İbrahim Yıldırım	18.12.2001	15	Şanlıurfa / Bozova	Şanlıurfa	Bekar	0	Öğrenci / Galeride İşçi	Ortaokul	Bayrampaşa Tuna Lisesi Öntü / İstanbul
Halil Kantarcı	12.10.1979	37	İstanbul	Sivas	Evli	3	Serbest Meslek / Kuyumcu	Lise	Çengelköy / İstanbul
Halit Gülser	15.03.1987	29	Diyarbakır / Dicle	Diyarbakır	Bekar	0	Özel Harekat Polisi	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara
Halit Yaşar Mine	16.11.1988	27	Adana / Seyhan	Adana	Bekar	0	Piyade Uzman Çavuş	Lisans	Topkule 66. Mekanize Piyade Zırhlı Tugay Komutanlığı / Ankara
Hasan Altın	10.05.1956	60	Yozgat	Yozgat	Evli	3	Müdür Yardımcısı	Lisans / Üniversite	Mamak Ak parti İlçe Başkanlığı / Ankara
Hasan Gülhan	28.09.1970	45	Samsun	Çankırı	Evli	2	Polis	Önlisana	Jandarma Genel Komutanlığı / Ankara
Hasan Kaya	01.10.1969	46	Sivas / Koyulhisar	Sivas	Evli	2	İnşaat Ustası	Ortaokul	Fatih Sultan Mehmet Köprüsü / İstanbul
Hasan Yılmaz	10.12.1972	43	Sivas / Kangal	Sivas	Evli	2	İşçi	İlkokul	TAİ (Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Bölgesi) / Ankara
Hikmet Baysal	04.10.1993	23	İstanbul	Kastamonu	Bekar	0	Mali Müşavir	Üniversite / Öğrenci	Akşemsettin Viyadüğü / İstanbul
Hurşut Uzel	24.01.1972	44	Hatay	Hatay	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara

Hüseyin Goral	17.04.1990	26	Elazığ	Elazığ	Evli	1	Özel Harekat Polisi	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Hüseyin Güntekin	20.11.1973	42	Erzincan	Erzincan	Evli	2	Kasap	İlkokul	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Hüseyin Kalkan	28.05.1971	45	Çubuk / Ankara	Erzurum	Bekar	0	Polis Memuru	Lise	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Hüseyin Kısa	27.09.1987	28	Tokat / Cide / Yıldıztepe	Tokat	Evli	1	Torna Tesviye	Lise	Esenler Atışalanı/ İstanbul
İbrahim Ateş	01.06.1986	30	Altındağ / Ankara	Kızılcahaman / Ankara	Evli	2	Esnaf	Önlisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
İbrahim Yılmaz	28.06.1991	25	Yozgat	Yozgat	Evli	1	İmam	Lisans / İlahiyat	Saraçhane / İstanbul
İhsan Yıldız	05.06.1975	41	Trabzon/Of	Trabzon	Evli	3	Kaynakçı	İlkokul	Orhanlı Gişeleri / İstanbul
İlhan Varank	01.09.1971	44	Trabzon / Of	Trabzon	Evli	2	Öğretim Üyesi	Doktora	Saraçhane / İstanbul
İsmail Kayık	02.10.1961	54	İstanbul	Sinop / Boyabat	Evli	2	Emekli	Lise	Kağıthane Köprüsü / İstanbul
İsmail Kefal	01.12.1984	31	Görele / Giresun	Görele / Giresun	Bekar	0	Elektrikçi	Lise / Terk	Fatih Sultan Mehmet Köprüsü / İstanbul

İzzet Özkan	05.05.1983	33	Eskişehir	Eskişehir	Evli	3	Bayan Kuaförü	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Jouad Merroune (Cevad Merrun)	07.07.1984	32	Fas / Tanger	Fas / Tanger	Evli / İmam Nikahı	1	Turist rehberi / Tercüman	Lise	Harbiye TRT İstanbul Radyosu / İstanbul
Kader Sivri	26.11.1974	41	Çengelköy / İstanbul	Rize	Evli	2	Şoför	Ortaokul	Çengelköy / İstanbul
Kemal Ekşi	16.01.1992	24	İstanbul / Üsküdar	Rize	Bekar	0	Makine Teknisyeni	Üniversite	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Kemal Tosun	15.09.1967	48	Niğde	Niğde	Evli	2	Polis Memuru	Yüksek Okul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Köksal Karmil	08.08.1966	49	Trabzon	Trabzon	Evli	5	Oto Tamircisi	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Köksal Kaşaltı	25.10.1979	36	Ankara	Kırıkkale	Evli	1	Polis Memuru	Lisans	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Kübra Doğanay	07.11.1993	22	Kayseri / Yeşilhisar	Kayseri	Bekar	0	Komiser Yardımcısı	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Lokman Biçinci	10.10.1991	24	Erzurum	Erzurum	Bekar	0	İşçi	İlkokul	TAİ (Türk Havacılık ve Uzay Sanayi Bölgesi) / Ankara
Lokman Oktay	01.04.1964	52	Gümüşhane / Kelkit	Gümüşhane	Evli	2	Elektrikçi	*	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul

Lütfi Gülşen	25.09.1953	52	Ankara / Kızılcahamam	Ankara / Kızılcahamam	Evli	2	Emekli	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Mahir Ayabak	20.08.1999	16	İstanbul	Bitlis / Mutki	Bekar	0	Öğrenci / Garson	Lise / Açık / Devam	Atatürk Havalimanı / İstanbul
Mahmut Coşkunsu	23.11.1973	42	İstanbul / Üsküdar	Giresun / Alucra	Evli	1	İş Adamı	İlkokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Mahmut Eren	13.06.10970	46	Balıkesir	Balıkesir	Bekar / Boşanmış	1	Ticaret / Tüccar	İlkokul	Balıkesir Valiliği Önü / Balıkesir
Mahmut Eşit	02.06.1972	44	Derik / Mardin	Mardin	Evli	6	Döner Ustası	Ortaokul	Gazi Mahallesi / Cebeci / İstanbul
Medet Ekizceli	02.11.1981	34	Kızılırmak Tepe Alagöz Köyü / Çankırı	Çankırı	Evli	2	Sendikacı	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Mehmet Akif Sancar	17.01.1971	45	Ankara	Ankara / Kızılcahamam	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mehmet Ali Kılıç	01.02.1994	22	İstanbul	Bitlis / Tatvan	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite	Lisans / Üniversite / Namık Kemal Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümü	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Mehmet Çetin	15.12.1977	38	Uşak	Uşak	Evli	2	Polis Memuru	Önlisans	Marmaris / Muğla

Mehmet Demir	15.03.1985	31	Gaziantep	Gaziantep	Evli	0	Havacılık Daire Başkanlığı Polis Memuru	Lisans / Üniversite	Gölbaşı Havacılık Daire Başkanlığı / Ankara
Mehmet Güder	1965	51	Tokat / Arpudere Köyü	Tokat	Evli	3	Lokanta Müdürü	Lise	Vatan Caddesi / Ak Parti ilçe Başkanlığı / İstanbul
Mehmet Gülşen	15.12.1955	60	Mahkemek ağacın Köyü / Kızılcahamam/ Ankara	Kızılcahamam / Ankara	Evli	2	Esnaf	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Mehmet Karaaslan	20.02.1976	40	Diyarbakır / Bismil	Diyarbakır /Bismil	Evli	3	Serbest Meslek	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Mehmet Karacatilki	11.01.1984	32	Adana	Adana / Osmaniye	Evli	0	Polis Özel Harekat	Lisans / Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mehmet Kocakaya	19.07.1994	22	Ankara	Çorum /Alaca	Bekar	0	Güvenlik Görevlisi	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mehmet Oruç	24.28.1990	26	Adana / Yüreğir	Adıyaman / Besni	Evli	0	Polis Memuru	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mehmet Şefik Şefkatlioğlu	25.04.1967	49	Şanlıurfa / Harran Kapısı	Şanlıurfa	Evli	3	Beyaz Eşya Tamircisi	İlkokul	Esenler Otoban Kenarı /İstanbul
Mehmet Şengül	20.06.1986	30	Adana	Adana / Yumurtalık	Bekar	0	Mühendis / Makine	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mehmet Şevket Uzun	25.03.1985	31	Elazığ	Elazığ / Ağın	Evli	1	Polis	Lisans	Borsa İstanbul / İstanbul

Mehmet Yılmaz	21.12.1971	44	İstanbul / Haseki	Katamonu / Taşköprü	Evli	2	Grafiker	*	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Meriç Alemdar	11.04.1972	44	Gaziantep	Trabzon	Evli	2	2. Sınıf Emniyet Müdürü	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mesut Acu	01.04.1960	56	Ankara	Ankara	Evli	4	Ayakkabıcı	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mesut Yağan	01.01.1984	32	Çankaya / Ankara	Alacaatlı / Çankaya / Ankara	Evli	3	Şoför / Esnaf	Lise	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mete Sertbaş	02.03.1967	49	Erzincan / Refahiye	Erzincan	Evli	2	Muhtar	Lise	Acıbadem Türk Telekom / İstanbul
Metin Arslan	05.06.1972	44	Karabük	Karabük	Bekar	0	Serbest Meslek	Lise / Terk	Saraçhane / İstanbul
Mucip Arıgan	03.01.1983	33	Ankara	Ankara	Bekar	0	Serbest Meslek	İlkokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Muhammet Oğuz Kılınç	17.06.1990	26	Samsun	Gaziantep	Evli	0	İstihbarat Polisi	Önlisans	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Muhammed Aksu	01.01.1977	39	Samsun / Alaçam	Samsun / Alaçam / Doyuran Köyü	Bekar / Boşanmış	2	Aşçı	İlkokul	Atışalanı - Çevre Yolu / Esenler / İstanbul
Muhammet Ambar	08.02.1977	39	Çayeli	Rize	Evli	2	Serbest Meslek	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul

Muhammet Fazlı Demir	15.02.1975	41	Gümüşhane / Şiran / Sadık	Gümüşhane	Evli	2	Proje Geliştirme Uzmanı	Lise / Terk	Acıbadem Türk Telekom / İstanbul
Muhammed Yalçın	13.06.1994	22	Karaman / Akçakoca / Esas	Karaman	Bekar	0	Öğrenci	Lisans / Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Muharrem Kerem Yıldız	31.08.1987	29	Şişli / İstanbul	Çamoluk / Giresun	Bekar	0	Satış Müdürü	Lisans	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Muhsin Kiremitçi	22.02.1988	28	Seydişehir/ Konya	Konya	Evli	1	Komiser Yardımcısı	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Münir Murat Ertekin	24.10.1969	46	Sivas	Sivas	Evli	2	4. Sınıf Emniyet Müdürü	Üniversite	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Murat Akdemir	04.10.1989	26	Üsküdar	Rize	Evli	1	İşletmeci / Esnaf	Lise	Çengelköy Kuleli Meslek Lisesi Cıvarı / İstanbul
Murat Alkan	15.01.1974	42	Ankara	Ankara / Şereflikoçhisar	Evli	2	Polis Memuru	Lise	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Murat Demirci	17.11.1977	39	İstanbul	Kastamonu	Evli	2	Tekstil	Ortaokul	Harbiye TRT İstanbul Radyosu / İstanbul
Murat Ellik	24.07.1991	24	Bornova /İzmir	Sarıkamış / Kars	Bekar	0	Özel Harekat Polisi	Lisans /Yüksek Okul	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Murat İnci	24.03.1974	42	Sivas / Kangal	Sivas / Nüfusa Kayıtlı (Malatya / Darende- Esas)	Evli	4	Mobilyacı	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara

Murat Kocatürk	27.07.1981	34	İstanbul	Kayseri / Develi	Bekar / Boşanmış	2	Ayakkabı İmalatçısı	İlkokul	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Murat Mertel	17.01.1976	40	Bayrampaşa / İstanbul	Gostivar / Makedonya	Evli	3	Esnaf	Ortaokul	Acıbadem Türk Telekom / İstanbul
Murat Naiboğlu	23.07.1977	39	İstanbul / Kadıköy	Rize	Evli	2	Serbest Meslek	Lisans	Acıbadem Türk Telekom / İstanbul
Mustafa Aslan	20.05.1969	47	Sarıkaya / Yozgat	Yozgat	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara
Mustafa Avcu	08.08.1994	22	Çorum	Çorum	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite	Lisans / Gazi Üniversitesi İnşaat Mühendisliği / Devam	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mustafa Cambaz	18.11.1963	*	Yunanistan / Gümilcine	Yunanistan / Gümilcine	Evli	1	Gazeteci / Foto Muhabiri	*	Çengelköy / İstanbul
Mustafa Direkli	26.06.1996	20	Şanlıurfa	Şanlıurfa	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite	Lisans / Okan Üniversitesi İç Mimarlık / Devam	Sabiha Gökçen Havalimanı / Kurtköy / İstanbul
Mustafa Karasakal	11.09.1998	17	Çorum	Çorum / Sungurlu	Bekar	0	Öğrenci / Lise	Lise / Devam	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Mustafa Kaymakçı	24.06.1969	37	Üsküdar / İstanbul	Kastamonu	Evli	1	Güvenlik Görevlisi	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Mustafa Koçak	20.11.1982	33	Yozgat	Yozgat	Evli	2	Mermer Ustası	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara

Mustafa Serin	20.07.1969	46	Balıkesir	Balıkesir / Burhaniye	Evli	2	Özel Harekat Polisi	Lise	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mustafa Solak	01.10.1973	42	Çorum	Çorum	Evli	1	Boyacı	ilkokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Mustafa Tecimen	01.10.1965	50	Hatay / Yayladağı	Hatay	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mustafa Yaman	05.12.1985	30	Bartın	Bartın	Evli	2	İmam / Hatip	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Mutlucan Kılıç	07.12.1998	17	Ankara	Ankara / Bala	Bekar	0	Öğrenci / Garson	Lise / Terk / Açıköğretim - Devam	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Muzaffer Aydoğdu	12.03.1980	36	Ankara	Ankara / Gölbaşı	Evli	1	Mobilyacı	Lise	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Münir Alkan	18.06.1975	41	Tekirdağ / Merkez	Tekirdağ / Merkez	Evli	1	Polis / Emniyet Müdürü Koruması	Lisans	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Necati Sayın	15.02.1954	62	Artvin / Yusufeli	Artvin / Yusufeli	Evli	5	İnşaat Mühendisi	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Necmi Bahadır Denizcioğlu	05.05.1966	50	Ankara	Giresun / Alucra	Evli	2	Serbest Meslek	Ortaokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Jandarma Genel Komutanlığı Kavşağı / Ankara
Nedip Cengiz Eker	17.11.1975	40	Elazığ	Elazığ	Bekar	0	Polis Memuru	Lisans	Marmaris / Muğla

Niyazi Ergüven	1990	26	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş	Bekar	0	Özel Harekat Polisi	Önlisans / Niğde Polis Meslek Yüksekokulu	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Oğuzhan Yaşar	26.07.1992	23	Erzurum / Şenkaya / Yaymeşe Köyü	Erzurum / Şenkaya / Yaymeşe Köyü	Bekar	0	Reyon Şefi	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Onur Ensar Ayanoğlu	02.09.1989	26	İstanbul / Bakırköy	Kastamonu	Bekar	0	Vinç Operatörü	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Onur Kılıç	18.02.1993	23	İstanbul / Eyüp	Rize	Bekar	0	Taksi Şoförü	Lise / Terk	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Orhun Göytan	12.03.1980	36	İstanbul	İstanbul	Bekar	0	Gemi Acentalığı	Lisans	Türk Telekom Acıbadem / İstanbul
Osman Arslan	1963	53	Çorum / Bayat / Çerkeş Köyü	Çorum / Bayat / Çerkeş Köyü	Evli	2	Emekli / Tesisatçı	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Osman Evsahibioğlu	1987	*	Konya / Taşkent	Konya	Bekar / Boşanmış	0	Mobilya Dükkanında Yönetici	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Osman Yılmaz	28.04.1970	46	Üsküdar	Kastamonu	Evli	3	Esnaf	Lise / Üniversite Terk	Çengelköy / İstanbul
Ozan Özen	10.09.1993	22	Bolu	Bolu	Bekar	0	Polis Memuru	Lisans / Polis Yüksek Okulu	Sabiha Gökçen Havalimanı / Kurtköy / İstanbul
Ömer Can Açıkgöz	12.01.1995	21	Kartal	Sinop	Bekar	0	Öğrenci / Üniversite	Lisans / Tobb Üniversitesi Hukuk Fakültesi / Devam	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara

Ömer Cankatar	27.07.1983	32	İstanbul	Siirt	Bekar	0	Muhasebeci	Lisans	Saraçhane / İstanbul
Ömer Halisdemir	20.02.1974	42	Niğde / Bor	Niğde / Bor	Evli	2	Kıdemli Başçavuş	Lisans	Özel Kuvvetler Komutanlığı / Gölbaşı / Ankara
Ömer İpek	20.03.1982	34	Yozgat	Yozgat	Evli	2	Tabelacı	Ortaokul	Akköprü
Ömer Takdemir	05.08.1996	19	Ankara / Kazan	Ankara / Çubuk	Bekar	0	İşçi	Ortaokul	Akıncı 4. Ana Jet Üst Komutanlığı / Ankara
Önder Güzel	07.11.1970	45	Aksaray	Aksaray	Evli	3	2. Sınıf Emniyet Müdürü	Lisans / Polis Akademisi	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara
Özcan Özsoy	05.07.1984	32	Haymana	Ankara / Haymana	Evli	1	Esnaf	İlkokul / Terk	Jandarma Genel Komutanlığı / Ankara
Özgür Gencer	02.11.1985	30	Ankara	Yozgat	Evli	2	Elektrik Teknisyeni	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Özkan Özendi	16.04.1961	55	Malatya / Yeşilyurt	Malatya	Evli	6	Memur	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Ramazan Konuş	04.05.1967	49	Niğde / Bor	Niğde / Bor	Evli	3	Veteriner Hekim	Doktora	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Ramazan Meşe	04.04.1991	25	Şişli	Gümüşhane	Bekar	0	Marangoz	Lise / Terk	AKOM / İstanbul

Ramazan Sarıkaya	01.08.1963	52	Malatya	Malatya	Evli	4	Emekli	Lise	Saraçhane / İstanbul
Recep Büyük	01.08.1978	37	Rize	Rize	Bekar	0	Esnaf	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Recep Gündüz	24.02.1989	27	Erzincan / Tercan	Erzincan / Tercan	Bekar	0	İnşaat İşçisi	Ortaokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Resul Kaptancı	15.05.1983	33	Ankara / Haymana / Yurtbeyli	Ankara / Haymana / Yurtbeyli	Bekar / Boşanmış	0	Yufkacı	İlkokul / Terk	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Rüstem Resul Perçin	04.06.1998	18	Ankara / Keçiören	Ankara / Yenimahalle / Yakacık	Bekar	0	Öğrenci	Lise / Açık / Devam	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Sait Ertürk	27.09.1969	46	Ankara	Elazığ	Evli	2	Kıdemli Piyade Kurmay Albay	Doktora / Devam	Topkule 66. Mekanize Piyade Zırhlı Tugay Komutanlığı / Ankara
Salih Alışkan	20.09.1968	47	Trabzon	Trabzon	Evli	3	Serbest Meslek	Lise / Terk	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Samet Cantürk	28.06.1996	20	Kazan	Ankara / Kazan	Bekar	0	İşçi	Ortaokul	Akıncı 4. Ana Jet Üst Komutanlığı / Ankara
Samet Uslu	16.01.1990	26	İstanbul / Göztepe	Trabzon	Bekar	0	Muhasebeci	Önlisans	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Sedat Kaplan	01.01.1985	31	Trabzon / Yomra	Trabzon / Yomra	Bekar	0	Serbest Meslek	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara

Seher Yaşar	13.07.1992	24	Ankara / Polatlı	Polatlı	Bekar	0	Komiser Yardımcısı / Özel Harekat Daire Başkanlığı	Lisans / Polis Akademisi	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Selim Cansız	1988	28	Gümüşhan e / Şiran	Gümüşhane	Evli	1	Taşeron İşçi	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Serdar Gökbayrak	29.09.1971	44	Sakarya	Sakarya	Evli	3	Özel Harekat Polisi	Yüksek Lisans	Topkule 66. Mekanize Piyade Zırhlı Tugay Komutanlığı / Ankara
Serhat Önder	25.06.1975	41	Almanya / Nürnberg	Çankırı	Evli	2	Türk Kızılayı Esat Şube Başkanı	Önlisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Serkan Göker	17.08.1977	38	Yozgat	Yozgat / Akdağmadeni	Evli	4	Polis / Sivil	Lisans / Polis Akademisi	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Servet Asmaz	01.07.1971	45	Gümüşhan e / Kelkit	Gümüşhane / Kelkit	Evli	4	Seramik Ustası	Ortaokul	Tem Otoyolu / İstanbul
Sevda Güngör	10.11.1989	26	Adana / Karaisalı	Adana	Bekar	0	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Sevgi Yeşilyurt	01.01.1966	50	Samsun / Yeniköy	Samsun / Yeniköy	Bekar / Boşanmış	2	*	Lisans / Açıköğretim / Devam	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Seyit Ahmet Çakır	20.09.1990	26	Gaziantep	Gaziantep	Evli	1	Özel Harekat Polisi	Önlisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Suat Akıncı	1985	31	Yozgat	Yozgat	Bekar	0	Tesisatçı	Ortaokul	Kızılay Meydanı / Ankara

Suat Alođlu	23.04.1977	39	Şanlıurfa / Siverek	Şanlıurfa	Bekar	0	Serbest Meslek	İlkokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Sultan Selim Karakoç	30.08.1974	41	Rize	Rize / Güneyce	Evli	3	Perdeci	Lise	Kızılay Yakınları / Ankara
Sümer Deniz	01.03.1974	42	Sivas / Gölova	Sivas / Gölova	Evli	2	Serbest Meslek	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Şener Dursun	03.10.1968	47	Yozgat / Kadışehri	Yozgat	Evli	3	Serbest Meslek	Lise	Dikimevi- Mamak / Kızılay
Şenol Sağman	07.08.1973	42	İstanbul	Sivas	Evli	1	Serbest Meslek	Lise	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Şeyhmus Demir	10.07.1988	28	*	Mardin	Bekar	0	Kurye	*	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Şirin Diril	01.03.1983	33	Batman	Batman	Bekar	0	Şoför	Ortaokul	Acıbadem Türk Telekom / İstanbul
Şuayip Seferoğlu	03.07.1974	42	Rize	Rize	Evli	3	Serbest Meslek	İlkokul	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Şükrü Bayrakçı	23.02.1985	31	İstanbul / Göztepe	Afyon/ Dinar	Evli	1	Makam Şoförü	Lise	Ümraniye Çakmak Köprüsü / İstanbul
Tahsin Gerekli	23.04.1977	39	Elazığ / Baskil	Elazığ	Evli	5	Tekstilci	Lise	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul

Tevhit Akkan	1956	60	Erzurum / Horosan	Erzurum / Horasan	Erzurum / Horasan	4	Sıvacı Ustası / İnşaat Ustası	İlkokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Jandarma Genel Komutanlığı / Ankara
Timur Aktemur	26.07.1979	36	İstanbul	Ardahan	Evli	3	Koltuk Döşemecisi	Ortaokul	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Tolga Ecebalın	21.02.1989	27	İsntanbul	Konya	Bekar / Boşanmış / Nişanlı	2	Satış Temsilcisi	Lise	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Turgut Solak	16.09.1979	36	Balıkesir	Balıkesir / Altıeylül	Evli	2	Polis Memuru	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara
Türkan Türkmen Tekin	01.01.1964	52	Malatya	Malatya	Evli	3	Satış Temsilcisi	İlkokul	Esenler Atışalanı/ İstanbul
Ufuk Baysan	03.07.1974	42	Düzce	Düzce	Evli	2	Emniyet Müdürü	Lisans / Polis Akademisi	Özel Harekat Daire Başkanlığı / Gölbaşı / Ankara
Uhud Kadir Işık	11.10.1998	17	Çankırı	Çankırı	Bekar	0	Öğrenci / Anestezi Teknikeri	Lise / Devam	Jandarma Genel Komutanlığı / İçişleri Bakanlığı / Ankara
Ümit Çoban	01.01.1977	39	Amasya / Gümüşhacıköy	Amasya / Gümüşhacıköy	Bekar / Boşanmış	2	Yüzme Antrenörü	Lise	Jandarma Genel Komutanlığı / Ankara
Ümit Güder	10.09.1953	62	Ankara	Ankara / İncesu	Evli	5	Şoför	İlkokul	Akıncı 4. Ana Jet Üst Komutanlığı / Ankara
Ümit Yolcu	14.03.1996	20	Şanlıurfa	Şanlıurfa	Bekar	0	Turizmci	Lise	Bayrampaşa Çevik Kuvvet / İstanbul

Vahit Kaşçıoğlu	09.09.1974	41	Erzurum	Erzurum	Evli	3	Kaynakçı	İlkokul	Orhanlı Gişeleri / İstanbul
Varol Tosun	03.02.1972	44	Niğde	Niğde	Evli	2	Polis / Başpolis	Lisans	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Vedat Barceđci	17.02.1988	28	Gaziosman paşa / İstanbul	Elazığ / Bingöl	Evli	1	Kuyumcu	Ortaokul	Esenler Kadın Doğum Hatanesi / İstanbul
Vedat Büyüköztaş	07.07.1980	36	Ankara	Aksaray	Evli	0	Mobilyacı	Lise	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Velid Bektaş	31.12.1986	29	Midyat	Mardin	Evli	0	Özel Harekat Polisi	Ön Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Volkan Canöz	05.07.1987	29	Ankara	Kırıkkale	Bekar	0	Grafiker / Güvenlik	Lisans / Terk	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Volkan Pilavcı	27.02.1980	36	Ankara / Bala	Kırıkkale / Karakeçili	Evli	2	Makam Şoförü	Lise	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Yakup Kozan	1974	42	*	*	Bekar / Boşanmış	1	Taşeron İşçi	*	Emniyet Genel Müdürlüğü / Ankara
Yakup Sürücü	20.11.1987	28	Erzurum / Pasinler	Erzurum	Evli	0	Özel Harekat Polisi	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Yalçın Aran	06.11.1980	35	Niğde / Merkez	Niğde	Evli	5	Kepçe Operatörü	İlkokul	Orhanlı Gişeleri / İstanbul

Yasin Bahadır Yüce	10.10.1984	31	Ankara	Ankara / Ayaş	Evli	1	Özel Harekat Polisi / Havacılık Daire Başkanlığı	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Yasin Naci Ağaroğlu	31.01.1994	22	Adana / Seyhan	Antalya / korkuteli	Bekar	0	Öğrenci / Yeni Mezun	Lisans / Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Tek Ders	Genelkurmay Kavşağı / Ankara
Yasin Yılmaz	27.01.1981	35	Yozgat	Yozgat / Akdağmadeni	Evli	1	Market Şefi / Perdecı	Lise	Akıncı 4. Ana Jet Üst Komutanlığı / Ankara
Yıldız Gürsoy	1977	42	Yozgat / Sarıkaya	Yozgat	Bekar / Boşanmış	1	Temizlik İşçisi	İlkokul	Cumhurbaşkanlığı Külliyesi / Ankara
Yılmaz Ercan	04.11.1977	38	İstanbul / Üsküdar	Trabzon	Evli	0	Serbest Meslek	Lise / Önlisans Terk	15 Temmuz Şehitler Köprüsü / İstanbul
Yunus Emre Ezer	07.02.1978	38	Çankırı	Çankırı	Evli	1	Reklamcı	İlkokul	İstanbul Büyükşehir Belediyesi / Saraçhane / İstanbul
Yunus Uğur	09.08.1990	25	Adana / Seyhan	Adana	Bekar / Nişanlı	0	Polis Memuru / Havacılık Daire Başkanlığı	Önlisans / Polis Meslek Yüksekokulu	Gölbaşı Havacılık Daire Başkanlığı / Ankara
Yusuf Çelik	10.10.1951	64	Aksaray / Sarıyahşi	Aksaray / Sarıyahşi	Evli	5	Emekli / İşçi	Ortaokul	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Yusuf Çelik	14.08.1970	45	Ankara	Çankırı	Evli	3	Özel Sektör Çalışanı	Lise	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara
Yusuf Elitaş	27.11.1979	36	Ankara	Aksaray	Evli	2	Öğretmen	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara

Zafer Koyuncu	16.07.1971	44	Bilecik / Pazaryeri	Bilecik / Pazaryeri	Evli	2	2. Sınıf Emniyet Müdürü / Özel Harekat Daire Başkan Yardımcısı	Lisans / Polis Akademisi	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Zekeriya Bitmez	01.06.1959	57	Malatya	Malatya	Evli	4	Emekli / DDY	Lise	Atatürk Havalimanı / İstanbul
Zeynep Sağır	24.12.1979	36	Adana	Adıyaman	Evli	2	Polis Memuru / Özel Harekat	Lisans	Özel Harekat Daire Başkanlığı /Gölbaşı /Ankara
Ziya İlhan Dağdaş	1985	31	*	*	Bekar	0	Astsubay Başçavuş	Lisans	Genelkurmay Başkanlığı / Ankara

Ek3. İlgili Görseller

Şekil 1 Şehit Burak Cantürk'ün töreninden.

Şekil 2. Şehit annesinin evladının yatağını bayrakla süslemesi.

Şekil 3. Çengelköy'de 15 Temmuz akşamı G3 mermisinin isabet ettiği bir kafeterya

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Sema Balcı
Tez Adı	15 Temmuz Şehit ve Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Dindarlık Durumları Üzerine Bir İnceleme
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	<i>Prof. Dr. Abdurrahman Kurt</i>
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

16.01.2020

Tarih : ~~03.03.~~

İmza :

